

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN
YÜKSELTİLMESİNDE YÖNTEMLER VE KAMUSAL
SANATIN ROLÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bahar BAYRAM**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

ŞUBAT 2007

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN
YÜKSELTİLMESİNDE YÖNTEMLER VE KAMUSAL
SANATIN ROLÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bahar BAYRAM
(502031040)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25 Aralık 2006
Tezin Savunulduğu Tarih : 30 Ocak 2007**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ahsen ÖZSOY
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Nur ESİN
Prof.Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY**

ŞUBAT 2007

Tez çalışmam süresince bilgi birikimiyle bana her zaman ışık tutan, tükenmeyen desteği ve teşvikleriyle bu çalışmayı hazırlamamı sağlayan saygıdeğer Hocam, Prof.Dr. Ahsen Özsoy'a ve çalışmamı sürdürme konusunda desteklerini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Nur Esin'e teşekkür ederim.

Hayatımın her adımında olduğu gibi, tez çalışmam süresince de desteklerini esirgemeyen, her zaman bana güvenen ve aldığım her kararda arkamda olduklarını hissettiren Anneme ve Babama; doğduğum günden bu yana hep yanımda olduklarını bilerek varlıklarından güç aldığım ve tez çalışmam sırasında da beni yalnız bırakmayan sevgili abilerime sonsuz teşekkür ediyor ve bu çalışmayı onlara adıyorum.

Bahar BAYRAM

Aralık 2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ	VII
ÖZET	IX
SUMMARY	XI
1. GİRİŞ	1
2. KAMUSAL MEKAN ve KAMUSAL MEKAN KALİTESİ	5
2.1. Kamusal Mekan	5
2.1.1. Kamusal Mekan Aktiviteleri	8
2.1.2. Kamusal Mekanın Toplumsal Kimliği	12
2.1.3. Kamusal Mekanın Fiziksel Karakteri	14
2.2. Mekansal Kalite Kavramına Genel Bir Bakış	16
2.2.1. Kentsel Yaşam Kalitesi	17
2.2.2. Kamusal Mekan Kalitesi	19
2.3. Kamusal Mekanda İnsan İhtiyaçları	25
2.3.1. Fizyolojik İhtiyaçlar	27
2.3.2. Bireysel İhtiyaçlar	32
2.3.3. Bilişsel İhtiyaçlar	35
2.3.4. Estetik İhtiyaçlar	37
2.4. Kamusal mekan kalitesini etkileyen etmenler	38
3. KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİNDE YÖNTEM ve MODELLER	43
3.1. Kamusal Mekan Kalitesinin Yükseltilmesine Genel Bir Bakış	43
3.2. Mevcut Çevrede Kalite Yükseltme Yöntemleri	49
3.2.1. Yayalaştırma	50
3.2.2. Aktivitelerin Çeşitlendirilmesi	54
3.2.3. Kişiselleştirme	55
3.2.4. Kent Mobilyalarındaki Dağınıklığın Azaltılması	58
3.2.5. İşaretleme - Yönlendirme	60
3.2.6. Bakım ve Yönetim Hizmetlerinin İyileştirilmesi	62
3.2.7. Kamusal Sanatın Kullanımı	64
4. KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİNDE SANATIN ROLÜ	67
4.1. Kamusal Sanat ve Kamusal Sanat Projeleri	68
4.2. Kamusal Mekanda Sanatın Ortaya Çıkış Biçimleri	74
4.2.1. Yerleştirme	74
4.2.2. Duvar-Yüzey- Zemin Boyama	76

4.2.3. Kamusal Alan Sergileri	81
4.2.4. Kent Mobilyaları	82
4.2.5. İzleyiciyle Etkileşimli Sanat	85
4.2.6. Kamusal Mekanda Sanata Farklı Yaklaşımlar	89
Sosyal İçerikli Sanat Uygulamaları	89
Sanatın ve Sanatçının Soylulaştırma Süreçlerine Dahil Olma Durumu	92
4.3. Sanat İçin Kaynak Yaratma Yöntemleri	95
4.4. Kamusal Sanat Faaliyetlerini Destekleyen Organizasyonlar	100
4.5. Kamusal Sanat İçin Yer Seçimi	107
4.6. Sanatın Kamusal Mekan Kalitesine Etkileri	108
4.6.1. Kimlik	110
4.6.2. Toplumsal İletişim	112
4.6.3. Kültürel Süreklilik	113
4.6.4. Estetik Beğeni	115
4.6.5. Ekonomik fayda	116
5. ALAN ÇALIŞMASI	118
5.1. Alan Çalışmasının Amacı ve Metodolojisi	118
5.2. Gölyazı Beldesine Ait Özellikler	120
Kısa Tarihçe	121
Kentsel Veriler	124
Sosyo-Ekonomik Yapı	126
5.3. Gölyazı Uluslararası Çağdaş Sanat Parkı Projesi	126
5.3.1. Projenin Gelişimi ve Aşamaları	128
5.3.2. Proje Kapsamındaki Sanat Çalışmaları	132
5.4. Verilerin Analizi	134
5.5. Sanat Projesinin Hedefleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi	138
5.6. Sanat Projesinin Kamusal Mekan Kalitesine Etkilerinin Değerlendirilmesi	140
6. SONUÇLAR	143
KAYNAKLAR	148
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	157

KISALTMALAR

www.flic :<http://www.flickr.com/photos/82165563@N00/179602350>)
www.intri :<http://intricateart.com/blog/archives/category/pig-project-geneseo/>
www.nyc :<http://www.nycjpg.com/2003/pages/0526.html>
www.limb :<http://www.limbicnutrition.com/blog/archives/025783.html>

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1 Kamusal mekanların özelliğine bağlı olarak aktivitelerin oluşumu	12
Tablo 2.2 Kalite Kriterleri.....	23
Tablo 2.3 İnsan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar.....	26
Tablo 4.1 Kamusal Mekanda Sanatı Destekleyen Kurum ve Organizasyonlar.....	105
Tablo 4.2 Tablo 4.1’de yer alan numaralandırmaya göre eşdeğer kurumlar	106
Tablo 5.1 Uygulama dönemlerine göre sanatçı ve eser listesi.....	129
Tablo 5.2 Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi Yerleştirme Çalışmaları.....	131
Tablo 5.3 Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi Yüzey Boyama ve Heykel Çalışmaları.....	133
Tablo 5.4 Sanat Projesi Başlangıcındaki Hedeflerin Anket ve Gözlem Çalışmalarına Göre Değerlendirilmesi.....	139

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1	Saint Nicola Aziz Günü, Bari 10
Şekil 2.2	Park Guel'deki dairesel oturma elemanları, Barselona..... 29
Şekil 2.3	Kamusal mekan tuvaleti Madrid 30
Şekil 2.4	Public Library önündeki basamakalar, New York..... 33
Şekil 2.5	City Hall Plaza, Boston..... 39
Şekil 3.1	Burano Adası..... 45
Şekil 3.2	Ortaköy'de Yapılan Çalışmalar..... 46
Şekil 3.3	Yayalaştırma çözümleri 52
Şekil 3.4	Kopenhag Sokak Yaşantısı..... 53
Şekil 3.5	İşaret tabelalarının oluşturduğu kaos, Amsterdam..... 58
Şekil 3.6	Kent mobilyalarında sadeleştirme örnekleri..... 59
Şekil 3.7	İşaret ve Yönlendirme Örnekleri..... 60
Şekil 3.8	Birden fazla işaretin bir arada kullanımı..... 61
Şekil 3.9	Yönlendirme Haritaları..... 61
Şekil 3.10	Kent Görüntüsünün İyileştirilmesi..... 63
Şekil 4.1	Jean Dubuffet, Dört Ağaç Grubu 67
Şekil 4.2	Animals on Parade 73
Şekil 4.3	Maman, Louise Bourgeois..... 73
Şekil 4.4	A Last Parting Look, Joseph Kosuth..... 75
Şekil 4.5	Joan Miro'nun çalışmaları, Barselona 76
Şekil 4.6	Grafiti Örnekleri 78
Şekil 4.7	Bruksel Metrosu 79
Şekil 4.8	Sihirli Resim tekniğiyle boyanan trafo, Levent 80
Şekil 4.9	Geleneksel Türk Evi olarak biçimlendirilmiş trafolar 80
Şekil 4.10	Sokak Tasarım Haftası'ndan Örnekler..... 81
Şekil 4.11	Hüseyin Alptekin'in İçerisi-Dışarısı isimli çalışması..... 82
Şekil 4.12	Otobüs durakları, Hannover..... 83
Şekil 4.13	Sanatsal Babalar, Winchester Meydanı..... 84
Şekil 4.14	Yaya Köprüleri, Amsterdam Doğu Liman Bölgesi..... 84
Şekil 4.15	5 Ağustos Kutlamaları, Roma..... 86
Şekil 4.16	Yılbaşı Etkinlikleri, Viyana..... 86
Şekil 4.17	City Xpressions Festivali..... 87
Şekil 4.18	Borgo Festivali, Fiano Romano..... 88
Şekil 4.19	Piazza Degli Uffici önündeki sokak sanatçıları, Floransa..... 88
Şekil 4.20	Ravioli Projesi..... 91
Şekil 4.21	Sokak etkinliği, Temple Bar..... 93
Şekil 4.22	SOS! Gönüllülerinin çalışmaları..... 104
Şekil 4.23	Bugün Doğanlara, Piazza Dante, Bergamo..... 113
Şekil 4.24	A Claresholm Celebration..... 115
Şekil 5.1	Gölyazı Haritası..... 120
Şekil 5.2	Gölyazı Tarihi Değerler Haritası..... 122
Şekil 5.3	Tarihi Kilise ve surlar..... 123
Şekil 5.4	Gölyazı Beldesi..... 124

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 5.5	Gölyazı Haritası ve Eser Yerleşim Listesi..... 127
Şekil 5.6	Gölyazı Yöresel Dönüşüm Projesi..... 128
Şekil 5.7	Proje Kapsamındaki çalışmalar..... 130
Şekil 5.8	Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı..... 134
Şekil 5.9	Cinsiyete Göre Eğitim Durumu..... 134
Şekil 5.10	Cinsiyete Göre Meslek Dağılımı..... 135
Şekil 5.11	Sanat projesinin Gölyazı'da meydana getirdiği gelişmeler..... 136
Şekil 5.12	Sanat Projesinin Toplum Üzerindeki Etkileri..... 136
Şekil 5.13	Sanat Projesinin Bireyler Üzerindeki Etkileri..... 137

KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİNDE YÖNTEMLER ve KAMUSAL SANATIN ROLÜ

ÖZET

Toplumun her kesiminden tüm bireyler için ortak kullanım alanı olan kamusal mekanlar, geçmişten günümüze çevreyle iletişim kurma, temel ihtiyaçları karşılama, kente dair izlenimler edinme ve toplum olma bilincinin gelişimi gibi pek çok noktada önemli rol oynamıştır.

Kişiler gerek buldukları çevreyle, gerekse diğer insanlarla iletişim halinde olduklarında, mekanla ilgili güçlü duygular edinirler ve kendilerini toplumun parçası gibi hissederler. Bu anlamda kentsel kamusal mekanlar, çevre imajını oluşturan ve toplum kimliğini ortaya koyan sosyal yaşam platformu olma özelliğiyle, kent yaşamında sosyo-kültürel etkilerin meydana geldiği mekanlar olarak karşımıza çıkar. Ancak tarihsel ve kültürel süreçlerin etkileriyle, her toplum kendi anlam ve potansiyellerine göre, kendine özgü kamusal mekanını üretir. Her ne kadar, hızla ilerleyen teknoloji, küreselleşme, ekonomik dinamikler, modernite gibi insan yaşamını doğrudan etkileyen gelişmelerle kamusal mekan yapılanması çeşitli değişimlere uğramışsa da, söz konusu üretimde ortak bir kenti güzelleştirme çabasının varlığından söz etmek mümkündür.

Günümüzde pek çok ülkede, çevresel kalitenin artırılması ve kişilerin buldukları mekanlardan hoşnutluk duyabilmeleri konularında çalışmalar yapılmaktadır. Kamusal mekan düzenlemelerindeki sanat etkinliği de, mekan imajı ve çevresel kimliğin oluşumunun yanı sıra, çevre içindeki insan davranışlarını motive etmesi ve görsel bütünlükte estetik bir beğeni yaratmasından dolayı, söz konusu kalite arayışlarında ciddi bir önem teşkil etmektedir.

Tez çalışmasının amacı, mekanın bir ögesi olarak sanat çalışmalarının kamusal mekanlarda kullanımının, insana sunduğu farklı mekan deneyimlerini tanımlamak, fiziksel ve sosyal etkileşimlerle kent yaşamına katkılarını ortaya koymak ve kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesinde uygulanan yöntemlerle, sanat faktörünün kalite üzerindeki etkilerini araştırmaktır.

Giriş bölümünde konunun genel çerçevesi belirlenerek, araştırma konusu ortaya konmuş ve tezin amaç, kapsam ve yöntemi belirlenmiştir.

İkinci bölümde, öncelikle kamusal mekan kavramı toplumsal ve fiziki yönleriyle ele alınmış, bu mekanlarda gerçekleşen aktivitelere yer verilmiştir. Daha sonra, kamusal mekan kalitesi incelenmiş, bir mekanın başarılı olarak nitelendirilebilmesinin koşullarına değinilmiştir. Mekansal kalitenin bağlı olduğu kamusal mekanlardaki insan ihtiyaçlarının açılımları irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, kentlerin güzelleştirilmesi ve daha yaşanılabilir mekanlar üretilmesi anlamında kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesine yönelik model ve yöntemler örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm, kamusal sanat ve kamusal sanat projelerine ayrılmış; sanat projeleri için yer seçimi ve kaynak bulma yöntemleri ve dünyada kamusal sanatı destekleyen kurum ve organizasyonlar incelenmiştir. Sanatın kamusal mekanlarda ortaya çıkış biçimleri örneklerle incelenerek, sanat etkinliğinin mekansal kalite anlamında kamusal mekanlar üzerinde yaptığı etkilere değinilmiştir.

Beşinci bölümde alan araştırmasına yer verilmiştir. Alan araştırması olarak, sanat dallarının farklı yöntem ve teknikleri ile yer verildiği kamusal mekana yönelik sanat işlerini içeren ve Bursa'nın Gölyazı beldesinde gerçekleştirilmiş olan Uluslararası Çağdaş Sanat Projesi ele alınmıştır. Projenin, Gölyazı beldesinde gerek kamusal mekan kalitesi, gerekse yaşayanların sosyo-ekonomik durumları üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Altıncı bölüm, tezin sonuçlarına ve tartışmaya ayrılmıştır.

METHODS ON IMPROVING THE QUALITY OF PUBLIC PLACES AND THE ROLE OF PUBLIC ART

SUMMARY

From the time that humans first started to live in a settled way, the effect of public places (as the common space for the people from every section of the community) on communications with their surroundings, and the need to meet the main requirements, have signs about the city, and improve the community's conscious cannot be overestimated.

People have deep feelings about a place or feel themselves as part of the community when they are in contact with the environment and other people. From this point of view public places, with the feature of being a life platform by creating the image of environment and identifying the properties of community, are the residence of social-cultural activities. With the effect of the historical or cultural process, all the communities create their own special public places. Even though, with the effects of globalism, technology, economic dynamics and modernity, the design of public places has changed. It can be mentioned, however, that there is always an effort to beautify the common city.

Nowadays, many governments are working to improve the environmental quality and the satisfaction about the places. When organising public places, the role of art cannot be disregarded during this quality research with its image of the place and the creation of its environmental identity.

The aim of this research is to identify the usage of art in public places, the different experiences that are presented to people and the role of art on improving the quality of public places by recognising the contributions on physical and social interaction.

As an introduction, the general frame was created, the research subject was stated and the aim, methods and extension were determined.

Within the second section, firstly the concept of public place and the activities that take place in public areas were identified. Then the quality of public places and the criteria that identify the quality were investigated. The people's need public places was uncovered from the point of a resident quality view.

In the third section, the models and methods to improve the quality of public places, to beautify the city and to make them more enjoyable were examined, including examples.

The fourth section was reserved for public art and public art projects. Methods of selecting a place for an art project and seeking a budget and the organisations that support artistic activities all over the world were described. The appearance types of art in public places were examined with examples, the effect of art activities on public places were investigated from the point of quality.

In the fifth section, a key study takes place. The effect of an international art activity

which becomes a united whole with its place while using different methods and techniques of various branches of art and the social, economic consequences on the users of the space were investigated.

The sixth section was reserved to the result of the thesis and discussions about the subject.

1. GİRİŞ

İnsan; yaşamını sürdürebilmek için bazı sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına içinde bulunduğu çevreyle ve diğer insanlarla karşılıklı bir etkileşim içindedir. Farklı ekonomik ve sosyal normlar doğrultusunda çevresini değiştiren insan, etrafını saran tüm bileşenlerden de her anlamda etkilenmektedir. Çeşitli fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşılamak amacıyla oluşturulan kentsel mekanların; kullanıcılar üzerinde sosyal, fiziksel, davranışsal ve psikolojik etkileri olduğundan, daha sağlıklı bir toplum ve daha kaliteli bir yaşam öngörebilmesi için planlama ve organizasyonları önem kazanmaktadır.

Farklı yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal yapıdaki toplumun değişik gruplarının bir arada bulunmasına ve yaşamı paylaşmasına olanak sağlayan kamusal mekanlar kentsel yaşamda kişilerin hem sosyal hem fiziksel gereksinimlerini karşıladıkları bir alan olarak özel öneme sahiptir. Psikolojik olarak çevreye olan ilginin ve kent bilincinin oluşması, bireylerin birbirleriyle olan iletişimine olanak sağlayarak toplumsal konuların ortaya konması, tartışılması ve anlaşılması için bir platform niteliğindedir.

Kamusal mekanların tarihsel sürecine bakıldığında, sanayileşme öncesindeki sosyal yaşantının evlerin önünde ve konut bölgelerine uzakta olmayan kamusal yapı ve mekanlarda geçmekte olduğu görülür. Ancak gelişen teknoloji, göç ve hızlı kentleşme gibi etmenlerle kentlerdeki fiziksel yapı ve birçok sosyal aktivite de değişime uğramıştır. Bu değişimden kent mekanı da etkilenmiş; iş alanları, alışveriş alanları, konut alanları, kamusal alanlar gibi çeşitli parçalanmalar yaşamıştır. Kentsel planlamada gerçekleşen farklı yaklaşımlarda toplumun aynası niteliğindeki kamusal mekanların göz ardı edilmesi ve gereken önemin verilmemesiyle, tarihsel ve kültürel kimlikten uzak, görsel zenginliği olmayan kamusal mekanlar ortaya çıkmıştır. Ülkemizde de, bu kavramın tam olarak anlaşılabilmesi ve belirli bir strüktüre oturtulamaması konusunda pek çok tartışma söz konusudur.

Günümüzde kamusal mekanlardaki en önemli sorunlardan biri, kullanıcıların yaratılan çevreden duydukları hoşnutsuzluktur. Temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasına ve farklı aktivitelere olanak sağlamayan mekanlar, kullanıcıların çevreyi bir bütün olarak algılayamamalarına, kendilerini çevrenin bir parçası olarak

görememelerine neden olmakta ve giderek çevrelerinde olup bitene karşı kayıtsızlaşan insan topluluklarını doğurmaktadır. Söz konusu probleme yönelik çözüm arayışlarında ise öne çıkan etmen, kullanımı doğrudan etkileyen mekansal kalite olgusudur. Bugün Dünya ülkelerinin çoğunda, mekansal kalite kriterleri üzerine araştırmalar yapılmakta, daha başarılı ve daha kaliteli mekanlar üretmenin ve mevcut mekansal değerler içinde kalite yükseltmenin yolları aranmaktadır. Ayrıca, bu amaca yönelik çalışan pek çok kurumsal yapı ve organizasyonun olduğu görülmektedir.

Başarılı olarak nitelendirilen kamusal mekan düzenlemelerine bakıldığında, mekan elemanlarının farklı yaşam biçimlerine ve kültürlere sunacağı çeşitliliği barındıran bütünsel bir yaklaşımla ele alındıkları görülür. Kamusal açık alanlarda yer alan sanat eserleri ve sanatsal etkinlikler, mekanın bir ögesi olarak insanların zihinlerinde buldukları çevreye dair bir iz bırakan, estetik beğeni yaratan ve toplumsal ilişkileri kuvvetlendiren özellikler taşırlar. Galeri ve müze gibi kapalı mekanlarda belli bir kesime hitap eden sanatın endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin getirdiği farklı yaşam tarzları ve beğeniler doğrultusunda, kamusal mekana taşınması ve toplumun her kesimine hitap etme durumunda olmaları da, kamusal sanat konusunda farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımlar zaman zaman, mekan ile ilişki kurmayan ve toplumun bireyleri tarafından çok anlaşılamayan soyut çalışmalar olarak eleştirilmişlerse de, önemli olan nokta, çeşitli sanat yaklaşımlarıyla düzenlenen ya da sanatsal etkinliklere ev sahipliği yapan kamusal mekanların yapısında gerçekleşen değişimler ve bireylerin, toplumun ya da kent yaşantısının bu değişimden etkilenme biçimleridir.

Çalışmanın Amaç, Kapsam ve Yöntemi

Kamusal mekanların başarısını etkileyen pek çok faktör mevcuttur. Mekansal kalite arayışları ve mevcut değerlerin iyileştirmesinde insan ihtiyaçlarına cevap verebilme önemli bir niteliklerdir. Kentsel mekandaki gereksinimlere karşılık verebilme noktasında sanat, yavaş yavaş önemi ve değeri kavranmaya başlanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda verilen çerçevede, yapılan tez çalışmasının amacı; insan yaşamında sosyal ve fiziksel anlamda önem taşıyan kamusal mekanlarda sanatsal çalışmaların kullanımının mekanın kalitesini yükseltmedeki önemi ve etkilerini araştırmaktır. Kamusal mekanların kullanım değerleri üzerinden kalitesini etkileyecek etmenlerin neler olduğunu ortaya koymak ve söz konusu kalite değerlerinin nasıl

yükseltilebileceğini ve bu girişimde sanatın ve sanatsal etkinliğin nasıl bir rol oynayabileceğini belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda kamusal mekan, kalite ve kamusal sanat gibi kavramlar ele alınarak oluşturulan kuramsal içerik, yapılan alan çalışmasıyla da desteklenmiştir.

Kaliteli kamusal mekan tasarımları için öncelikle bu mekanların insan hayatında oynadıkları rolün çok iyi analiz edilerek ortaya konması gerekmektedir. Bu nedenle tez kapsamında ilk olarak kamusal mekan konusu ele alınmıştır. İnsanların kamusal mekanları ne gibi aktiviteler için kullandıkları ve toplum-mekan ilişkisinde nasıl bir etkiye sahip olduklarına değinilmiştir. Sonrasında insan-çevre etkileşiminde kamusal mekanların fiziksel karakterlerinin önemi ortaya konmuştur. Kamusal mekan kalitesine girmeden önce, kente özgü bir yaşam biçimi için kalite arayışları konu edilmiş, kentsel yaşam kalitesine değinilmiştir. Geçmişte yapılan çalışmalar ışığında başarılı olarak nitelendirilen kamusal mekan tasarımlarında hangi faktörlerin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda kamusal mekanlardaki çeşitli insan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar incelenmiş ve söz konusu ihtiyaçlar genel bir çerçevede ortaya konmuştur.

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak çevre kalitesi sorunlarına farklı ölçek ve düzeylerde çözümler arandığı görülmektedir. Sanatın ve sanatsal eylemin kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesindeki rolü, söz konusu çözüm arayışlarında da kendini göstermektedir. Bu nedenle tezin üçüncü bölümü kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesindeki yöntem ve modellere ayrılmış, mevcut çevrelerdeki kalite yükseltme yöntemlerine değinilmiştir. Bununla beraber, 1970'lerde başlayan ekonomik yeniden yapılanmaların mekansal alana yansımalarının neticesinde baş gösteren kentsel yenileme çalışmaları ve soylulaştırma da bölüm kapsamında konu edilmiş; sanatın ve sanatçının bu alanlardaki rolü tezin dördüncü bölümünde ele alınmıştır.

Sanatın kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesindeki rolü araştırılırken, kamusal sanat kavramının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında günlük yaşantımızda sanatsal üretimin ne şekillerde karşımıza çıkabileceği tez kapsamında ortaya konmuştur. Özellikle son dönemlerde kamusal mekanda sanat yaklaşımlarında farklı yol izleyen oluşumların olduğu gözlenmektedir. Katılımın ön plana çıktığı, gündelik ve toplumsal sorunlara işaret eden bu oluşumlara tezin dördüncü bölümünde yer verilmektedir.

Her ne kadar ÷lkemizde halen önemi ve değeri tam olarak anlaşılamamış olsa da, özellikle yurt dışında kamusal sanat faaliyetlerinin tanıtımı, teşviki, sürekliliği ve kaynak temini konularında pek çok kurumsal yapının faaliyet gösterdiği gör÷lmüştür. Söz konusu kurum ve organizasyonlardan 32'si tez kapsamında detaylı olarak incelenmiş ve kamusal sanata hangi dallarda hizmet verdikleri araştırılmıştır. Yapılan çalışma neticesinde, sanatın ve sanatsal eylemin kamusal mekan kalitesi üzerine etkileri; kimlik, toplumsal iletişim, kültürel süreklilik, estetik beğeni ve ekonomik fayda olarak sınıflandırılmış ve dördüncü bölüm sonunda detaylarına değinilmiştir.

Alan çalışması olarak, Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Gölyazı beldesinde gerçekleştirilen bir sanat projesi seçilmiş; mekansal, kültürel, fiziksel, ekonomik ve sosyal yönlerden, gerçekleştirildiği mekanda ne gibi değışimlere yol açtığı ve belde sakinlerinin yaşamlarını nasıl etkilediği anket ve gözleme dayalı olarak araştırılmış, ortaya konan kuramsal çerçevede bir değerlendirilme yapılmıştır.

2. KAMUSAL MEKAN ve KAMUSAL MEKAN KALİTESİ

Bu bölümde, kentsel yaşamda sosyal etkileşim için mimari ve estetik bakımdan kentlerin önemli bir bileşeni olan kamusal mekan kavramının, toplumsal ve fiziksel karakterlerine ve kamusal mekan aktivitelerine değinilecektir. Mekansal kalite kavramı çerçevesinde başarılı kamusal mekanların özellikleri ve bu mekanlardaki insan ihtiyaçları ele alınacaktır.

2.1. Kamusal Mekan

Kamusal mekanlar, kent sakinlerinin birbiriyle iletişim kurduğu, çeşitli aktiviteleri gerçekleştirdikleri, iç mekanların devamı olarak kent ve toplum yaşamının geçtiği mekanlardır. Toplumun tüm bireylerinin kullanımına açık olan, park, bahçe, yol, meydan, avlu, vb. gibi mekanlardır.

Geçmiş dönemlerde kamusalın anlamı kamu yararına olan ile eş düşmektedir. Günümüzde ise, daha çok herkesin gözü önünde olan anlamına gelmektedir. Kamusal mekan ise içinde bulunduğu çevrede yaşayan insanların, hem yapılı çevreyle hem de birbirleriyle karşılıklı ilişkiye geçtikleri ortak kullanım alanları olarak tanımlanabilir. Bir başka tanımla kamusal mekan, toplu yaşam senaryosunun gözler önüne serildiği sahnedir. Bir şehrin parkları, meydanları, sokakları insanoğlunun değişimine yön ve şekil verir. Bu dinamik kamusal mekanlar, şehre hareket için yollar, iletişim için düğüm noktaları, eğlence ve dinlence için umumi yerler sağlayarak yerleşik hayatın önemli bir parçasını oluştururlar.(Carr ve diğ., 1992)

Kamusal açık alanlar henüz potansiyelleri tam olarak anlaşılammış veya gerçekleştirilememiş olmasına rağmen kültürel bir odak olarak kullanılma potansiyeline sahiptir. Bu kültürel odak diğer sosyal ve çevresel etkilerle de ilişkilidir.(Woolley, 2003)

Mekan dinamik bir yapıdır; insan tarafından insanlar için üretilir. Sosyal veya kamusal mekan tüm bireylerin oluşturduğu heterojen bir kavramdır.(Rendell, 2000) Kişilerin hem fiziksel hem sosyal gereksinimlerini karşılamaları açısından kent yaşamında önemli olan kentsel açık alanlar, kullanıcıların alışveriş ve rekreasyon gereksinimlerini karşıladığı, insanlar arası ilişkilerin kurulduğu, kent yaşamını

canlandıran alanlardır. Kentsel açık alanların önemli bir diğer özelliği ise toplumun değişik gruplarının bir arada bulunmalarına olanak sağlamalarıdır. Farklı yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo ekonomik yapı ve geçmişe sahip kişilerin bir araya gelip, boş zamanlarını değerlendirdikleri ve alışveriş yaptıkları mekanlardır. (Korkmaz, Dülger Türkoğlu, 2003) Kamusal mekanların toplum için odak noktası olduğu açıktır; çünkü bu mekanlarda meydana gelen küçük veya büyük her türlü olay, bir çok insanı kendisine çeker.(Woolley, 2003)

Avrupa Konseyi (1986) kamusal mekanları ve önemlerini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- Kamusal açık alanlar, şehir mirası için önem teşkil eder,
- Bir şehrin mimari ve estetik bakımdan güçlü bir elemanıdır,
- Önemli bir eğitimsel rol oynar,
- Çevrebilimsel yönden ve sosyal etkileşim için önemlidir,
- Toplum gelişimini güçlendirir
- Özellikle kişilerin psiko-sosyal gerilimlerini dengelemeye yardımcı olur
- Bir toplumun eğlence ve boş zaman ihtiyaçlarını karşılamakta önemli rolü vardır,
- Çevresel gelişim içinde ekonomik bir değeri vardır. (Woolley, 2003)

Günümüzde kamusal mekan olarak; caddeler, sokaklar, meydanlar, parklar, pazar yerleri, ulaşım mekanları, çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilmesi için ayrılmış mekanlar, kıyı rekreasyon mekanları gibi kent kullanıcılarının dış dünya ile bir araya gelebileceği dinlenme ve eğlence mekanlarını örnek verebiliriz. Bu çerçevede kamusal mekanlar:

- 1- Parklar : Kent parkları, mahalle parkları, semt parkları
- 2- Meydanlar : Kent ölçeğinde meydanlar, transit noktalarda yer alan meydanlar, yapılar arası küçük meydanlar, caddelerin kesişim noktalarındaki küçük ölçekli meydanlar, anıtların çevrelerindeki meydanlar
- 3- Caddeler ve yol aksları : Kaldırımlar, yayalaştırılan alanlar
- 4- Oyun alanları : Çocuk oyun alanları, oyun için kullanılan boş alanlar.

5- Rekreasyon alanları : Spor ve piknik alanları, kıyı bantları

6- Alışveriş alanları : Pazar alanları, alışveriş caddeleri olarak sınıflandırılabilirler. (Korkmaz, Dülger Türkoğlu, 2003)

Ayrıca, kamusal mekanlar için genel bir sınıflandırma söz konusu olduğunda kimin sahip olduğu algısı da önem kazanmaktadır. Bazı açık alanlar sadece bir kişi veya birkaç kişi tarafından kullanılırken diğer alanlar bir çok insan tarafından paylaşılır. Bazı açık alanlar ise herkes için kullanılabilir veya herkese ait olarak görünür. Böylece dahil olma veya hariç olma insanlar tarafından deneyimlenebilir. (Woolley, 2003) Sahipliği özel bir kişiye ait olsa bile kamusal olarak tanımlanan alanlar, kamunun tüketimine bırakılan alanlardır. (Rendell, 2000) En çok bilinen kullanımla ilgili tanımlar yaklaşık otuz yıl önce ortaya atılmıştır ve kamusal, yarı kamusal, özel, yarı özel, gibi mekan kategorileri ile adlandırılmıştır. Özel açık mekanlar, kişisel bahçelerden evlere kadar olanını içerir. Kamusal açık alan ise parklar, sokaklar, meydanlar, plazalar olarak tanımlanabilir. Yarı kamusal mekanlar sınırlı sayıda insanın kullandığı fakat sıradan halkın genel olarak hoş karşılanmayacağı yerlerdir. Bu alanlar avlular, evler veya apartman dairelerinde halka ait bahçeler ve oyun alanlarını içerebilir. Yarı kamusal mekanlara genel olarak giriş açıktır ve toplumdaki belirli gruplar tarafından kullanılır.(Woolley, 2003) Bazen bir müzenin giriş merdivenleri, bir evin bahçesi ve bahçe kapısı, topluma ait alan ile özel alan arasında yarı özel alanı oluşturur. (İnankul, 1993) Yarı özel ve yarı kamusal mekanlar, aslında özel ve kamusal mekanların kesişim noktalarında yer alan mekanlardır.

Parfect ve Power(1997) kamusal mekanları sahiplik olgusu çerçevesinde aşağıdaki gibi gruplandırmışlardır:

1- Özel kamusal mekanlar: Ev, özel bahçeler, ortak bahçeler

2- Ortak kamusal mekanlar: Parklar, oyun alanları, spor alanları, caddeler, meydanlar, yeşil alanlar

3- Kentsel kamusal mekanlar: Ticari alanlar, sağlık ve eğitim alanları, ulaşım aksları, rekreasyon bölgeleri.

Bir mekanın daha çok ya da daha az özel ya da kamusal alan olması, erişilebilirlik derecesine, bakımının ve denetlenmesinin kimin tarafından yapıldığına, kimin kullandığına ve hangi sorumlulukları içerdiğine göre de değişim göstermektedir.

Örneğin, yatak odası evin mutfağından daha özeldir ve sokak da evden daha kamusaldır. Bir okul binasında bulunan sınıflar ortak hole göre daha özelken, okul dışarıdaki sokağına göre daha özeldir.

Kamusal mekan kavramı ülkemizde halen ciddi bir tartışma konusudur. Türk toplumunun geçmişinde yer alan kamusal mekanlar, konut bölgelerinden pek de uzakta olmayan ev önleri, cami bahçeleri, mahalle kahveleri, çeşme önleri olarak sayılabilir. Ancak günümüzde, ülkemizde bu kavramın tam olarak anlaşılabilmesi ve bir strüktüre oturtulabilmesi konusunda pek çok tartışma söz konusudur. Tanyeli (2006), bugün hala kamusal mekanı tanımlayamadığımızın en büyük nedenini, onun Osmanlı ve İslam literatüründe olmaması ile açıklamaktadır. Kamusal mekanın Osmanlı literatürüne 19.yy'da Batı'daki anlamından yani "public" kelimesinin içeriğinden başka bir biçime bürünerek girdiğini ve kamusal mekanın genelde devletle ilişkilendirildiğini belirten Tanyeli (2006), bugün dahi 1868 tarihli Red House çevirisindeki tanımın geçerli olduğunu belirtmektedir. Yani kamusal mekan Türkiye'nin zihninde "public"e ait olan değil, devletle ilişkili olan alandır. Kamusal mekanlardaki heykel kullanımına yönelik bir konuşmasında Tanyeli;

"Kamusal mekanı zihnimizde inşa edemediğimiz için, kamusal mekanı tanımlayamadığımız için bugün ne otopark, ne park, ne meydan ne de heykel yapabiliyoruz. Biz hep tersini düşünüyoruz; önce heykeli yapalım sonra orası kamusal mekan olsun." (Tanyeli, 2006)

Osmanlı'da kamusal yani bir nevi paylaşılan alan bir yana, alan tanımının sadece az özel, özel, çok özel ve çok çok özel olarak biçimlenmesinin de bugün hala kamusal mekanının ne olduğuna dair tam bir açıklama yapılamamasının en büyük sebeplerinden biri olduğuna işaret etmiştir. (Şenay, 2006)

2.1.1 Kamusal Mekan Aktiviteleri

Kişiler arası ilişkiler ve aktiviteler, kamusal mekanın en önemli özelliğidir. Çünkü insan ancak kamusal mekanlarda başkalarını görme, duyma, etkileşim içinde bulunma ve çevresindeki sosyalliğin farkına varma olanağı bulur. Medya ve çeşitli bilgi panoları sayesinde de kamusal yaşama dair veriler edinilebilir, ancak diğer insanlarla beraber olduğunda, içinde yaşanılan topluluk hakkında daha net ve daha fazla bilgiye ulaşılır. Kişilerin mekan seçiminde, nerede daha fazla insan ve görülecek/seyredecek şey varsa, oraya yöneliklerini görülmüştür. Çocukların oyun alışkanlıkları üzerine yapılan araştırmada da; genelde, oyuncaklarla dolu bir odadan ziyade, diğer çocukların ya da ebeveynlerinin olduğu odada bulunmayı tercih ettikleri;

en çok aktivite yoğun alanlarda ve ya eylem potansiyeli fazla olan mekanlarda buldukları ortaya çıkmıştır. Kent yaşantısında da kişiler, her zaman yoğun sirkülasyonun olduğu cadde ve mekanlarda bulunmayı tercih ederler. Çünkü insan ve insani aktiviteler, diğer insanları da çeker. (Gehl, 1987)

Kamusal mekanların kalitesi, mekan kullanımını doğrudan etkileyen bir özelliktir. Kentsel kamusal açık alanlardaki çevre elemanlarının nitelikleri ve bu mekanlarda gerçekleşen aktivitelerin türleri, çevresel kalite ile doğrudan ilişkilidir. Sosyal, ekonomik, sınıfsal özelliklere bağlı kullanıcı çeşitliliği, kamusal mekanlarda farklı ihtiyaçların ve kullanım türlerinin, yani çeşitli aktivitelerin var olmasına neden olur.

Herhangi bir kamusal mekan kalitesi, gerekli aktiviteler ve estetik karakteri için ne kadar iyi fizyolojik destek sağladığının karmaşık bir fonksiyonudur. Temel kaygı, çevresel elemanlar, kent mobilyaları ve aydınlatmanın özellikleriyle ilgilidir. İnsanların bu değişkenlerin kalitesi ile ilgili beklentisi, o düzenlemelerin özel bir yolla kullanılabilir olmasına, bir fonksiyona adapte edilip edilmediğine ve insanların kendileri için bir alternatif kaynağın olup olmamasına göre iç ve dış mekanlarda değişim gösterir. Bir şehrin karakteri kısmen onu oluşturan bütün elemanların yerini alan aktivitelerin çeşitliliğini karşılama durumuna bağlıdır. (Lang, 1994)

Kamusal mekandaki sosyal aktiviteler, geçmişte çok fazla üzerinde durulmayan bir noktaydı. Ancak, özellikle endüstri devrimi sonrasında fiziksel çevrede yaşanan değişimlerle oluşan, otomobile bağımlı, kişi odaklı toplum yaşantısının, sosyal ve psikolojik olumsuzlukları doğurmasıyla kamusal önem kazanmıştır. Günümüzde de gerek yerel birimlerce, gerekse toplum örgütlerince, bu konu üzerinde durulmaya başlanmıştır.

İnsan, özel mülkün bittiği noktadan itibaren, sokak kapısından dışarıya adımını attığı anda kamusal mekanın eylem alanı içine girer. Her gün işe gidip gelen caddeler, çocuk oyun alanları, parklar, pazarlar, meydanlar, üniversite kampüsleri, metro istasyonları gibi toplu kullanım alanlarındaki her türlü aktivite, kamusal mekan aktiviteleri olarak değerlendirilebilir.

Dış mekan aktivitelerinin derecesi ve karakteri fiziksel planlamayı etkilediği için ele alınması gereken bir konudur. Şehir görünümü malzeme ve renkte oluşturulabildiği gibi; plan kararlarıyla da, kamusal etkinliği iyi ya da kötü destekleyen; yaşayan/yaşamayan şehirler yapmak olasıdır. Düzensiz yapılaşmış, yoğun araç trafiğine sahip, binalar arası mesafeleri geniş, kamusal açık alanları ve yaya trafiği az olan şehirlerde insanlar, genellikle, evde televizyon başında, ya da en fazla balkonda

vakit geçireceklerinden, kamusal mekan aktiviteleri sınırlıdır. Ancak; araç trafiğine kapalı yayalaştırılmış cadde ve sokakları fazla, binalar arası mesafeleri kişiler için elverişli şehirlerde, aktivite yoğun kamusal mekanlar görmek mümkündür.

Kamusal mekanlar sportif aktivitelerinden, dinlenme ihtiyacına, çeşitli etkinliklerden, çocuk yetiştirmeye kadar bir çok sebeplerden kullanılır.(Woolley,2003) Tören, kutlama ya da festivaller, hayatın kendine özgü nitelikleridir. İzleme, kamulaştırma, eğlendirme ve tüketme ya da yemek veya eşya alımına insanları teşvik eden çok çeşitli aktivitelerin zevkli bir sunumudur. Kamusal mekanlar toplantıların, özel olayların ya da gösterilerin alanı haline gelebilir.“ Atlantik Antik” adındaki Brooklyn'deki cadde fuarı, İtalya'daki aziz günü festivalleri ve New Orleans 'daki karnavallar gibi örneklerde kamusal mekanların kullanıcılar için bir eğlence mekanı haline geldiği görülür. (Carr, ve diğ.1992)(Şekil 2.1)

Şekil 2.1. Saint Nicola Aziz Günü, Bari (Bayram, 2004)

Psikoloji biliminin gelişmesiyle önemi daha iyi kavranmaya başlanan kamusal mekan aktiviteleri, üç ana başlıkta incelenebilir: (Gehl, 1987)

- Zorunlu Aktiviteler :

Kullanıcının herhangi bir seçim yapmaksızın, günlük yaşamını sürdürmek için zorunlu olarak dahil olduğu kamusal mekandaki aktivitelerini kapsar. İşe, okula randevuya gitmek, durak, istasyon gibi kent ulaşım noktalarını kullanmak olarak örnekleyebileceğimiz bu başlıkta, fiziksel çevre etkisi çok azdır. Kişilerin seçim yapma şansı olmadığından, her türlü koşul altında yer alacaklardır.

- Tercihli Aktiviteler :

Dış fiziksel ortamın uygunluğuna bağlı olarak gelişen bu aktivitede, kişisel seçimler sız konusudur. Temiz hava almak işin yuruyuz yapmak, oturmak, güneşlenmek gibi isteğe bağlıdırlar. İstek ve zaman fakturunun yanı sıra, mekanın pozitif ozellikleri, tercihe bağlı aktiviteleri arttırıcı rol oynar. şunku bu durumda mekan ve durum , kişileri durmaya, yemeye, oynamaya, oturmaya ve konuşmaya iter. Ancak bulunulan dış mekan zayıf ozelliklere sahipse, sadece kaçınılmaz aktiviteler meydana gelir, şunku bireylerde biran once eve gitme isteği doğar.

Bazı kullanıcılar daha başka aktivitelerden hoşlanabilirler ya da bir sitede daha mutlu olabileceklerini duşunebilirler. Bunlar, park yollarını kullanan bisikletçiler, plaja yuzmeye ya da güneşlenmeye giden insanlar ya da nadiren de olsa oturmak işin bir bank arayan insanlar olabilir. Aktivitenin şekli ve doğası değişebilir, fakat belirli beklentiler vardır ve bunlar muhtemelen aynı mekanda ve var olan koşullara uygun olur.(Carr ve diğ.,1992)

- Sosyal Aktiviteler :

Kişiler arası iletişim, pasif kontak ile başlar ve isteğe bağlı olarak, yakın arkadaşlığa kadar yol alabilir. İnsanların olduğu her yerde (binalarda, komşuluklarda, kent merkezlerinde, vb.) insan ve aktivitelerinin diğer insanları etkilediği bir gerçektir. İnsanlar, insanları etkiler. şeşitli mekanlarda bir araya gelen kişiler, diğerleriyle birlikte hareket ederler ve onların yanında yer alırlar. Orneğin, insanlara ozel bir arka bahçede ve ya yarı ozel bir ön bahçede oturma seşeneği sunulsa, daha fazla sayıda insan, ön bahçede oturmayı tercih edecektir.(Atabek, 2002)

Diğer insanların da varlığını gerektiren, kutlamalar, konuşmalar, çocukların oyun oynaması gibi basit olarak birbirini gormeye ve duymaya yonelik aktiviteler sosyal aktivitelerdir. Pek çok durumda zorunlu ve tercihli aktivitelerin sonucu olarak ortaya cıktıklarından 'sonuç aktiviteleri' olarak da adlandırılırlar.

Bir kamusal mekanın fiziksel ozelliği, o mekanda oluşan aktiviteleri etkilemektedir.(Tablo 2.1) Eğer mekan kişilere pozitif fiziksel ozellikler sunuyorsa, ortaya cıkacak tercihe bağlı aktivitelerin derecesi artarken, negatif ozellikli bir kamusal mekanda kullanım azalacağından ancak zorunlu aktivitelerin gerçekteşmesi sız konusu olur ve sosyal ve tercihli aktiviteler işin mekan çekiciliğini kaybeder.

Tablo 2.1: Kamusal mekanların özelliğine bağlı olarak aktivitelerin oluşumu (Gehl, 1987)

	KÖTÜ	İYİ
Zorunlu Aktiviteler	●	●
Tercihli Aktiviteler	•	●●●
Sosyal Aktiviteler	•	●

Kamusal açık alanlarda bir çok pasif aktivite yer alır. Bunların bazıları sosyaldır. Diğer insanlarla olmak, arkadaşlarla buluşmak, çocuklara bakmak, yabancılarla sohbet etmek, hayatın kargaşasından bir an olsun uzaklaşmak için olanaktır. Diğer aktiviteler sosyal kimlik için ve toplum ve kültürel olaylara katılım için olanaklar sağlar.(Woolley,2003)

Sosyal aktiviteler, kendiliğinden oluşan ve ortaya çıkan aktivitelerdir. Karakterleri oluştukları çevreye göre değişmektedir. Örneğin, konut bölgelerinde, okul çevrelerinde benzer geçmişe sahip insanlar arasındaki sosyal aktiviteler çok geniş kapsamlı olabilir. Karşılaşmalar, sohbetler, tartışmalar gerçekleşir, çünkü insanlar birbirlerini tanımaktadırlar. Oysa, kent içindeki kamusal mekanlarda, sosyal aktiviteler daha yüzeyseldir. Buradaki kişiler birbirlerini tanımadıkları için, sosyal aktivitelerin çoğunluğu sadece görme ve işitme (pasif kontakt) şeklinde olacaktır.(Gehl,1987) Ancak bu durumda da, geçenleri izlemek için kendilerini konumlandıkları yerlerde yabancıların hareket edişlerini gözleriyle takip etmek insanları memnun eder.(Carr ve diğ., 1992)

2.1.2 Kamusal Mekanın Toplumsal Kimliği

Kamusal mekanlar insanların, aileleri dışındaki kişilerle iletişim kurabileceği, ulusal değerleriyle ilgili olay ve etkileşimlere katılımlarını sağlar. Mahalle sakinliği gibi yerel gruplara ya da vatandaşlık gibi ulusal gruplara olan üyeliklerini belirler. Kamusal mekanlar aracılığıyla kişiler, kültürel ve sosyal etkilerle içinde buldukları toplumla ve kamusal hayatla ilişki kurabilirler.

Planlama, tasarlama ve sosyal disiplinlerden bir çok yazar toplum duygusunun nasıl oluşturulabileceğini araştırmıştır. Tavsiye edilen çözümler kaynakların dikkatli dağılımından, nüfusun ideal ölçüsünü ve sembolik belirleyicileri düşünmeye kadar gitmiştir. Bir kısım araştırmacı tarafından son yıllarda yapılan çalışmalar, kamusal açık alanların toplum odağı ve insanların birbirleriyle resmi ve gayri resmi olarak buluştukları bir yer olarak önemini ortaya koymuştur. Kamusal açık alanlar sadece kullanıma yönelik sağladığı olanaklar yüzünden değil, tarihsel doğaları nedeniyle de önemlidirler.(Woolley, 2003)

Kamusal mekanlar kültürü, inançları, kamusal değerleri ve insanları yansıtır; kamusal denem niteliğinin olduğu ve ifade edildiği ortak zemindir. Kamusal çevre kişisel davranışları, sosyal etkinlikleri ve çoğu zaman çakışan kamusal değerleri yansıtan bir ayna görevi görür. Kamusal mekanların nasıl değiştiğini, kullanıldığını ve değerlendirildiğini anlamak için değişik toplumların ihtiyaç ve gündemlerinin araştırılması gerekir. (Francis, 1989) Çünkü bu mekanlar kamu hayatının sahneleridir ve şehre kimlik verirler. Toplum duygusu farklı insanlar ve toplumlar için çeşitli kamusal açık alanlar tarafından sağlanabilir. Bu olanaklar küçük ve büyük etkinlikleri ve organize olmuş ve gayri resmi toplantıları içermektedir.(Woolley,2003) yaşantısını rahatlatma özelliklerinden dolayı kamusal mekanların çevresel faydaları olmasının yanı sıra, gerçek ve ölçülebilir ekonomik faydaları da vardır. Kültürel aktiviteleri gerçekleştirme olanağı verirler.(Madden, 2001)

Kamusal mekanlar, mekan ile toplumsal düzenin bir ara kesitidir.(İncadayı, 2005) Caddeler, meydanlar, oyun alanları, açık alanlar, parklar, vb. genel-özel yaşam arasındaki dengenin kurulması için bir araç niteliği taşırlar. Bu denge, toplumların kültür, din, değişen politik ve teknolojik nitelikler ve zamanın etiğine bağlıdır. Bir kamusal mekan ne kadar kozmopolit ise, toplumsal olarak o kadar değerlidir. Yani, toplumda var olan her kesimi, her kesiti orada görebiliyorsanız, orası “açık” bir yerdir ve toplumun yelpazesini gözler önüne serer.(Soysal, 2002) Bu nedenle kamusal mekanlar farklı kültürlerde farklı önemdedirler.(Carr ve diğ. 1992)

Kamusal mekanlarda gerçekleşen aktiviteler de, toplumdan topluma farklı derecelerde önem taşıyabilmektedirler. Yürüme, bisiklete binme, koşma, tenis, futbol, golf, bowling ve kayak gibi bir sıra sokak aktiviteleri İngiliz nüfusunun büyük sayıları ve farklı kesimleri tarafından kabul görür. Şehirlerde açık alanların bir çok aktif faaliyete olanak sağlaması, bireysel sağlığa ve toplumun sosyal dokusuna katkısı çok önemlidir.(Woolley, 2003)

Günümüzde kamusal-özel yaşam dengesi, kültürel değişimin, teknolojik ilerlemenin değişen politik ve ekonomik sistemlerin etkisi altında değişime uğramaktadırlar. (Carr ve diğ.1992) Nitekim Endüstri Devrimi sonrası kamusal mekanın tarihinde bu değişimin örneklerini görebiliriz. 17. ve 18. yy. şehir ve kasabalarının fonksiyonel yapıları araba yolları, yaya yolları ve grid sistem üzerinden kurulmuş şehri göstermekteydi. Bu kamusal mekanlar, kamusal yaşamın temeli ve ticari yaşamın merkeziydi. İngiltere’de caddeler, halka açık yeşil alanlar, meydanlar, kamusal alışveriş marketleri ile bütünleşmiştir. Örneğin Avrupa’nın halka açık mekanları, şehrin girişindeki büyük meydan, meydanda bulunan kilise ve alışveriş dükkanları, halkın günlük bir araya geldiği yerlerdir. 19.yy.’da Amerikan şehirleri kurulurken yine Avrupa şehirlerinden etkilenilmiş ve büyük bulvarlar, kent parkları inşa edilmiştir. Bu kamusal mekanlar hem aristokrat olan üst sınıfın büyüyen zenginliğini, hem de yeni endüstrileşmiş şehirlerin işçi sınıfının sağlıklı ve güzel yaşama ortamını temsil eder. Daha sonraki zamanlarda çalışan fakir insanlar ve çocukları için küçük spor parkları, oyun alanları, özellikle orta sınıfın ihtiyacına yönelik rekreasyon alanları yaygınlaşmıştır.(Varol, 2004) Böylelikle kent kullanıcıları, yaşamsal kaygılardan ve iş stresinden kurtulmak adına, sosyal aktivitelerde bulunmaya, toplumun değişik kesimlerinden insanlarla bir araya gelmeye başlamıştır.

2.1.3 Kamusal Mekanın Fiziksel Karakteri

Kent kimliğinin dinamik ve sürekli değişen bir yapı olduğu düşünülürse, tarihin her döneminde bir kent çatısı altında ortaya çıkan her sosyal yapının ister istemez o kentin fiziksel yapılanmasında da yansımalarının kaçınılmazlığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle kentin mimari evrim sürecinin gerçekte onun sahip olduğu değerlerin tümünü kapsayan bir algı sürecidir ve bunun da temelinde sosyo kültürel ve biçimsel kimlik yatar. (Nalkaya, 2006)

Kevin Lynch, *The Image of the City* kitabında bir kenti okunabilir kılan fiziksel elemanlarını; dar sokaklar, caddeler ve demir yolları gibi insanları yönlendiren hareket güzergahları olan yollar (Paths); patika ve yolları bağlayan kavşaklar, meydanlar gibi kritik noktalar ve çarşılar gibi kesişim noktaları (Nodes); yerel karakterleri barındıran ve kaynak noktası konumunda olan bina ya da mekan gibi dönüm noktaları (Landmarks); şehrin ticaret bölgeleri gibi farklı ve akılda kalan özellikteki bölgeler (Districts) ve doğrusal elementler, yoğun yollar, bina duvarları ve demir yolları gibi sınırlar (Edges) olduğunu belirtmiştir.(Lynch, 1960)

Kaliteli kamusal mekan tasarımında mekanın fiziksel boyutu önem kazanır. Çünkü fiziksel nitelikler, o mekanlardaki kişilerin hoşnutluğunu ve çevreyle olan ilişkilerini etkileyen önemli bir faktördür. Bina ve yakın çevresindeki açık alanlar, özellikle yakın konumlanmış çok katlı blokların insan üzerinde oluşturacağı psikolojik baskıyı hafiflettiği gibi, farklı fonksiyonlardaki mekanların iyi konumlanması, aktivitelere ev sahipliği yapabilecek fiziksel karaktere sahip olması, su, güneş, rüzgar gibi etmenleri kullanıcıların konforuna yönelik düşünülmesi kamusal mekanın kalitesini arttırıcı bir etki yaratır.

Açık alanlar, doğal çevrenin (ağaçlar, çiçekler, çalılar, gökyüzü) görünüşüne duyulan psikolojik ihtiyacı karşılayarak, gün ışığından, taze havadan faydalanma imkanı sunar, özellikle şehirleşmiş alanlarda solunum organı vazifesi görürler. Açık alanlar ve şehrin çeşitli bölgelerini birbirinden ayıran yeşil bantlar, gürültü, toz ve zararlı gazları absorbe eden bir tampon bölge niteliğindedir. Kamusal mekanlar kent içinde hava akımı ve doğal aydınlatma için gerekli boşlukları sağlarlar.(Atabek,2002)

İnsanlar kamusal açık alanlara çeşitli fiziksel nedenlerden dolayı giderler. Doğal elementlerin önemleri, özellikle de su ögesi, kent yerleşiminde bir zıtlığı vurgular, buda kamusal mekan araştırmasında önemli bir noktadır.(Carr ve diğ. 1992) Şehir içinde su ve su oyunları eski bir gelenek olarak bilinir. Bugünün sanatçıları suyu mekanik hareketle, ışıkla bağlantılı kullanarak şehir mekanına yenilik getirmektedirler. Günümüzde ışık ve suyun kamusal mekanlarda birlikte kullanımı endüstri çağının verdiği teknik olanaklardan yararlanılarak gelişmektedir. (Ögel, 1977) Kentlerdeki bu ihtiyaca yönelik çalışmalar yapmakta olan pek çok su-hareket ustası mevcuttur.

Su ögesi, insanları kamusal mekana çeken ve mekanı kullanmaya iten önemli bir etkendir. New York'taki Greenacre Park çalışmasında, Burden, park şelalesinin önemini vurgular ve kapandığında şehrin gürültüsünün bir anda parka dolduğunu ve insanların aniden konuşmayı kesip gitmeye hazırlandıklarını belirtir. Söz konusu araştırmasında; romantik bir şelaleyi izlemenin bile parka gelmek için önemli bir neden olabileceği ortaya çıkmıştır. İnsanların kamusal mekanlardaki tercih ettikleri niteliklerin bir çalışmasında, Bucer ve Montarzino, suyun en çok istenilen özellik olduğunu bulmuştur, görüşmelerin %98 inde bundan bahsedilmiştir.(Carr ve diğ., 1992)

Nehir, göl ve deniz kenarları çoğu zaman toplumlar için güzel ve çekici bir sınır oluşturur. Bu nedenle su ögesi, bir kentin imajında da önemli rol oynar. Geçmişte

temizlik, avlama ve bunun gibi çeşitli yaşamsal eylemlerin sürdürülmesini sağladığı gibi, günümüzde görsel ve işitsel değerlere sahip olduğundan insanlar tarafından tercih edilen kamusal mekan oluşumlarına olanak vermektedir. Ayrıca, söz konusu kıyı bantlarının kamusal mekanın kullanıcılarına sunduğu aktivitelerin çeşitlendirilmesi anlamında potansiyel oluşturdukları ve bilinçli planlama yaklaşımlarıyla tasarlanmaları halinde mekansal kaliteyi olumlu etkileyecekleri de unutulmamalıdır.

2.2 Mekansal Kalite Kavramına Genel Bir Bakış

Günümüzde yaşam çevremize ilişkin olarak kalite kavramı üzerinde yoğunlukla durulmaya başlanmıştır. Fiziksel çevrenin oluşumuna katılanlarda, bu çevreyi kullananlarda ve bu çevreden dolayı olarak etkilenenlerde kalite beklentilerinin farklılaştığı gözlenmektedir. Diğer yandan daha iyi çevrelerin yaratılmasına yönelik profesyonel çabalar ve gelişen çevre bilinciyle birlikte çevresel kaliteye ilişkin beklentilerin düzeyi de yükselmektedir. (Özsoy, Altaş, Ok, Pulat, 1995)

Sözlükteki anlamıyla kalite, bir şey hakkında olumlu ya da olumsuz bir yargıya varılmasına yol açan ve o şeyin kendi doğasına ya da kendisinden beklenene uygun olup olmasını sağlayan özelliklerin tümüne dayanan görünüm olarak tanımlanabilir. (Büyük Larousse)

Kalite kavramı, bir şeyin iyi veya kötü oluşu, üstünlük göstermesi ve mükemmel olması yönleriyle belirlenmektedir. Kalitenin kavramsal açıklamalarında "belirli bir mükemmellik düzeyine erişmiş olma, ortak değerlendirmedir. Yani mükemmellik derecesi ile eş anlamlı olarak kullanılabilir. (The Oxford Universal Dictionary, 1965)

Mayami Üniversitesinden Howard Gitlow ve çalışma arkadaşlarına göre kalite; firmaların müşteriler, tedarikçiler, yatırımcılar, çalışanlar ve toplumla etkileşimli olarak yürüttükleri üretimleri de kapsayan ve sürekli devam eden gelişimler de dahil olmak üzere; kullanıcıların ortaya konan ürün ve ya hizmet hakkındaki görüşleridir. (Gülersoy, Esin, Özsoy, 2003)

İlk çağlardan beri önemi kavranmış ve üzerinde durulmuş olan kalitenin modern kavramı tarihinde, 1920 ve 1950 yılları arasında George Edward, Walter Shewhart, W.Edwards Deming, Armand Feigenbaum ve Joseph Juran tarafından gerçekleştirilen gelişmeler önemli yer tutmaktadır. Ancak temelinin Japonya'da atıldığı ve kalite anlayışının gelişiminin bu ülkede gerçekleştirildiği bilinmektedir. (Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğiter, Günay, 2005)

Geniş kapsamlı süreçlerin iyileştirilmesinde üç kalite türünden söz edilebilir:

- Tasarım kalitesi / Yeniden tasarım kalitesi,
- Uygunluk ve
- Performans.

Kalite dünyasında organizasyon, grup çalışması ve iletişim en önemli değerlerdir. Bu nedenle kalitenin sürekli iyileştirilmesinden sorumlu üst yönetimin kalitenin üç türünü, kalite ve üretim verimliliği arasındaki ilişkiyi ve kaliteyi iyileştirmenin getirilerini iyi anlamaları gerekmektedir. (Carr ve Littmann, 1991; Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğiter, Günay, 2005)

Nitelik belirten bir ölçüt olarak hayatın her alanında sınıflandırma, derecelendirme, sırlama ve karşılaştırma yapmaya olanak sağlayan kalitenin kentsel çevredeki değerlendirilmesinde ise mekansal kalite kavramı ön plana çıkmaktadır.

Mimarlıkta kaliteye ilişkin çalışmaların performans çalışmalarıyla başladığı söylenebilir. Genel olarak endüstride, özel olarak da yapı endüstrisi alanında bu iki kavram uzun süredir iç içe kullanılmaktadır. Bu alanlarda ürün niteliğine ve performansına ilişkin üzerinde uzlaşılmış tanımlar dizisi bulunmaktadır. Endüstride ürün niteliği, ürünün kullanıma uygunluğu olarak tanımlanmaktadır. Ürünün niteliği onun performansının göstergesidir. (Özsoy, Altaş, Ok, Pulat, 1995) Bu anlamda kalite, kullanımından tatmin olma bakış açısı olarak nitelendirilebilecek bir ürün performansı ve kullanımdan memnuniyet duyma bakış açısı olarak nitelendirilebilecek hatasız olma özellikleriyle tanımlanabilir. (Juran, 1988)

Kentsel çevredeki kalitenin belirleyicileri, tümüyle tanımlanabilen ya da kolayca ölçülebilen şeyler değildir. Bir mekanın kalitesi, mekanla ilişkiye geçen insanların zihinlerinde oluşan iyilik, kusursuzluk ve değerlilik gibi ölçütlere dayanmaktadır. Okunabilirlik (legibility), kolektif bellek (collective memory), tarihsel süreklilik bileşenleri gibi, mekan duygusuna yönelik etmenlerin bir kombinasyonu olabilir. (Parfect, Power, 1997)

2.2.1 Kentsel Yaşam Kalitesi

Günümüz kentlerinde sıkça rastlanan sağlıksız kentleşme toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu koşullarda insanlar kente özgü yaşam biçimi ve davranış

kalıplarını benimsememekte, kentsel çevreye uyumlu bir katılım sergilemekte zorlanmaktadırlar.

Kamusal çevreler, kentsel yaşamı büyük ölçüde etkileyen yerlerdir. Arkadaşlar, aile ve akrabalar dışında, kişilerin yabancılarla etkileşimde bulunduğu sosyal yaşam alanlarıdır. Kentsel yaşam, kentin esas iletişim sistemini oluşturmaktadır. İnsanları içinde yaşadıkları toplum hakkında bilgilendirmeye, yönlendirmeye ve doğayla olan etkileşimlerini sağlamaya yardımcı olur. Yani, kentsel yaşam kalitesi çevresel değerlerden etkilenir. Bu anlamda kamusal mekan kalitesiyle doğru orantılı olarak değişim göstermektedir.

Kentsel yaşam kent olarak tanımlanan insan yerleşmelerinde oluşan kente özgü bir yaşam biçimidir ve insanlar için önemli kamusal mesajların iletilmesine imkan verir. Kaliteli bir kamusal yaşam içinde insanlar; ortak ve bireysel gereksinimlerini ve değişimler için isteklerini dile getirebilirler. (Car ve diğ., 1992) İnsan yerleşmelerinin içinde yer aldığı “doğal çevre”, insan ve toplum öğeleriyle “beşeri çevre”, ve insan yerleşmelerinin yapısal mekanını oluşturan “kabuklar, örtüler ve altyapı ağı” öğeleriyle insan eliyle yapılmış çevre etki alanını oluşturur. Kentsel yaşam bu etkiler ve karşılıklı etkileşimlerin tesiri altında gelişir ve değişim gösterir. Bu gelişim ve değişimin daha iyi ve daha mükemmel olması hedeflenir. Bu da kentsel mekanın kalitesinin daha iyi ve mükemmel olması demektir. (Woolley, 2003)

Kentsel yaşamda, kente özgü bir yaşam biçimi için kalite arayışları ile, daha kaliteli, daha mükemmel bir yaşam hedeflenmektedir. Bu da ancak, kullanıcı istek ve gereksinimlerini karşılamak üzere verilen hizmet veya üründen beklentilerin tümünü karşılamakla mümkündür.

1950’li yıllardan başlayarak ülkemizde, kentleşme sürecinde iç göçten kaynaklanan kırsal yaşam ve kültüründen kentsel yaşam ve kültürüne, kentleşme sürecine geçiş yaşanmaktadır. Kentsel yaşamda kalite arayışları da kentleşme sürecinde, değişim ve gelişim göstermektedir. Düzensiz ve yoğun kentleşme hareketleri sonucu özellikle büyük kentlerde kentsel açık alanlar değişime uğramakta ve bu değişimden yaşam kalitesi olumsuz etkilenmektedir.(Korkmaz, Dülger Türkoğlu, 2003) Yirmi birinci yüzyılın ortalarında şehirlerde nüfus artışına bağlı olarak konut bölgeleri çoğalmış ve bu da kentsel yaşam kalitesinin önemini arttırmıştır.

Kaliteli bir kentsel yaşam; eşitlik, sağlık, refah gibi sosyal bileşenlerle ilişkili olduğu kadar kaliteli kentsel mekanlarla da ilişkilidir. Relph ve Canter’e göre, kaliteli ya da başarılı kentsel mekanlar, oradaki etkinlikler ve algılanan deneyimlerin yanında

fiziksel yapı ile de ilgilidir. Bu üç bileşen, mekanda canlılık (vitality) oluşturacak biçimde tasarlanmalıdır. Bentley'e göre ise kentsel mekanda canlılık, duyum zenginliği (richness) kavramıyla ifade edilmiş; bunun hareket, koku, görme, dokunma gibi duylara hitap eden tasarımlarla sağlanabileceği belirtilmiştir. Görme duyu bilgisi alımında en karmaşık ve kontrolsüz olandır. Görsel duyum zenginliği için renk ve dokuda zıtlık, tekrar, izleme mesafesi, izleme süresi gibi bileşenler etkili olmaktadır. Duyum zenginliği ve görsel uygunluk özellikle kentin yayalaştırılmış mekanlarında elde edilen tatmin düzeyinin belirleyicisidir.(Kaplan, 1999)

Kentsel yaşam kalitesinin göstergeleri ve ölçütleri bir bütündür. Kentsel yaşamda kalite, doğal çevre öğelerinde, yapısal çevre öğelerinde, beşeri çevre öğelerinde karşılıklı etkileşimlerle oluşur, gelişir ve bu etkileşim altında zaman içinde değişim gösterir.(Suher, 2000) Tek bir bileşenden kaynaklanan hoşnutsuzluk, tatminsizlik, mutsuzluk, kızgınlık veya başka herhangi bir olumsuz düşünce, diğer bütün göstergeler olumlu bile olsa yaşam kalitesinin kötü olduğu düşüncesini uyandırabilir. Bu nedenle, genel bir memnuniyet derecesinin sağlanması önem kazanır.

Kentte yoğunluktan kaynaklanan trafik aktiviteleri, park ve yol taleplerine cevap veremeyecek gelişim düzeyleri söz konusu olduğunda, yaşam kalitesi bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. (Parfect, Power, 1997) Ancak kent mobilyalarının yenilenmesi/tedarik edilmesi; kamusal mekanlardaki sanat uygulamaları için çeşitli olanakların sağlanması; uygun olan yerlerde ağaçlandırma ve en önemlisi trafik kısıtlanması, kentsel yaşam kalitesinin artmasında önemli bir rol oynar.

2.2.2 Kamusal Mekan Kalitesi

Dünyayı organize olarak algılamak üzere doğa tarafından donatılmış olan insan, bu algılamayı da, içinde yaşadığı, eylemde bulunduğu mekanla etkileşimi sonucu yapar. Aynı zamanda çevresini amaçlarına özdeşleştirerek ve çevrenin sağladığı koşullara kendini uydurarak bulunduğu mekana anlam kazandırır.(Aydınlı,1986) Kentsel kalitedeki ilk ve en önemli faktör anlamdır. Mekansal anlam, psikolojik mutluluğumuzun temelidir. (Parfect, Power, 1997) İnsanların yaşamını kolaylaştırmak ve çeşitli eylemlerini sürdürebilmeleri için mekan yaratma bilimi olarak tanımlanabilen mimarlığın da; kişilere, çevresiyle etkileşebileceği, görme, duyma gibi duylarını kullanabileceği, sosyal mekanlar tasarlama noktasında, yaşantıyı etkileyen ve hatta ona şekil veren bilim dalı olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu noktada, mimar ve plancıların, toplum yaşayışını olumlu etkileyecek başarılı kamusal mekanlar tasarlama konusunda titizlik göstermeleri gerekmektedir.

Bir yeri veya mekanı başarılı/kaliteli yapan nedir sorusunun yanıtları çok çeşitli olabilir. İnsanlar hoşlandıkları bir yerin, güvenli, eğlenceli, çekici ve ya cana yakın şeklinde tanımlayabilirler. Bu tür sıfatlar elle tutulmayan, fiziksel olmayan niteliksel yönleri tanımlar. Bir mekanın ya da yerin ölçülebilir fiziksel özellikleri ve onu deneyimleyen insanların o yeri fiziksel özellikleri konusundaki duygu ve düşünceleri karmaşık bir biçimde iç içe geçmiştir.(Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğiter, Günay, 2005)

Kamusal mekan kalitesinde niteliğin tanımını, insanların çevreleri ile ilgili özelliklerin farkına varmasını olanaklı kılan durum olarak ele alabiliriz. (Oktay, 1999) Nitelik mekan kullanıcıları ve mekan arasındaki ilişki çerçevesinde değerlendirildiğinde kişisel beğeniler ön plana çıkacağından aynı mekan için farklı nitelik değerleri oluşabilir. Ancak kamusal mekanlar toplumun her kesiminden insan için kullanım alanlarıdır ve herkes için gerekli minimum ihtiyaçları karşılayabildiği taktirde kaliteli bir mekan olma özelliği taşıyabilir. Kamusal mekan kalitesine yönelik üzerinde durulan en önemli noktalardan biri, yaşlı ve engelliler için mekanın uygun olmasıdır. Kaldırımların tekerlekli sandalye kullanımına elverişli olmaları, işaretlendirmelerin görme özürülü insanlara da hitap edebilmesi ya da kamusal mekanda yer alan bir merdivenin rıht yüksekliklerinin her yaştan insan için uygun olması gibi önemli detaylar, mekansal kaliteyi etkilemektedir.

Ortak kent mekanları insanların etkinliklerine zemin oluşturan, iletişim sağlayan araçlardır. Kamusal mekanlar yerel kültürü ve yaşanan zamanı yansıttıklarından kent halkının aynasıdır. Kentlerin çeşitli etkileşim ve gelişimleri ve bir merkez olma işlevini sürdürülebilmesi için, bu mekanların niceliği ve niteliğiyle ilgili güçlü bir bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi zorunludur. (Oktay, 1999)

Başarılı ve kaliteli kamusal mekan tasarımının;

- Yerel ekonomiye katkıda bulunma,
- Ticari yatırım için şehri cazibe merkezi haline getirme,
- Kültürel olanakların artmasına katkıda bulunma,
- Gönüllülüğü arttırma,
- Suç oranının düşmesini sağlama,
- Yayaların güvenliğini arttırma,

- Toplu taşıma kullanımının yükselmesine katkıda bulunma,
- Çevresel ve kamusal sağlığın gelişmesini olumlu etkileme gibi avantajları söz konusudur. (Korkmaz, Dülger Türkoğlu, 2003)

Yirmi birinci yüzyılın ortalarında şehirlerde nüfus artışına bağlı olarak konut bölgeleri çoğalmış ve bu da kentsel yaşam kalitesinin önemini arttırmıştır. Kentsel açık alanlar nasıl tanımlanırsa tanımlansın, veya hangi durumda olurlarsa olsunlar, hiç şüphe yok ki pek çok kent için önemli bir unsurdur. Bu açık alanlar şehir sakinlerinin yaşam kalitesini nasıl etkileyebilirler; insanlara yararları ve getirdiği olanakları nelerdir; nasıl kullanılabilirler, ve insan yaşamı için önemleri nelerdir gibi soruların yanıtlarını aramak gereklidir. Kullanıcılar, bu alanların çeşitlerini ve sağladığı yararları deneyimlerler ve kamusal mekanları önemseyerek onlara sahip çıkarlar. Yaşamlarının bir parçası olduklarından, kamusal mekanlar, kişilerin ve toplumun yaşam kalitesine şehir bağlamında katkıda bulunurlar.

Kentsel kamusal mekanların varlığıyla bir çok yarar ve olanak sağlanmıştır. Buradaki yarar, insanlara pozitif anlamda katkı sağlamak olarak anlaşılabilir. Oxford İngilizce sözlüğüne göre olanak “uygun fırsat” veya ortam tarafından açılan durum olarak tanımlanır. Yani kentsel açık alanlar, kullanıcılara oyun, izleme, yürüme gibi bazı aktiviteler için açılımlar sağlar.(Woolley, 2003)

Kamusal mekan başarısını etkileyen etmenler geçmişte pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Korkmaz ve Türkoğlu (2003), kentsel açık alanların başarısının :

- Büyük oranda erişilebilir olmasına,
- Çağımızın gereksinimlerine karşılık veren kullanım biçiminin var olmasına,
- Sosyal yönden güçlü bir ortam oluşturmasına,
- Konforlu olmasına ve
- Kimliğine bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

Kullanıcı gözlem ve anketlerini içeren araştırmalara göre, kamusal mekanlarda başarıya ulaşmak için tanımlanan ve Avrupa konseyi tarafından da desteklenen ana ilkeler ise:

- Mekanın kullanılabilir durumda ve kullanıma açık olduğuna dair mesajlar vermesi,

- Estetik çekiciliğinin olması,
- İç ve dış mekanlar arasında maksimum ölçüde geçişi sağlaması,
- Kentsel stresi açmaya yardımcı olacak doğal ortamlar sunması,
- Güvenli ve korumalı bir ortam sağlaması,
- En çok istek duyulan ve gerçekleşme olasılığı en fazla olan etkinliklerle donatılmış olması,
- Kullanma olasılığı en fazla olan kullanıcı grubunun gereksinimlerine uygun olması ve kullanımda çeşitlilik sağlaması,
- En yoğun kullanımın gerçekleştiği zamanlarda güneş, gölge, rüzgar, ve benzeri doğal çevre öğeleriyle ilintili olarak rahat bir çevre sunması,
- Çocuklar ve özürülüler için erişilebilir ve kullanılabilir olması,
- Kolay ve ekonomik bakımın sağlanması,
- Özel gereksinimlerin en uygun malzeme seçimiyle karşılanması, kullanımda farklılıkların malzeme değişimiyle vurgulanması ve
- Mekanın, hem görsel sanatın ifade edildiği bir yer hem de sosyal bir ortam olarak tasarlanması olarak açıklanmıştır. (İnceoğlu ve diğ. 1995)

Paumier'e göre (1988) başarılı bir kamusal mekan tasarımında her ölçekte kalite kriteri aranmalıdır. Malzeme seçimlerine ve detaylara önem verilmelidir. Mekanı oluşturan ana elemanlara (döşeme, yeşillendirme, oturma elemanları, ışıklandırma gibi) özellikle dikkat edilmelidir. Başarılı kamusal mekanların, en sade ve yalın şekilde insan ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanmasının gerekliliğini vurgulayarak, kaliteli kamusal mekanın özelliklerini:

- Caddeyle olan bağlantı : Kamusal mekanın caddeden görülebilmesi ve rahatlıkla ulaşılabilmesi gerekir.
- Konforlu oturma alanları: Bir kamusal mekanı en cazip yapan özelliklerden biri, çok çeşitli oturma olanağı sunabilmesidir.
- Çok amaçlı kullanım.

- Konfor : Gölge alanlar için ağaçlar (insanlar en çok gölgeliklere yönelirler), kışın ve yazın ki kullanım koşulları göz önünde bulundurulmalı. Psikolojik konfor içinse, mekanın caddeden de görülebilecek pek çok aktivite için elverişli olması gerekir.
- Refah ve memnuniyet : Özel döşeme malzemeleri görsel olarak zenginlik sağlar. Kamusal sanat objeleri, heykeller, havuzlar mekanı anlamlı kılar.
- Kalite ve sadelik olarak belirlemiştir.(Paumier ve diğ.1988)

Madden (2001) ise; başarılı kamusal mekanlara yönelik çalışmasında, kamusal mekan kalitesinin dört ana karakterini, kolay ulaşılabilirlik, konfor, sosyallik ve aktivite olduğunu belirtmiştir.(Tablo 2.2)

Tablo 2.2: Kalite Kriterleri (Madden, 2001)

Kalite Kriterleri	Aktivite ve Kullanımlar	Sosyallik	Ulaşılabilirlik	Konfor ve İmaj
Algılanabilir Nitelikler	Gerçeklik Sürdürülebilirlik Özellik Eşsizlik Ödenebilirlik Aktivite Eğlence Kullanışlılık Canlılık Yerellik Kutlama	İşbirliği Komşuluk Hizmet Hoş karşılama Sohbet Çeşitlilik Dostluk Gurur İlişkiler	Okunaklılık Yürünebilirlik Süreklilik Yakınlık Güvenilirlik Bağılantısızlık Uygunluk Ulaşılabilirlik	Güvenlik Oturulabilirlik Etkileyicilik Tarih Çekicilik Manevilik Yeşillik Temizlik
Ölçümler	Arazi değerleri Kira düzeyleri Arazi kullanımları Perakende satışlar Yerel iş sahipleri	Sokak yaşamı Sosyal ağlar Gece kullanımı Gönüllülük Kadın, çocuk ve yaşlı sayısı	Trafik bilgileri Ayrılma modelleri Geçiş kullanımı Yaya aktivitesi Park etme kullanım modelleri	Suç istatistikleri Sağlık koşullarının iyileştirilmesi Bina durumları Çevresel veriler

Madden, aynı zamanda başarılı bir kamusal mekanın :

- Oturmaya elverişli olması ve oturma elemanlarına yeteri ölçüde sahip olması
- Toplantı ve kesişim alanlarının bulunması
- Dışarıdan kolaylıkla görülüp algılanabilen giriş akslarına sahip olması

- Belirleyici niteliklerinin bulunması
- Patika ve yaya akslarının kullanıcıyı istenilen yere ulaştırabiliyor olması
- Mekanda araç trafiğinin değil, yaya trafiğinin baskın olması
- Çevresindeki birimlerle (yapı, sokak, bulvar, vb) ilişkilendirilmiş olması
- Transit noktalarının uygun yerleştirilmiş olması
- Çeşitli sosyal aktivitelere teşvik edici ve olanak verici olması gereklilikleri üzerinde durmuştur.(Madden, 2001)

Bu görüş çerçevesinde başarısız kamusal mekanların nedenlerini ise;

- Oturma alanlarından yoksun olmaları
- Toplanma mekanlarının olmayışı (oyun alanları, duraklar, satış yapan birimler),
- Az sayıda girişe sahip ve görünebilirliklerinin olmayışı
- Belirleyici özelliğe sahip olmayışları
- Patikalarının insanları gitmek isteyecekleri yere ulaştıramaması
- Araç yoğunluğunun fazlalığı
- Etrafında boş/anlamsız duvarlar ve ölü alanlar olması ve
- Uygun olmayan ulaşım akslarında yer almaları olarak maddelendirmiştir. (Madden, 2001)

Kamusal mekanın kalitesini doğrudan etkileyen bu faktörleri genelleyecek olursak, başarılı bir kamusal mekan, insanın sosyal ihtiyaçlarının her birine, kamuya ait bir mekanın sınırları içinde elverdiği ölçüde cevap veriyor olmalıdır. Ancak mekanın başarısını etkileyen dış faktörler de mevcuttur. Bunlar daha çok kamusal mekanın şehir içindeki konumlanışı ve güvenliğiyle ilgilidir. Bugün pek çok kamusal mekanda yangın tehlikesi nedeniyle yeme-içme eylemi yasaklanmıştır. Bazılarında da 19.yy daki kanun gereği satış yapan birimler bulunmamaktadır.

2.3 Kamusal mekanda insan ihtiyaçları

Tasarımla yapılmış pek çok kamusal mekânın, sadece estetik kaygılara cevap vermenin ötesinde, kullanılabilir olması önem taşır. Bu durum, bir mekânı üretmek ve tasarlamak arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Çünkü kamusalılığı sağlayan insan faktörüdür. Dokunulmamış, boş, insansız bir mekânın başarılı olarak değerlendirilebilmesine olanak yoktur. İyi bir kamusal mekân tasarımında insan beklentisi göz önüne alınarak anlamlı bir yöntem geliştirilmelidir. (Madden, 2001)

Kamusal mekânlar, bir kenti paylaşan insanların en kuvvetli ortak noktaları niteliğindedir. Kişiler, özel ve yarı özel mekânlardan sonra, caddeler, sokaklar, meydanlar, parklar, vb. mekânlarda birbirlerini görme ve etkileşimde bulunma imkanını yakalarlar. Böylelikle, yaşamış oldukları kent ve toplumla ilgili ip uçlarına ulaşır, sosyal anlamda onun bir parçası olduklarını algırlar. Ancak bir kamusal mekânın bunları sağlayabilmesi için, öncelikle kullanılabilir olması gerekmektedir. Bu da ancak kişilerin bu mekânlara yönelik çeşitli ihtiyaçlarını karşıladıkları sürece söz konusu olabilir. İnsanlar, kamusal mekânlara bir takım sosyal ve fiziksel gereksinimlerini karşılamak amacıyla giderler. Kentsel çevreyi kullanma eğiliminde de, ihtiyaçlarına en çok cevap veren mekânı seçerler. Yani mimari ve kentsel çevrenin kullanıcının tatmin düzeyini etkilemesi, kullanıcı gereksinimlerini karşılamada gösterdiği performansa bağlıdır.

İç mekânın dışında, kentsel çevrede kişilerin farklı aktivitelerini gerçekleştirirken beklediği yaşamsal kalite ve istediği nitelikler “kentsel dış mekân kalitesi” olarak adlandırılır.(Atabek, 2002) Bir kamusal mekânın kalitesi, insanların mekândan beklentilerini karşılayabildiği ölçüde kuvvetlenir. Yani başarılı bir kamusal mekân, dış mekândaki çeşitli insan ihtiyaçlarına cevap verebilen mekândır.

Birçok insan halka açık alanlara belirli nedenlerle gider. İnsanları kamusal açık alanlara iten belirli sebepler, hayatın, özellikle de şehir hayatının açılarını yansıtır. Kamusal hayatındaki bir mola, insana karışıklıktan, gürültüden, kalabalıktan ve çevredeki fazla yüklenmeden kurtulma gibi imkanlar sağlar. Bazıları acil su içme ihtiyaçları için, bazıları güneşli bir alanda bir öğle yemeği yemek ya da dinlenmek için kamusal mekânı tercih edebilirler. Diğerleri; bir değişiklik ihtiyacı ya da egzersiz fırsatı yaratmak gibi geniş alanlı amaçlardır. (Carr ve diğ.,1992)

Abraham Maslow'un temel ihtiyaçlar sıralamasını ve onun bu ihtiyaçlar ve bilişsel ihtiyaçlar arasındaki ayrımı günümüzdeki pek çok kent tasarımındaki işlevselciliğin gelişimine en büyük katkıyı sağlamaktadır. İnsan ihtiyaçları soyut bir kavramdır.

Ancak kentsel tasarımda bu kavram, aktivite sistemlerine ve şehir tasarımı için kullanılabilir estetik gerekliliklere dönüştürülebildiği takdirde kamusal mekan kalitesinin artırılmasına katkıda bulunabilir. (Lang, 1994)

Geçmişte yapılmış çalışmalara bakıldığında, kamusal mekanlardaki insan ihtiyaçlarına yönelik çeşitli sınıflandırmalar görülmektedir. (Tablo 2.3) İnsan ihtiyaçlarının çok boyutluluğuna rağmen, Maslow'un 1950'li yıllarda ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi farklı yorumlamalarla günümüze kadar çalışmaların temelini oluşturmuştur.

Tablo 2.3: İnsan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar

Cooper, Urban Open Spaces 1979	Lang, Creating Architectural Theory 1987	Carr ve diğerleri, Public Spaces 1992	Zeisel, Inquiry By Design 1995
Barınma Güvenlik Konfor Toplumsallık ve Kendini İfade Estetik	Temel İhtiyaçlar (Psikolojik, güvenlik, çevreyi tanıma, saygınlık, hareket özgürlüğü) Bilişsel Estetik ihtiyaçlar	Konfor Dinlenme Aktif ilgi (active engagement) Pasif ilgi (passive engagement) Keşif	Güvenlik Okunabilirlik Mahremiyet Sosyallik Uygunluk Kimlik

Görüldüğü gibi insan ihtiyaçlarının çeşitliliği ve çok yönlülüğü farklı zamanlardaki çalışmalarda kendini göstermiştir. Ancak, Urban Design, The American Experience çalışmasında Lang (1994); tasarım etkinliğinin temel olarak insanın yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik olduğunu ve yapısal çevrenin insanın amaçlarına hizmet etmek üzere kapsamlı bir insan ihtiyaçları modeline dayanarak oluşturulması gerektiğini belirterek daha detaylı bir sınıflandırmaya yönelmiştir:

- Fizyolojik gereksinimler (hayatta kalma, sağlık, konfor, güvenlik, gelişme-kalkınma, psikolojik gereksinimler)
- Emniyet ve güvenlik gereksinimleri
- Bilişsel gereksinimler (tekdüzelik, çeşitlilik, imgesellik)
- Bireysel gereksinimler (önemslenme, tanınma, tatmin)
- Estetik gereksinimler (güzellik, duymusal estetik, zihinsel estetik, sembol)

İnsan ihtiyaçlarına yönelik yukarıdaki sınıflandırmalar göz önüne alınarak, tez kapsamında kamusal mekan kalitesini etkileyen insan ihtiyaçlarından;

- Fizyolojik ihtiyaçlar : konfor, dinlenme, güvenlik
- Bireysel ihtiyaçlar : aktivite ve sosyallik
- Bilişsel ihtiyaçlar : imaj ve keşif ve
- Estetik ihtiyaçlara değinilecektir.

2.3.1 Fizyolojik İhtiyaçlar

Kişilerin yapısal çevreden beklentileri, kapasitelerine bağlı olmanın yanı sıra aslında onları nasıl kabul ettikleriyle de ilişkilidir. Bu kabul düzeyleri sadece bireysel fizyolojik farklılıklar nedeniyle değil, aynı zamanda sosyal durum ve kültürel gemişe göre de değişkenlik gösterir. İnsanın fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç duyulan davranış belirlemeyi geliştirirken, tasarımcı için üç ana ilgi alanı söz konusudur:

- 1 Hayatta kalma, sağlık, ve gelişim için gerekli olan aktiviteler
- 2 Söz konusu aktivitelerin srekliiliği için gereken evre kalitesi
- 3 Aktiviteleri gerçekleştirebilmek için en uygun ortamın sağlanması (Lang, 1994)

Kentteki fizyolojik ihtiyaçları karşılamak için kentsel tasarım politikası günümüzde:

- 1 İş olanaklarına perakende, eğitim ve diğer temel hizmetlere yeterli katılımı sağlamak ,
- 2 Sağlık hizmetlerini özellikli, yaygın ve kaliteli kılmak,
- 3 Sağlıklı bir yaşam sağlayan boş zaman aktiviteleri oluşturmak,
- 4 Günlük hayatın bir kısmı olarak varolan gelişimsel olanakları sağlamak ve
- 5 Doğal çevresini ve diğer kamusal mekanları gerekli kalite ve konfor düzeyine eriştirmek durumundadır. (Lang, 1994)

Konfor

Konfor basit bir ihtiyaçtır.Yeme, içme ya da yorulduğunda dinlenmek için bir yer bulabilme, tatmin edici konfor derecelerini gerektirir. Konfor olmadan , ihtiyaçların

nasıl karşılanacağını, insanların eğlenmek istediklerinde ne gibi problemlerle karşılaşabileceklerini algılamak zordur. (Carr ve diğ.1992)

Konfor, en az düzeyde, çevresel deneyimin bütün boyutlarındaki rahatsız edici durumlarından bağımsız olmaktır. Biyolojik konfor bir insanın vücudunun karşılaştığı uyarılar düzeyinin ölçülmesi ile ilgilidir. Konforun nesnel ölçümlerinde hem fizyolojik, hem de psikolojik sebeplerde önemli miktarda bireysel değişkenlik vardır. Bir çoğu alışkanlık düzeylerine bağlıdır. Psikolojik konfor ayrıca korunma ve güvenlik duygularıyla da ilgilidir. (Lang, 1994)

Kentlerin, kamusal mekanların ve onlara ait tüm örüntülerinin kullanıcısı olan insanda, rahatlık düzeylerini nasıl etkilediği üzerine az sayıda araştırma yapılmıştır. Konfor, aslen fizyolojik bir durum olmasına rağmen, ayrıca güçlü psikolojik karakteristikleri de barındırdığından kompleks bir değişkendir. (Lang, 1994)

Kamusal mekanlardaki yeterli konfor düzeyinin sağlanması, güneş, ısı, ışık gibi bir takım fiziksel koşulların insan için en elverişli hale getirilmesini gerektirir. Yapı dışı çevrede, konfor düzeyi sadece çevreyi saran sıcaklığa değil, ayrıca yer yüzeyinden ve yer duvarlarından ışık saçan ısıtmanın ve soğutmanın derecesine, nem düzeyine, ve oradaki hava hareketine de bağlıdır. Ayrıca güneş ve gölge örüntüleriyle de ilişkilidir. Gün ışığından ısının problem olduğu yerlerde, kamusal alanları kullanan insanlar gölgeye ve ılık rüzgarlara ihtiyaç duyarlar. İstenen durumlar mevsime ve yer alan aktivitelere göre de değişim gösterecektir. (Lang, 1994)

Güneş etmeni belirli mekanların kullanılmasında önemli bir faktördür. Bir açık hava mekanını maksimum güneş ışığını alacak şekilde tasarlamak , mekanın başarısında çok önemli bir faktör olabilir. Aynı zamanda güneşten kaçınma da bir ihtiyaçtır. New York'taki Riis Park'ında yapılan araştırmada, (Madden, Bussard, 1977) nüfusun bir çoğunun , güneş ışığına direkt maruz kalmaktan hoşlanmayabileceği bu nedenle de bankların ağaç gölgelerinde, şemsiyelerin altlarında yerleştirilenlerinin daha cazip olduğu gözlenmiştir. Ayrıca kıyı kesimlerin ve kır manzaralı bölgelerin de eğlendirici bir mekan olarak algılandığı anlaşılmıştır. (Carr ve diğ.,1992)

Bununla beraber ışık, bir çok amaca hizmet eder: aktiviteleri mümkün ve görsel olarak konforlu kılar, anti-sosyal aktiviteleri görüşe açık hale getirir, hem formal hem de sembolik estetik fonksiyonlara hizmet eder ve yönlendirmeye de yardımcı olur. (Lang, 1994)

İnsanlar kamusal mekanlara bir takım sosyal ve fiziksel özellikler nedeniyle yönelirler. Yoğun yaşam temposunda kişilerin rahatlamak ve diğer insanlarla etkileşim sağlamak amacıyla, toplumsal bir takım değerlere kavuşmayı amaçladıkları mekanlardır. Bu nedenle, dinlenme, sohbet etme, yeme içme gibi oturma halinde yapılan aktiviteler için kamusal mekanların uygun niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Rahat ve yeterli oturma imkanı, başarılı kamusal mekanlarda önemli bir etmenidir. Oturma elemanlarının yerleşim özellikleri, kamusal mekanın kalitesiyle doğru orantılıdır. Kamusal mekandaki oturma düzeni; ulaşılabilecek alanlara yakın ve hareketi kısıtlamadan konumlanmaları, birey ve gruplar halinde oturulmaya elverişli olmaları, okuma, yeme, konuşma, dinlenme ve mahremiyete imkan vermeleri, çocuklu ebeveynler için oyun alanlarına görüş mesafesinde olmaları gibi özelliklere sahip olmalıdır. Taşınabilir masa ve sandalyeler, piknik masaları, banklar ve merdivenler gibi kullanıcıya çok çeşitli oturma alternatiflerinin ve düzenlemelerinin sunulması, psikolojik ve fiziksel konfora imkan verebilir (Carr ve diğ.1992) Kişi bir süre oturarak, bir arkadaşın gelmesi bekleyebilir veya mekanda gerçekleşen her türlü aktiviteyi izlenebilir.

Oturma elemanlarının konforu ile ilgili özellikler sadece onların ergonomik tasarımlarıyla ilgili değildir. İnsanların sosyal özelliklerini geliştirmeye yardımcı olacak şekilde konumlanmalıdırlar. Örneğin, lineer oturma gruplarında ikiden fazla kişinin oturmayı tercih etmedikleri görülür. Bunun nedeni, kişilerin aynı doğru üzerinde etkileşim kurmakta zorlanması olabilir. Birbirine dik, yada dairesel olarak yerleştirilen oturma grupları ise, insanların birbirlerini görmelerini ve iletişim kurmalarını kolaylaştırarak sosyal ilişkilerin gelişmesine olanak sağlar. (Şekil 2.2)

Şekil 2.2 : Park Güel'deki dairesel oturma elemanları, Barselona (Bayram, 2006)

New York Greenacre Park'ta yapılan arařtırmada; mekanda deęişmesini istedięiniz bir Őey var mı sorusuna, 22 kiřiden 9 u parklarda daha bűyűk ve daha fazla oturma alanları ve masalar istediklerini sűylemiřlerdir. Deęiřik zamanlarda gűrűřűlen insanlar, kalabalıktan ve oturma yerlerinin azlıęından Őikayet etmiř; űzellikle űęle yemeęi zamanında, rahatsız olan yerlerde oturmaktan ve parkı oturacak yer bulma zorluęu nedeniyle terk etmekten yakınımiřlardır. (Carr ve dię.,1992)

Kamusal açık alanlarının fiziksel doęası hakkında dięer bir anahtar faktűr, insanların oraya geliř yoludur. Bařarılı bir meydan ya da park, kolay girilebilen ve içerisinde rahat gezilebilen yerdir. Kamusal mekanın çevresiyle baęlantılı olması kullanımı arttıracadıęından űnemlidir. Kamusal mekanların konutlardan uzaklıęı nedeniyle bir çok insan buralara yűrűyerek gelemez. Ulařım toplu tařımayla, trenle, űzel araçla ya da bisikletle saęlanabilir. Bu ulařım araçları Őehir içinde otobűs durakları, istasyonlar, araba parkları ve gűvenli bisiklet saklama yerleri ihtiyaı ile kendi konumsal durumlarını yaratırlar. (Woolley, 2003)

Şekil 2.3 : Kamusal mekan tuvaleti, Madrid (Bayram, 2006)

Kamusal açık alanlarda yeteri kadar űzerinde durulmayan bir bařka unsur, kamusal tuvaletlerdir. Konfor açısından halk ihtiyaçlarını karřılamak , tasarımda bir űncelik olmalıdır. Kamuya açık yerlerde bulunan tuvaletlerin bakımı ve bekçilerin varlıęı, kamusal mekanının temel bir űęesi olarak gűrűlmelidir.(Carr ve dię. 1992) Bu ihtiyaa yűnelik yapılan tasarımlarda, kamusal mekanda yer alacak olan umumi tuvaletlerin, bir kentsel mobilya olarak ele alınması ve oturma, gűlgelik gibi ek

özelliklere sahip olması kamusal mekan kullanıcılarının konfor düzeyini yükselteceğinden, mekanın başarısına katkıda bulunur. (Şekil 2.3)

İnsan ihtiyaçları hiyerarşisinin oluşumunda, temel bir konfor düzeyine ulaşıldığı anda, insanların ihtiyaçları konusundaki algısı daha yüksek bir seviyeye erişeceğiinden, konfor düzeylerinin ötesinde çevresel kaliteye olan istek de artacaktır.(Lang, 1994)

Dinlenme

Kent yaşantısındaki yoğunluk, stres ve iş temposu, insanları dinlenme ihtiyacına yöneltir. Kentsel kamusal mekanlar, binalar arası boşluklar, bu ihtiyacın karşılanacağı yerlerdir. Psikolojik konfor hissi, dinlenme için bir ön şart olabilir. (Carr ve diğ.,1992) O nedenle, söz konusu mekanlarda kullanıcılar için gerekli konfor düzeyinin sağlanmasının yanında, psikolojik olarak insanları rahatlatan bir özelliğe sahip olması gereklidir. Bu sahiplilik mekanın hem sosyal hem de fiziksel özellikleriyle alakalıdır. Dinlenme ihtiyacını kişilerin karakterleri ve yaşam şekillerine göre farklı biçimlerde karşılayabilecekleri unutulmamalıdır. Bu durum göz önünde bulundurularak kamusal açık alanların her türlü seçeneği barındırmaları, mekansal kalitelerini arttıracaktır.

Teknolojinin gelişmesi ve artan nüfusa bağlı olarak araç trafiği yoğun kentlerin sayısı oldukça artmıştır. Buna paralel olarak kullanıcılarda, gürültüden ve hava kirliliğinden uzak sakin mekanlara talep söz konusudur. Araç trafiğinden ayrılan yaya yolları dinlenme ihtiyacına cevap verebilir. Ayrıca, doğal özellikler de kamusal mekandaki dinlenme ihtiyacı için önemlidir. Ağaçlar ya da dinlenmeye izin veren diğer yeşillik alanlar mekanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Çimenlerde oturmak, ağaç gölgesinde uzanmak, ya da yeşilliğin ve çiçeklerin tadını çıkarmak kullanıcıları çeken özelliklerdir. (Carr ve diğ.,1992)

Güvenlik

Güvenlik ihtiyacı; şehirlerin varlığı, onların dış dünya ile ilişkileri, ve insanoğlunun en eski yerleşimlerinin iç organizasyonları için temel bir sebep olmuştur. Dünyada milyonlarca insan, en temel ihtiyaçları olan güvenlik ve korunma için çalışmaktadır. (Lang,1994)

Etrafı çevrili alanların gizemi az girişlerinin olmasıdır; çok fazla girişi olan yerlerde güvenlik hissi kaybolur. (Parfect, Power, 1997) Az kullanılan kamusal mekanlar güvenlik ve emniyet açısından insanların kaygısını artırır. Kamuya açık alanlarda gözle görülebilir yerlerde güvenlik ve bakım görevlisinin bulunması mekanın

kullanımında önemli bir rol oynar. Bu görevliler park kullanıcıları ile sık sık iletişim kurar, zaman zaman mekan kurallarını hatırlatır, çocuklara sakıncalı şekilde koşmamalarını ve banklara zarar vermemelerini söyler, mekanı kötü amaçlar için kullanan insanları mekandan uzak tutar. (Carr ve diğ.,1992)

Fiziksel konfora ek olarak, kamusal mekanlar oturma, sosyal ve psikolojik konfora da izin verecek şekilde dizayn edilmelidir. İnsanın kendi hayatının kontrolünü huzurla sağlaması psikolojik güvenlik hissini doğurmaktadır. Bu durum hem korunma ihtiyaçları ve fiziksel güvenlik ile hem de kişinin kendine inanma ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları ile ilişkilidir. Korunma ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, toplumda ve coğrafyada bir yer edinme ihtiyacının karşılanmasını da içerdiğinden psikolojik boyutları da söz konusudur. Bu ihtiyaçlar bir grubun parçası, bir toplumun üyesi ve bir yerin parçası olma ihtiyaçlarıyla örtüşmektedir. Bu da insanlar arası iletişimin ve çevrenin kullanımına yönelik ipuçlarına karşı olan ihtiyacı da kapsamaktadır.(Lang,1994) Sosyal ve psikolojik konfor, kamuya açık yerlerde insanların deneyimlerini boyutlandıran derin ve her zaman hissedilen bir ihtiyaçtır. Bir çok kültürde ve zamanda, kadınlar kamusal açık alanlarda tehdit ediliyorlar ve bu durum mekanın kullanımını daha az konforlu yapar. Suç unsuru kamuya açık alandaki birçok yerde , kalitelerin kriteri olarak ele alınır. Güvenlik için olan kaygı , insanların görüş uzaklığındaki meydan ya da parklardan kaçınmasının nedenidir. (Carr ve diğ.,1992)

Güvenlik hissine sahip olmak ve bir yerde yol bulabilmek için çoğu insanın coğrafi olarak nerde olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Bu şekilde daha güvenli ve hayatın daha kontrol altında olduğu hissedilir. Benzer şekilde, yapısal çevrenin karakteristiklerinden, yılın hangi ayı, günün hangi zamanı olduğu bilinebiliyorsa, daha büyük bir güvenlik hissi ve hayatın kontrol altında olduğu düşüncesi oluşur. (Lang, 1994)

2.3.2. Bireysel İhtiyaçlar

Aktivite

Aktif ihtiyaçların sağlanması, kamusal mekan tasarımında önemlidir. Elbetteki kullanıcıların kamusal mekan aktivitelerindeki tercihleri çeşitlilik gösterecektir ancak popüler olan aktiviteler, genellikle herkesi çeker. (Carr, ve diğ.,1992)

İnsanların fiziksel yetersizliklerine saygı duymanın önemine rağmen, kamusal mekanlar insan vücudunun sağlıklı ve verimli kullanımını ilerletebilir. Koşu yolları,

bisiklet yolları, yeşillendirilmiş araziler, at biniciliği yolları, buz pateni pistleri ve tenis kortları, egzersiz ve sağlığa olan ilgiyi arttıran aktif kullanımlar için bazı örneklerdir. Fakat bir çok kamusal parkta uyulması beklenen kurallar vardır ve bu kurallar bazı kullanıcıları olumsuz etkileyebilir. (Carr ve diğ.,1992)

Diğer insanları izlemek, kentsel kesimlerde sık rastlanan bir aktivitedir. Whyte (1980); “insanları en fazla harekete geçiren, görünüşe bakılırsa, diğer insanlardır” diyerek bu durumu açıklamaktadır. Bir kamusal mekan, ne kadar çeşitli aktivite vaat ediyorsa, o kadar çok sayıda insana hitap eder, dolayısıyla kullanımı artar. Kişiler kentsel açık alanlarda, başkalarının var olmasından hoşnutluk duyarlar. Diğer insanları seyretmek, onlara içinde buldukları topluma dair ipuçları edinmelerini sağladığından önemlidir. Avrupa şehirlerindeki açık kafeler, özellikle Fransa’da akan trafiği izleme fırsatı veren yeme-içme mekanları tercih edilir. Açık havalarda sokak kahveleri, soğuk havalarda camla çevrili olanlar; bir kahve içmek için işyerinden ayrılmayan çalışanlara, sokak manzarasını seyretme fırsatı verir. Bu tip bir kamusal aktivite, sokağa yayılan restoranların ABD’deki popülerliğini arttırmıştır. (Carr ve diğ.,1992)

Şekil 2.4 : Public Library önündeki basamaklar, New York (www.pps.org)

New York Public Library önündeki geniş basamaklarda yapılan araştırmada saptanan aktiviteler; geçen sahneyi izleme, eğlendiren kişilere bakma, okuma, uyuma, güneşlenme gibi sürekliliğin pasif durumudur. Bu eylemler, çeşitlilik barındıran bir kamusal mekanın, kişilere yaşamlarını sergileme özgürlüğü verildiğinde ortaya neler çıkabileceğini göstermektedir. Basamaklar insanları oraya çeken bir üne sahip olmaya başladığında; (turist gösterilerinin de kanıtlandığı gibi) mekanda vakit geçirmeye gelen kullanıcı sayısı artırmakta çünkü basamaklar tatmin

edici, rahat ve zaman harcamak için güvenli yerler haline almaktadır. (Carr ve diğ.,1992)(Şekil 2.4) Roma'da bulunan İspanyol Merdivenleri de sağladığı geniş bakış açısıyla insanlara, etrafta neler olup bittiğini rahatlıkla görebilme ve diğer insanları izleyebilme olanağı tanıyan popüler mekanlardandır. Yeme içme yasağının dışında kent kullanıcılarına ve turistlere çeşitli aktiviteler için imkan sağlamakta, özellikle gençler için vazgeçilmez toplanma mekanı olmaktadır.

Kamusal açık alanlar için programlanan aktiviteler, halkın imaj ve farkındalığını kanıtlamaya yöneliktir. Programlanmayan performanslar, genellikle yaya yollarına yakın olur ve büyük şehirlerdeki kent yaşantısının doğal bir parçasıdır. (Carr ve diğ.,1992) Yayaların yoğun olduğu sokaklarda gerçekleşen harekete dayalı skeçler, şarkı söylemek, enstrüman çalmak, pandomim, ilizyon, dans, okuma, kukla, tiyatro gibi sokak sanatçıları tarafından ortaya konan performanslar, kamusal mekanların çekiciliğini ve kalitesi arttıran aktivitelerdir.

Sosyallik

Kentsel kamusal mekanlarının şehir hayatı için sağladığı en açık yararlar ve olanaklar sosyal anlamdadır. Diğer bir deyişle insanlara, toplumsal olaylarda ve aktivitelerde rol almaları için olanak sağlar. (Woolley, 2003) Sosyallik her topluluk için önemli bir bileşendir. İnsanlar, arkadaşları ile bir araya geldikleri, komşularını gördükleri ve selamladıkları veya yabancılarla bile rahat ilişkiler kurabildikleri yerlerde, topluluklarına karşı daha kuvvetli bir mekan veya bağlılık hissi duyarlar. (Madden, 2001)

Aktif ilgi (active engagement) mekanı ve içindeki insanları direkt olarak deneyimledir. Bu fonksiyon bir miktar katılımcı ister. Bazıları diğer insanları izlemeye bir çeşit tatmin bulsalar da, diğerleri insanlarla direkt bağlantı kurmak isteyecektir. Hayatın değişik evrelerinde, mekanlar, diğer insanlarla etkileşim kurmada büyük bir öneme sahiptir. Ebeveynler, çocukları için yakınlardaki parkları ve oyun alanlarını tercih ederken sadece kolaylığından dolayı değil, aynı zamanda diğer ebeveynlerle de bir arada olmak için bu tercihi yaparlar. Oyun alanlarında çocuklarını göz önünde bulundurmaya isteyen ebeveynler, yüz yüze etkileşim kurabilecekleri masalar, sandalyeler su ve ideal olarak dinlenme ihtiyaçlarını karşılayacak konforlu mekanlar isterler. (Carr ve diğ.,1992)

Kişiler arası etkileşimin meydana geldiği önemli mekan çeşitlerinden biri de meydanlar yada pazar alanlarıdır. Genellikle Akdeniz ülkelerindeki semt pazarları insanların birbirleriyle etkileşim kurabilecekleri vazgeçilmez mekanlardır. İnsanların

yoğun olduğu bu tip meydanlarda kişiler, diğerlerini izleyip konuşmaları duyabilirler. Bu da onlarda bir sosyal iletişim hissi oluşturur ve etkileşim için fırsatlar ortaya çıkarır. (Carr ve diğ.,1992)

2.3.3. Bilişsel İhtiyaçlar

Bilişsel ihtiyaçlar algılama ve öğrenmeyle ilişkili insan ihtiyaçlarındandır. Kişiler içinde yaşadıkları fiziksel ve sosyal yapıyı, kendi bireysel konumları için öğrenmeye ve algılamaya ihtiyaç duyarlar. Söz konusu öğrenme; sürekli ve formal okul eğitimi, veya insanlarla ve fiziksel çevre ile günlük uğraşlarımızın başarı ve kayıplarının deneyimlenmesi yoluyla olur. (Lang, 1994)

İmaj

Kamusal mekan, içinde bulunduğu yaşantının kültürünü yansıtır. O türün görsel ifadeleri olarak da bakabileceğimiz bu mekanlarda bulunan mekanı oluşturan nesnelere, işaretlere, plastiklere, sembolik yapılar, hatta kent mobilyaları bile toplumun ortak yaşam anlayışına dair önemli mesajlar taşırlar. Öyleyse kamusal mekan bir toplumu oluşturan sosyal değerler ve bunun yansıması olan yapılı çevre ve kamusal yaşamın en önemli dinamiklerini barındırır. Bu dinamiklerin en önemlisi toplum olmanın şartı olan topluca yapılan aktiviteler ve sosyal yaşamdaki sürekliliktir. Toplum olma bilinci ve diğışen kentlere uyum sürecinde kentli olma bilincini kamusal mekanlarda kazandırırız. Genel çerçevesi ile bu deyimden anlaşılın kentin toplumsal ekonomik ve fiziksel bünyesi ile mekanda ortaya çıkmış varlığıdır. (Varol, 2003) Bir kentin genel görüntüsü, açık alanları, çarşı ve yolları, kullanıcıları ve tüm doğal çevresi gözlemci üzerinde izlenimler bırakır. Söz konusu izlenimler o kentin imaj ve kimliğini oluşturur.

Çevresel imaj; strüktür, kimlik ve anlam olmak üzere üç bileşene ayrılmaktadırlar. İşlevsel bir imaj ise diğerlerinden farklı bir kimliğe gereksinim duyar. Çevrenin elemanlarının her biri hem çevre içindeki kullanıcının özellikleri, hem de diğer çevre öğeleri ile ilişkilidir. Kentin beş bileşeni, yolar, sınırlar, bölgeler, kesişim noktaları, ve nirengi noktaları kamusal açık mekanın fiziksel öğeleridir. Ve bu öğelere ait zihinsel imgelerin bir araya geliş şekilleri kentsel imajı oluşturur (Lynch, 1960). Söz konusu elemanların açıklık ve netliği, kente görüntü kapasitesi ve okunaklılık sağlar. Yollar ve sınırlar sürekliliğin elemanlarıdır, nirengi ve kesişim noktaları, nokta elemanları olmaya eğilimlidir ve bölgeler, iyi sınırlanmış, çevre alanlardan ayrılarak kendine ait görsel dokusu olan bir mekansal elemandır. (Lang, 1994)

Çevre imajı, insanın çevresiyle tarihsel, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel ilişkileri sonucu, amaçlı olarak seçtiği ve kalıcı etki yaratan biçimsel özelliklerin bilişsel ve duyuşsal alanda bir bütün oluşturduğu bir zihinsel şema olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaşadıkları çevre ile ilgili bilgiler, daha önce kazanılmış bilgilerle ilişkili olarak basitleştirilmiş biçimlerde bellekte birleştirilir. Bu bilgiler, bireylerin zihinlerinde, çevre ile karşılıklı etkileşim sonucu, şematik bir kurgu içine yerleştirilir. Çevrenin fiziksel özelliklerinin genelleştirilmiş bir zihinsel haritası veya kişinin zihninde taşıdığı şema, bir ölçüde, temsil ettiği çevreye benzeyen bir imaj olarak tanımlanmaktadır. (Aydınlı, 1993)

Zihinsel haritalar, mekanın sık kullanıcısı olmayan kişilerin kentsel çevre içinde yaşadıkları deneyimde önem kazanır. Özellikle kent merkezlerinde yer alan kamusal yapı ve çevrelerin mekan organizasyonlarıyla, yine kent içinde insanların boş zamanlarını değerlendirdikleri parkların tasarım özellikleri zihinsel harita oluşumunda etkilidir. (Lang, 1987)

Keşif

İnceleme ve keşif kamusal mekanlarda insanların beklentilerinden biridir. insanların kamusal açık alanlara gelme sebeplerinden biridir ve teşvikin uyandırdığı isteği gösterir (Lynch, 1960) Kamusal mekanlar adaptasyon ve değişime açık olmalıdır, çünkü insan değişime ilgi duyar. Caddelerin “yüzleri” planları gibi açıları da içerir. Bazı kent alanları insanları cezbeder çünkü muhteşem bir bakış açısı sağlarlar. (Carr ve diğ.,1992)

Yerel yönetimler, aktivitelerin yaratıcı bir biçimde planlanması konusunda yardımcı olabilir. Keşif deneyimi aynı zamanda gizemli bir his taşıyabilir. (Carr ve diğ.,1992) Öğelerin uyumu ve birbirlerine yakınlığı, insanları eğlendirecek güzel bir sürpriz oluşturabilir. (Lynch, 1960)

Çok katmanlı ve geçişli şehirler insanlar tarafından çekici bulunur çünkü onların yapısı basitçe bir kerede algılanamaz, arka arkaya açılan yerleri öğrenmek için zamana ihtiyaç duyarlar. Kişiler, şehrin yapısallığını kavramak ve neler sunduğunu öğrenmek için etraflarını incelenmek durumunda kalırlar. Bu keşif bilişsel bir ihtiyaç olmasının yanı sıra, şehrin yapısı içinde yönlenebilmeye ve psikolojik güvenlik amacına da hizmet eder. Venedik gibi Ortaçağ Avrupa şehirlerinden bazıları keşif için pek çok olanakla doludur. San Francisco'nun topoğrafyası tepelerin zirvelerine çıkarken yatay düzlemde keşfe davet eder. (Lang,1994)

Keşif ihtiyacı bir yolculuk ile oluşabilir; yeni yerlere özel nitelikler keşfetmek için giderken, yeni insanlarla tanışılabilir, birbirine benzeyen çevrelerde farklı deneyimler gelişebilir. Bu ihtiyacın dış mekanlarda karşılanamaması durumunda, bilinen bir mekanda, öğelerin yer değiştirmesi şeklinde özel mülke de yansıtılabilir. (Carr ve diğ.,1992)

Hiç araçsız, doğrudan şehir alanında bir girişim; doğrudan doğruya kaldırım biçimleyen Paris'teki La Balance çocuk bahçesidir. Kaldırımın parke taşlarından yuvarlak tepeler yapılmıştır. Çocuklar tepelere tırmanır, aşağı kayar, devamlı yeni alanlar keşfederler. Bahçe oyunu yerine insan eli ile yaratılmış bir arazide, macera hevesini karşılayabilen bir çevrede fırtınalı bir deniz gibi, peş peşe dalgalanan kaldırım taşlarıdır. Doğa ile çağrışımlar yaratan (dalga, tepe) ama hayal gücünü harekete getiren apayrı bir çevre söz konusudur. Bu plastik biçimleme, hem sanatlar arasındaki sınırı, hem de sanata ayrılan geleneksel yerleri aşmaktadır. (Ögel, 1997)

2.3.4. Estetik İhtiyaçlar

Çevresel estetik, insan-çevre ilişkileri kapsamında, gerek fiziksel değişkenlerin, gerekse bireysel, öznel faktörlerin tamamlayıcı rolleri ile açıklanan çok farklı yaklaşımlarla incelenmektedir. Bireyin algısal ve fiziksel çevresinin davranışlarını belirleyen bir bütün olarak değerlendirilmesi, estetik konuların önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu olgu, insanlar için tatmin edici bir ortamın yaratılmasında psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik gereksinimlerin de göz önüne alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. (Aydınlı, 1993)

Estetik ihtiyaçlar bilişsel ihtiyaçlarla paraleldir. Kişilerin estetik ihtiyacını belirleyen güzellik kavramına olan bilişsel yakınlıklarından kaynaklanır. Çevresel özelliklerin bireyler tarafından estetik değerlendirilmesi, güzeli düşünme ve isteme talebiyle gerçekleşir. Ayrıca estetik ihtiyaçların bir yere ait olma ve itibar ihtiyaçlarıyla da yakından alakalı olduğu söylenebilir.

İnsanlar üzerinde güzel etkisi yaratan bütün sanat nesnelere estetik biliminin alanına girer. İnsan, yaşadığı yerin ve yaşamının bir parçası olarak çevreyi deneyimler. Aynı zamanda insanların bir resim, bina veya bir çevre düzenlemesine karşı tavırları ve davranışları toplumdan topluma değişken bir özellik gösterir (Lang, 1987). Yani farklı kültürlerdeki kişiler estetik deneyimlere ve çevrenin estetik kalitesine diğerlerinden daha farklı önemler atfedebilir. Yaşlıların güzelin ne olduğu konusunda gençlerden farklı algıları vardır, fakat buna rağmen estetik ihtiyaçlar bütün yaşlarda var olan bir

olgudur. İnsanların güzel olarak neyi tanımladıkları onların hayat görüşüne göre değişir. Estetik seçimler kişiler için hayatları boyunca değişim gösterme özelliğine sahiptir. (Lang, 1994)

Çevreye yönelik kişilerin estetik cevaplarını anlamak için öncelikle onu nasıl deneyimlendiğinin anlaşılması gerekir. Memnuluk veren çevre elemanlarını deneyimlemenin duyumsal ve sembolik yolları vardır. Duyumsal deneyimler saf duygunun zevklerinden ortaya çıkar, sembolik ise kişide oluşan veya onlara atfedilen örüntülerin ilişkilerinden oluşmaktadır. Ayrıca söz konusu özellikler aracılığıyla neyin iyi ve kötü olduğu konusu ve çevrenin düzenlemesi kişiler tarafından takdir edilir. Bu takdir çevresel deneyimin entelektüel estetik yönüdür. (Lang, 1987)

2.4. Kamusal mekan kalitesini etkileyen etmenler

Geleneksel olarak kamusal mekanlar toplantı, kutlama veya dinsel törenlerin gerçekleştirildiği yerlerdir. Bu tür aktiviteler, toplumun aitlik hissini pekiştiren özelliğe sahiptir. Otomobilin şehir hayatında baskın hale gelmesiyle şehir merkezlerinde yaşayanlar yavaş yavaş şehir dışına yönelmiş, bu durum da kamusal mekanların ihmaline yol açmıştır. Kamusal anlamda şehir hayatında yaşanan boşluk, fiziksel ve sosyal gerilemeye sebebiyet vermiştir. Bazı Avrupa kentlerinde bu durumu tersine çevirmeye yönelik kent merkezinin sosyal, fiziksel, ve ekonomik dokusunu değiştirmeye yönelik girişimler artmaktadır.(Woolley,2003) Bu noktada kentsel kamusal mekanların insan yaşamında ciddi bir rol oynadığı ve başarılı kamusal mekan tasarımlarının önem kazandığı açıktır. Tasarım ve uygulama yaklaşımlarının sağlıklı temellere oturtulabilmesi için, kamusal mekanları kaliteli ve kullanışlı kılan niteliklerin ortaya konması gerekmektedir.

Kaliteli kamusal mekanlar oluşturulmasında planlamanın önemi büyüktür. Ancak bazı durumlarda, değişim ve gelişimin süreklilik göstermesi mekanların tasarımının koordine olmamasına neden olabilmektedir. Yine de geçmişte bu yöntemle birçok büyüleyici mekan oluşturulmuştur. Ancak kamusal mekanlar çoğu zaman plancılar tarafından görmezden gelinmiştir. Yakın dönemde kent mekanında yaşanan gelişmeler, öncelikle otopark ve hizmet gereksinimleri için mekan tasarlama eğilimine neden olmuştur. Hızlı gelişim gösteren bölgelerin kentsel planlamanın bütünsel yaklaşımından kopmaları, mekan ve yol tasarımlarını olumsuz etkilemiştir. Koordinasyon tüm mekanlar için gerekli bir unsurdur. Tasarım sürecindeki kontrollü planlama, kentsel çevrede gerçekleştirilecek gelişimlere mekanın adaptasyonunu

sağlayacağından kent karakterini güçlendirmede ve kamusal mekanın kalitesini yükseltmede önemli rol oynayacaktır. (Anonim, 1999)

Etkili kamusal mekan tasarımı ve yönetimine sahip olmak için, bu alanların insanların hayatlarında oynadığı rolü ve ne amaçla kullanıldıklarını anlamak gerekir. Bu kullanımın tüm çeşitleri kamusal mekanının kalitesini etkiler. Örneğin, plazalar ticari amaçlarla, bir takım kimlik ve imaj endişeleriyle ve ya girişimciler için mekan oluşturma kaygılarıyla tasarlanabilmektedir. Parklar biçimlerini geçmişten alabilirler, kent mekanının tanımlanmasında çoğu zaman kullanıcılardan daha etkili olabilirler. (Carr ve diğ.,1992)

Boston'daki City Hall Plaza'nın tasarım aşamasında esin kaynağı olan Siena'da deniz kabuğu şeklindeki Piazza Del Campo; geniş bir ön avlu (monumental forecourt) gibi işlevinin olmasının yanı sıra, festivaller, turnuvalar ve şehre ait kutlamalar için de kullanılmaktadır. Günümüzde hızla artan mağaza ve kafeleriyle İtalyan meydanları, şehrin kalbi olmaya devam etmektedir.(Carr ve diğ.,1992). İnsan ihtiyaçlarından çok mimariye göre tasarlanmış City Hall Plaza ise, konfora ait birçok detaydan mahrumdur. (Şekil 2.5) Meydanın batı köşesinde gölgelik alanlar ve banklar olmasına rağmen, davetkarlıktan çok uzaktır. Bir yazıda nükleer saldırıya bile dayanabilecek nitelikte oldukları belirtilen büyük beton banklar, sabit ve rahatsız edicidir. Meydanda oluşabilecek aktivitelerden uzak konumlandırılmaları nedeniyle kullanıcılar tarafından tercih edilmemektedir. Plazayı kuşatan iki ana caddenin birleştiği kavşak ise, her zaman aktivitelerin merkezi konumundadır. Çok rahat olmasa da burada yer alan sınırlayıcı beton babalar; meydan içine ve iki sokağın kesişim noktasına olan bakış açısı nedeniyle insanlar tarafından tercih edilen bir noktadır.(Carr ve diğ.,1992)

Şekil 2.5 : City Hall Plaza, Boston (www.pps.org)

Bu bölüme kadar kamusal mekanın fiziksel ve toplumsal karakterinden bahsedilmiş, başarılı bir kamusal mekanın sahip olması gereken özellikler, yapılan bazı çalışmalar göz önünde bulunarak ele alınmıştır. Kamusal mekan kalitesini etkileyen etmenleri ortaya koyarken, kamusal mekanların kentlerin önemli bir parçası olduğu, ve kentlerin de insanlar için tasarlandığı unutulmamalıdır. Bu çerçeveden genel bir bakış açısıyla, kamusal mekan kalite değerlendirmesinin, kişilerin fizyolojik, psikolojik, bilişsel, estetik ve bireysel olarak o mekandan beklentilerinin karşılanmasına bağlı olduğu söylenebilir.

Kamusal Mekanların kalite kriterleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Anonim, 1999)

Erişilebilirlik (Accessibility) : İnsanların kamusal bölgelerde mağazalar, eğlence ve çalışma alanları gibi alanların tamamına ulaşabilme rahatlığıdır. Erişilebilmeyi, konum, kullanımların dağılımı ulaşım yolu tercihleri; araba kullanmayanlar gibi daha az hareketli insanlar için olan yapılar ve örneğin tüm fiziksel beceriler için olan yapılarda mekanların ve yaya sirkülasyonu sistemlerinin fiziki tasarımı etkiler.Yeni geliştirim(düzenleme) gerek konum açısından gerekse mekan ve yapıların fiziksel tasarımı açısından en geniş miktarda insana ulaşabilmelidir.

Çeşitlilik (Variety) : Kullanımların çeşitliliği erişilebilirlikle ilişkilidir. Kentin her bir kesiminde kullanımların (uses) çeşitliliği ne kadar çoksa çeşitli hareketlilik düzeyinde en yüksek miktarda insana erişilebilirlik o kadar çok olur. Yapıların çeşitliliği, kent geneli, her bir kent merkezi ve mahalle, bireysel mekan ve bloklar gibi farklı ölçeklerde gereklidir. Çeşitlilik istenilen bir şeydir çünkü daha çok sayıda insan ihtiyacını karşılar ve otomobil seyahati ihtiyacını azaltabilir. Çeşitlilik sağlamak için, karma kullanım alanlarına ve özellikle de daha geniş mekanlara ihtiyaç vardır. Çeşitlilik aynı zamanda inşa edilen çevrenin kalitesiyle de ilişkilidir. Tarih boyunca değişen moda ve eğilimler kent çevresinde farklı stil ve yapı türleri yaratmıştır. Farklı mekanlar ve yollar kendi ayırt edici karakterine sahiptirler. Yeni ve çağdaş tasarımlar da yine çeşitliliği artırır. Eski yapılar da düşük maliyetli mekanlar sağlayarak kullanım çeşitliliğini artırmakta faydalı olabilir.

Güvenlik ve Sağlık (Safety and Health): İyi tasarlanmış bir çevre emniyet ve güven duygusunun oluşmasına yardımcı olabilir. Güvensiz bir ortam özellikle de geç saatlerde, insanları kendi evlerine hapsedebilir. İkamet yerleri ve akşam aktivitelerini içeren karma kullanımlar, bir yerdeki aktivite ve gözetim seviyesini artırabilir. İyi projelendirme ve iyi ışıklandırma diğer önemli etkenlerdir. Temiz Hava Sözleşmeleri savaştan beri hava kalitesinin gelişmesine çok katkıda bulunmuştur ancak, artan

egzoz emisyonu da sağlık için yeni bir tehdit doğurmaktadır. Bu meseleye ciddi olarak yönelebilmek ulusal seviyede bütünleştirilmiş bir ulaşım stratejisi gerektirmektedir. Tasarımcılardan kamusal mekanlar için yeni projeler geliştirmede güvenliğin önemli bir etken olduğunu bilmeleri beklenmektedir.

Geçirimsizlik (Permeability) : Bir ortamda bulunan alternatif yolların sayısı o bölgenin geçirimsizliğinin ölçüsüdür. İnsanlar geçirimsiz bir ortamda geçirimsiz olanına göre daha büyük kolaylıkla ve daha fazla seçenikle hareket edebilirler. Yeni düzenlemeler site ve kamusal mekanlardaki geçirimsizliği mümkün olduğunca çoğaltmalıdır. Bu, var olan yol yapılarını, hareket modellerini ve bağlantıda imar içindeki hareket seçeneklerini mümkün olduğunca çoğaltacak şekilde tasarlanmış yeni düzenleme analizlerini temel alan bölge planlamasını gerektirir. Yolların bir dizi çıkmaz sokak oluşturmaktansa bölge içinde bağlantılı olması gerekmektedir. Yeni düzenlemenin hareket seçenekleri ve kolaylığını artıracak fırsatları kullanması kamusal mekanların kalitesini arttırıcı bir etmendir.

Kaliteli bir mekan, insanlara nasıl yolculuk yapacakları konusunda pek çok seçenek sunar (yürüyerek, bisikletle, toplu taşıma ve ya araba). Özel arabaların yerine geçebilecek ulaşım yollarının vurgulandığı yerler ,varolan yol ve hizmetlerle daha iyi bağlantıya sahiptir. Bu da kullanıcılara daha fazla seçenek sunmaktadır. Bütün planlama ve geliştirme çalışmalarında düşünülmesi gereken ilk şey geçirimsizlik olmalıdır. Çünkü yapısal çevrede caddeler en iletken yerlerdir. (Public spaces for people: lessons from abroad <http://www.rudi.net/pages/8684>)

Dayanıklılık ve Sağlamlık (Durability and Robustness) : Dayanıklılık ve sağlamlık sürekli ve uygun ortam oluşturmada çok önemlidir. Yüzeyler için yüksek kaliteli malzeme kullanmak bir öncelik olmalıdır. Malzemelerin aşınmaya karşı dirençli olması, yapının bozulmaması ve çok fazla bakım gerektirmemesi için önemlidir. Materyallerin seçiminde kısa vadeli ekonomiler orta vadede çoğunlukla pahalıya mal olmaktadır. Mekanların tasarımı ve düzeninde esneklik ve uygunluk da değişen talepleri karşılama ve aktivite çeşitliliğine uyum sağlama konuları bakımından önemli etkenlerdir. (Anonim, 1999)

Okunabilirlik (Legibility) : Başarılı kent alanları bir kitap gibi okunabilir veya anlaşılabilir olanlardır. Bu bağlamda yayalar, sürücüler veya ziyaretçiler için nerede olduklarını, yaşadıkları kentin nasıl planlandığını, farklı yerler için hangi yolla gidileceğini, ihtiyaç duydukları rahatlık ve kolaylıklara nasıl ve ne şekilde ulaşabileceklerini kolaylıkla keşfedebilmeleri önemlidir. (Tibbalds,1992)

Bir yerin okunabilirliği, insanların onun düzenini anlayabilme kolaylığıdır. Okunaklılık, basitçe insanların kent içinde yollarını bulmasını sağladığı için önemlidir. Yeni düzenlemeler okunaklılığı artırmak için olanak sağlar. Yapılan düzenlemelerin tanım ve evrelemeleri desteklemesi, stratejik bölgelere işaretler koyarak yolların ve diğer geçişlerin kentsel karakterini güçlendirmesi ve tamamlaması, kentteki topoğrafik ve fiziksel karakteri ortaya çıkarması, kentin çeşitli bölgelerindeki ayırt edici özelliklere katkıda bulunması, bağlantıların, mekanların ve düğüm noktalarının kentsel tanımını vurgulaması, onların ayırt edici ve nitelikli işaretlerle daha hatırlanabilir kılmasına olanak sağlamaları beklenmektedir. Planlama uygulamaları gözden geçirilirken ya da yeni veya var olan mekanların tasarımları düzenlenirken, incelemede bu kriterlerin aranması gerekmektedir. Kamusal mekanlar ayrı olarak değil, kentsel çevrenin bir parçası olarak dşnlmelidir. Yeni düzenleme kendine has bir karaktere sahipken, aynı zamanda sirkülasyon, tanımlama ve kamusal mekan gibi konularda çevresiyle uyum içerisinde olmalıdır. (Anonim, 1999)

İnsanların birbirleriyle ve yapılı çevreyle etkileşimde buldukları, kentsel yaşamda ortak kullanım alanları olan kamusal mekanların yüksek kalitede tasarlanmaları, yaşam kalitesine de katkıda bulunacaktır. Bu anlamda, kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek etkili mekan tasarımları önem kazanmaktadır. Ele alınan erişilebilirlik, çeşitlilik, güvenlik ve sağlık, geçirimlilik, dayanıklılık, sağamlık ve okunabilirlik; kaliteli bir kamusal mekanın sahip olması gereken özelliklerdir. Daha iyi bir kentsel evre yaratma ve mevcut çevrelerde kalite yükseltme girişimlerinde söz konusu kriterlerin dikkate alınması gerekmektedir.

3. KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİNDE YÖNTEM ve MODELLER

Son yıllarda, bir çok kent mekanının kullanıcı memnuniyetine hitap edecek şekilde düzenlenmesi ve planlanmasında çeşitli girişimler söz konusu olmuşsa da, mevcut durumun iyileştirilmesinde fazla yol alınamadığı görülmektedir. Bu nedenle kentsel mekanı kullanan insanlar için neyin önemli olduğuna dair yeni bir bakışa ihtiyaç vardır. Kentsel mekana tamamen bağımsız sektörel ilgilerin birbiriyle yarışma platformu olarak bakmak yerine onu bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. En önemlisi, kentleri kullananların yaşadıkları mekanla iletişim kurabilmeleri ve kendilerini ona adanmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece ticari yaşanabilirlik, turist eğlence programları, sürdürülebilirlik veya sadece kentlerin yeşillendirilmesine yönelik girişimlerle ilgilenmek yerine, bir bütün olarak daha iyi bir yaşam kalitesi isteğinin dile getirilmesi gerekmektedir. Politikacılar, profesyoneller ve toplum daha kaliteli mekanlar konusunda hassas davranır ve özellikle merkezi yerlerdeki sorunları ortaya koyarak çözüm yolları aramaya başlarsa, mevcut durumu tersine çevirmek mümkün olabilir. Her şeyden önce, kamusal mekanın tasarım, yönetim ve bakımına önem vermek gerekmektedir.(Tibbalds,1992)

Kalite düşüncesi ile ilgili dünyada tüm sektörlerde yaşanan gelişmelere paralel olarak, çevre kalitesi sorunlarına farklı ölçek ve düzeylerde çözümler arandığı görülmektedir. Kent ölçeğindeki çözüm yaklaşımlarından sokak ölçeğinde gerçekleştirilen daha sınırlı iyileştirme çalışmalarına kadar farklı boyut ve kapsamda örneklerle rastlanabilmektedir. Yerleşme ölçeğindeki uygulamalar, kent parçasında iyileştirme çalışmaları, karma kullanıma yönelik iyileştirme çabaları, kıyı alanlarının dönüşümü ve kamusal mekanlara yönelik uygulamalar bunlardan bazılarıdır. (Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğitler, Günay, 2005)

3.1. Kamusal Mekan Kalitesinin Yükseltilmesine Genel Bir Bakış

Mevcut çevrelerde kalite iyileştirme çalışmalarına bakıldığında, çevre ve bine ölçeğinde uygulanan iyileştirme yaklaşımlarına rastlanmaktadır. Kent ölçeğinde ele alınan yüksek kaliteli çevreler yaratma girişimleri bütüncül bir yaklaşımdan yola çıkmaktadır. Bir kentsel çevreyi oluşturan tüm elemanların (yollar, kaldırımlar,

işaretler, yapılar, kent mobilyaları, vb.) ayrı ayrı ele alınarak yenileme, bakım ve iyileştirilmeleri yapılırken, kentsel ölçekteki yansımaları ön planda tutulmalıdır. Çünkü, bir kentsel mekanın imaj ve kimliğini oluşturan en önemli unsur, çevresel bileşenlerinin sergilediği ortak bir dilin varlığıdır. Ancak kalite, sadece yapı çevrelerinde değil, sosyal ve toplumsal boyutlarda da önem teşkil etmektedir. Son dönemlerde bir moda söylem haline gelen kentsel dönüşüm politikalarının Dünyadaki örnekleri incelendiğinde, fiziksel boyuttaki kalite iyileştirme girişimleri kadar ön plana çıkan boyut, sosyal olarak da yeniden yapılanmalardır. Türkçe’de yaygın olarak soylulaştırma (gentrification) adıyla anılan ve mevcut çevrelerde yaşanan değişimlerin Türkiye’deki örneklerinde de sosyal boyutun ağırlıkta olduğu söylenebilir.

Şüphesiz her yapı kapladığı hacim ve biçimiyle ve kamusal mekana yansıyan cephe yüzeyleriyle kentsel bütün içinde önem teşkil etmektedir. Bu nedenle kalite yükseltme yöntemlerinde tek bina ölçeğinde yapılan uygulamalar da kamusal mekanı etkilemektedir. Ancak kamusal mekanların kalitesini arttırmada, çok daha güçlü planlama sistemlerine ve bu sistemlerin işleyebilir olmasına özen göstermek gerekir. Bu işleyişi sağlayacak olan kanunların daha büyük bir hassaslıkla kontrolü gerekmektedir. Yüksek binaların yer seçiminin kontrol altında olması, tarihsel alanlara daha fazla ilgi gösterilmesi, bina tasarımında daha yüksek kalite arayışları gerekmektedir. Varolan çirkin ve karactersiz meydan ve caddelerin neden bu durumda oldukları irdelenmeli ve gelecekte sürekli bir tehdit teşkil etmemesi için iyileştirme politikaları geliştirilmelidir. (Tibbalds,1992)

Tarihi çevreler, hayranlık uyandıran genel görünüşleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin düzenlemeleri, hoş şaşırtmalara olanak veren kıvrımlı sokakları, özenli işçilikleri ile toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir. Eski kent ve mahalleleri incelemek bugünü anlamaya, kendimizi tanımaya, tanımlamaya yardımcı bir araçtır. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili bir çok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır. Müzelerde zaman ve mekandan soyutlanmış olarak sergilenen parçalar yerine, ayakta duran yaşayan bir köy ya da kentin bileşenleri olan binaları ve onlara ait öğeleri; kapı, dolap, ocak, pencere, tavan ve cumbaları yerinde, özgün korunumunda görmek ve çevrenin bütünlüğünü kavramak kişiler için çok daha ilginç ve etkileyicidir. Tarihi çevreler insan ölçüsüne göre düzenlenmiş mekanlar olarak da öğretici ve ilgi çekicidir. Sosyal ilişkileri olumlu yönden etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesine yardımcı olan bir ortamları vardır. Yaşam koşullarının, geleneklerin,

yapım tekniklerinin hızla geliştiği bir dünyada tarihi kent mekanları geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak da düşünülebilir. Birçok ülkede özgün iç donanımlarıyla korunan küçük müze-kentler endüstri çağından geçmişe dolaysız bir bakış olanağı sunmaktadır. (Ahunbay, 1996)

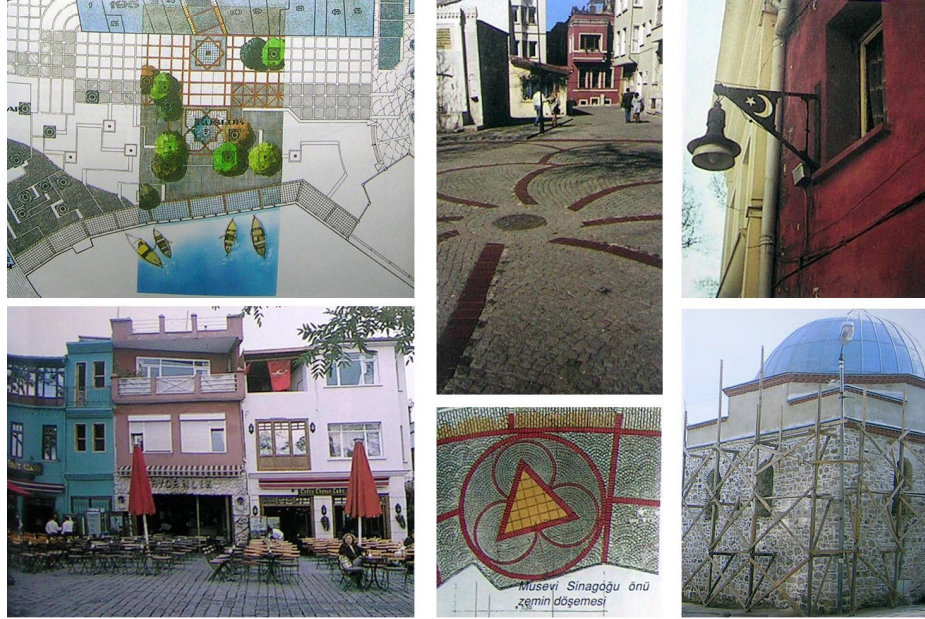
Bütün bu nedenlerden dolayı, kaliteli çevreler yaratmanın gerekliliklerinden biri de tarihi ve kültürel miras için sorumlu bir tutum sergilemektir. Var olan binalar ve onların ev sahipliği yaptığı aktiviteler, yere özgü kullanımlara ve tarihi değerlere sahip olduklarından önem teşkil etmektedir. Eski yapıların yenileme, bakım ve restorasyonlarının da yapılması, daha kaliteli kamusal mekanlar oluşturabilmeyi sağlayacaktır. Ancak tekil iyileştirmelerde toplam planlama göz önünde tutulmadığı sürece kalıcı bir kalite yükseltilmesinden bahsetmek doğru olmayacaktır. Örneğin Cihangir'de uygulanan bina cephelerinin boyanması elbette çevresel estetik anlamında etkili olmuştur. Ne var ki yapılan uygulama çevre bileşenlerini de kapsamadığından geçici olmaktan ve bir makyaj imajı vermekten öteye gidememiştir. Benzer bir uygulama Venedik'teki Burano Adası'nda da gerçekleştirilmiştir. Her biri ayrı renge boyanan evler insanın kendini bir tiyatro dekorunun içinde hissetmesine ve çekici bir çevre etkisi yaratmasına neden olurken, yapıların bakımsızlığı dikkat çekici boyutlardadır. (Şekil 3.1)

Şekil 3.1 : Burano Adası (Bayram, 2005)

Kentsel kamusal mekan, onu oluşturan tüm yapısal öğeleri ve kullanıcılarıyla bir bütün oluşturmaktadır. Kalite yükseltme girişimleri ancak bu bütünü kapsayabildiği ölçüde başarıya ulaşabilir. İstanbul'un tarihi semtlerinden olan Ortaköy'de gerçekleştirilen iyileştirme çalışmaları bu konuda oldukça iyi örneklerdendir. Geceleri

yanan portakal sandıkları, ağaçların altındaki ızgaralar, terkedilmiş binalar, etrafı çevreleyen gecekondu ve eski bakımsız depolarıyla (İşözen, 1998) kaybedilmeye yüz tutmuş bir değer olan Ortaköy'de 1990'larda başlanan yenileme çalışmaları dahilinde, mal sahiplerinin bilgileri doğrultusunda tüm yapıların restorasyonları gerçekleştirilmiş, oluşturulan tasarım rehberiyle alt yapısından zemin kaplamasına kadar müdahale gören semt, günümüzde önemli bir uğrak yeri haline gelmiştir. Elektrik direğinden taşlara, binaların hangi işlevlerde kullanılabileceğinden, hangi renklerin seçilebileceğine kadar her türlü ayrıntıyı içeren çalışmayla (İşözen, 1998) Ortaköy'ün gelecekte de aynı çevresel kaliteyle varlığını sürdürebilmesi hedeflenmiştir. (Şekil 3.2) Böylece kamusal mekana yönelik yapılan kalite yükseltme girişimi geçici olma ve göz boyama risklerinden arındırılmıştır.

Şekil 3.2 : Ortaköy'de Yapılan Çalışmalar (Tasarım, 1998)

Kentsel kamusal çevre kalitesinin yükseltilmesinde kamusal mekanlara yönelik düzenleme, yerleştirme, hizmet gibi alanlarda yapılan uygulamalarla kullanıcı tatmininin artırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla çevre kalitesinin yükseltilmesine yönelik farklı ülkelerde çok çeşitli organizasyon ve kuruluşlara rastlanmaktadır. Kişiler sokağa adımlarını attıkları anda yapısal çevre tarafından kuşatılırlar. Yıkık dökük, köhne ve karakterini kaybetmiş yapı blokları, kamusal mekan kullanıcıları üzerinde olumsuz etki yapar ve kaliteyi düşürür. Bunların yanında, 70'lerde Dünya'da örnekleri görülmeye başlayan ve 80'lerde de ülkemizde ciddi şekilde kendini gösteren bir kavram olan kentsel dönüşüm ve soylulaştırma da, kentsel kamusal mekanın kalitesini arttırmaya yönelik bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

1970'lerde başlayan ekonomik yeniden yapılanmaların mekansal alana yansımaları, 1980'lerde tam anlamıyla kendini göstermeye başlamıştır. Ancak, sosyal önceliklerin, ekonomik büyümeyi sağlamak adına ikinci plana atılmasıyla, kentsel kamusal alanların mekansal ve sosyal açıdan kopuk ve parçacıl gelişmeleri 1990'lardan itibaren tartışma konusu haline gelmiştir. Bu durum neticesinde kentsel yaşamda yüksek kalite arayışları ortaya çıkmış, değişik sosyal grupların kent mekanında yer değiştirmeleri ve iç içe geçişlerine dayanan kentsel dönüşüm projeleri oluşmuştur.

Ülkemizde kentsel yenilenme girişimleri, 1980'lerde telaffuz edilmeye ve önem kazanmaya başlamıştır. Kentleri koruma ve yenileme bilincinin filizlenmesi ile, kentsel yenileme tartışmaları ve bunun için nasıl eyleme geçileceği, sanatçılar, bilim çevreleri ve entelektüeller tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'de konunun bu kadar geç tartışılmaya başlanması, kısmen sürecin yurt dışındaki gelişmiş ülke şehirlerinde gözlemlendiği gibi büyük ölçekli dönüşümlere yol açmamış olmasına, kısmen de ülkeye merkez şehirlerden yirmi ya da otuz sene kadar geç ulaşmış olmasına bağlanabilir. (İslam , 2003)

Kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesinde, hem fiziksel, hem sosyal hem de ekonomik etkiler yaratan bir model olarak soylulaştırma, Türkçe'de henüz kavram karmaşasından kurtulamamıştır ve halen konuyla ilgilenen farklı çevrelerce farklı isimlendirilmektedir. Buna rağmen, Dünya ülkelerinde çeşitli araştırmacılar tarafından önemle üzerinde durulan bir kavram ve araştırma alanıdır. Terim ilk defa 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından, aslında bir şaka şeklinde 19. yüzyılın sonunda İngiliz kırsal aristokrasisinin "taşrayı sahiplenmesi" hareketine atıfta bulunarak Londra'nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır. Konuyu mülkiyet ve ekonomi temelli ele alan çalışmaların bazılarında soylulaştırma terimi "uzun bir yatırımsızlık ve yeniden yatırım süreci" olarak tarif edilmekte, bazılarında ise yeniden canlandırmayla eş anlamlı olarak, "bir kentsel alandaki ekonomik faaliyetin veya konut stokunun yenilenmesi ve iyileştirilmesini tanımlamak için kullanılmaktadır. Sürecin sosyo-ekonomik veya insan bazlı etkileri ele alınarak yapılan çalışmalarda ise, soylulaştırma genellikle alana yeni taşınanlar nedeniyle oluşan sınıfsal bir gerilim nedeni ve yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır. (Ergün, 2006)

Soylulaştırma sürecinin mekansal alana yansımaları iki farklı şekilde olmaktadır. Biri, farklı statü gruplarının birbirlerinden tamamen yalıtılmış, kentin farklı bölgelerinde içine kapanık olarak yaşaması şeklinde kendini gösterirken; bir diğeri üst gelir

gruplarının şehir merkezinde yaşama eğilimleri neticesinde ortaya çıkan, merkezdeki yoksul mahallelere yerleşmeleri ve böylelikle bir “değişime” yol açmaları şeklindedir. Yabancı çevrelerce “Gentrification” olarak adlandırılan, günümüzde halen sınırları, nedenleri, sonuçları itibarıyla tartışılmakta olan bu “yer değiştirme” süreci önemli bir gündeme dönüşmüş durumdadır.

Soylulaştırma örnekleri üzerinden yapılan çalışmalara bakıldığında, Amerika, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi, gelişmiş ülke kentlerinden örneklere rastlanır. 1970'lerin sonunda başlayan soylulaştırma tartışmalarında ancak 1990'lardan sonra gelişmekte olan, Meksika, Güney Afrika ve Ekvator gibi ülkeler ile ilgili çalışmalar ortaya çıkmıştır. (Uzun, 2001)

Yabancı örnekler incelendiğinde tüm soylulaştırma örneklerinin kent-içi alanlarda çoğunlukla da tarihi kent önemi olan yapıların yer aldığı kent parçalarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bir çok örnekte soylulaştırma 1980'lerde, kentlerin yeniden yapılanma sürecine girmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içinde, genelde kendiliğinden bireysel girişimlerle başlayan soylulaştırmada, emlak pazarındaki talebi sezen küçük ölçekli yatırımcılar da yer almaya başlamışlardır. Soylulaştırmanın gerçekleştiği alanlarda konut sahipliğinin yapısında çoğu zaman bir değişme olmamasının yanı sıra alanda yeni gelen, yaşam tarzlarına ve kişisel tercihlerine uygun yerleşim alanı arayan üst-orta gelir grubunun baskın olmaya başlaması ile sosyal ve fiziki yapıda bir değişme gözlenmiştir. Bu değişimin sonucu olarak da soylulaştırmanın yaşandığı alanlarda önceden yasayan nüfus sosyal ve ekonomik baskılar sonucu dışlanarak yerinden edilmiştir. Az sayıda örnekte sürece bağlı yenilenme yerel yönetimler tarafından teşvik edilerek desteklenmiştir. (Uzun, 2001)

Farklı noktalardan ele alınarak yapılan pek çok tanımlamalardan anlaşılabilceği gibi, soylulaştırma ülke ve kent dinamiklerine bağlı olarak farklı türlerde görülmektedir. Konunun Türkiye'deki örneklerini incelendiğinde de bu çeşitliliğe rastlanır.

Ankara'da soylulaştırma ya da kentsel dönüşüm şeklinde tanımlanan uygulamalarda, şehir içindeki bir dizi gecekondulu alanı (kamu ve özel sektör tarafından finanse edilen yenileme projeleriyle) yeniden inşa edilmektedir. Daha önce bir veya iki katlı gecekondulu yerleşimlerinin bulunduğu arsaların üzerine çok katlı apartmanlar inşa edilmekte, bu da gecekondularda yaşayanların, orta ve üst-orta sınıfların gelmeleriyle yer değiştirmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu yenileme projeleri, optimum ve lüks standartlarda apartman bloklarının inşasını içermektedir. İlk bloklar, projeye katılımlarını teşvik etmek amacıyla, gecekondulu sahiplerine hibe edilmekte;

ikinci blokların üst-orta ve üst sınıflara satılmasıyla da, inşaat firmaları gecekondulara sahiplerine verilen blokların masraflarını karşılamakta ve kar etmektedir.(İslam, 2003) Bu sayede ortaya çıkan manzaraya bakıldığında, yapısal olarak daha kaliteli ve sağlam konutlarla fiziksel anlamda mekansal kalitenin arttığı söylenebilir. Yer değiştirme politikasına dayalı olarak üst kültür seviyesindeki kişilerin bölgede yerleşimi de sağlandığından sosyal anlamda da bir kalkınma söz konusu olmuştur.

İstanbul'da ise sürecin üç aşamalı olarak gerçekleştiği görülür. İlk soylulaştırma dalgası, Ortaköy, Arnavutköy ve Kuzguncuk'ta; ikincisi Asmalımescit, Cihangir ve Galata'da; üçüncüsü ise (diğer semtlerde yaşanan süreçten biraz daha farklı bir karakterde olmasına rağmen) Fener ve Balat'tadır. Daha merkezi bir konumda olmaları nedeniyle ilk soylulaştırma dalgasının Asmalımescit - Cihangir - Galata da olması beklenebilirdi. Ancak, 80'li yıllarda Beyoğlu'nun kültür ve eğlence aktivitelerinden yoksun olması, birinci dalganın gerçekleştiği kıyı semtleri (Ortaköy - Arnavutköy - Kuzguncuk), sahip oldukları zengin çevresel konforlarla, potansiyel soylulaştırıcılara daha çekici gelmiştir. (İslam, 2003)

Sanatçı ve mimarların öncülüğüyle söz konusu mekanlara soylulaştırıcıların ilgisinin yoğunlaşması, soylulaştırma sürecinde sadece fiziksel bir değişim yaşanmasıyla kalmayarak, aynı zamanda sosyal ve kültürel gelişimi de beraberinde getirmiştir. Ancak yaşanan bu değişimler her yerde aynı şekillerde gözlenmeyebilir. Örneğin, İstanbul'da her soylulaştırma dalgasının arkasında farklı bir itici kuvvet söz konusudur; birincide zengin çevresel değerler, ikincide yoğun kültür ve eğlence etkinlikleri ve üçüncüde kurumsal bir yatırım projesi. Bu itici kuvvetlerdeki farklılıklar, semtin kendine has dinamikleri, ve soylulaştırıcıların etki dereceleriyle, süreç çeşitliliği gösterir. Bu çeşitliliğin neticesinde de her bir sürecin mekansal kalitedeki yansımaları farklı ölçeklerde gerçekleşmiştir. Ancak ortak değer, sürecin yaşandığı semtlerin kamusal mekan ve kamusal yaşam kalitelerindeki yükselmedir.

3.2. Mevcut Kamusal Çevrede Kalite Yükseltme Yöntemleri

Mekansal kalite kavramı mekan kullanımları doğrudan etkilemesi nedeniyle kentsel yaşamda önemli bir konudur. Kentsel kamusal mekanlara yönelik tasarımlarda ve mevcut kamusal alanın daha başarılı hale getirilmesinde de öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesinde sanatın rolü araştırılırken, öncelikle kamusal alanlara yönelik kalite yükseltme yöntem ve modellerinin ortaya konması ve

burada sanat etkinliğinin hangi noktalarda ve ne şekilde devreye girdiğinin saptanması gereklidir. Bu bölümde, yayalaştırma, aktivite çeşitlendirilmesi, kişiselleştirme, kent mobilyalarındaki dağınıklılığın azaltılması, işaret ve yönlendirme, bakım ve onarım olarak belirlenen yöntemlere değinilecektir. Ayrıca kamusal mekanlardaki kaliteyi doğrudan etkileyen unsurlar olarak yapısal iyileştirme ve kentsel dönüşüm-soylulaştırma sreerindeki kamusal sanat faktörü ele alınacaktır.

3.2.1. Yayalaştırma

Kamusallılığın, genellikle halka açık dış mekanlarla birlikte akla gelen bir nitelik olması belki de bu tür dış mekanların daha kalıcı olmalarındandır. Her yerde bulunmaları, değişik amaçlı kullanımları barındırmaları ve kalıcılıkları ile buna en iyi örnek olan sokaklar, 1970'lerde adeta yeniden keşfedilmiştir. Diğer kamu mekanları günlük yaşantı ve alişverişin yer aldığı bu ortamın uzantıları olarak algılanmaya başlamıştır. Yeniden doğan bu ilginin koşutunda 2. Dünya Savaşı sonrası beliren yayalaştırma anlayışı gelişmiştir. (nr, 1994) Sokağın yeniden keşfedilmesiyle, kentsel dış mekanın kamusal gezinti yeri olarak güçlendirilmesi çabaları yayalaştırmayı doğurmuş ve bu durum kamusal mekan kalitesini arttırıcı etki göstermiştir.

Özellikle yoğun kent merkezlerindeki ulaşım sorunu, bu alanların kentsel yaşantıya uygun hale getirilmesinde önemli bir rol oynar. Hem taşıtlar hem de yayalar için ulaşım mekanlarının düzenlenmesindeki güvenlik sorunu bütünleşik anlamda ele alınması gerekli bir konudur. Kent merkezlerindeki nüfus artışının kaçınılmaz bir sonucu olarak yaya-taşıt karmaşası ortaya çıkarmaktadır. Yol ve trafik güvenliği açısından, ileriye dönük, uzun vadeli ve özellikle yaya-taşıt çatışmalarını en az düzeye indirecek ve güvenli, rahat yaya erişmesini sağlayacak alternatif çözüm nerileri, özellikle bir kentsel merkezin yaşanabilirliğinin sürdürülmesinde önemlidir.

Kamusal açık alanlarının şehir içinde yüzde sekseni cadde, sokak ve yaya yolları oluşturur. Cadde ve sokaklar toplumun her kesimi tarafından geç yaştan itibaren en sık kullanılan kamusal alanlardır fakat bu deneyimin kalitesi çok çeşitlidir. Bir caddenin yoğun trafiği bu deneyimin araçlar tarafından şekillenmesine yol açar ve sadece hızlı seyahat için olduğu düşünülür. Yoğun olmayan trafik söz konusu olduğunda ise, yayalar tarafından kullanım artar ve bazı durumlarda oyun aktivitelerine bile izin verebilir. (Woolley, 2003)

Savaş sonrası kentsel planlama özelliğinde en kolay ayırt edilebilen ve kesinlikle en kamusal olan özellik, değişik şekillerdeki yaya alanı ihtiyaıdır. Bu düşünce, Yunan

Pazar alanı ve Roman forumunda görüldüğü gibi çok eski tarihlerde ortaya çıkmıştır. Yaya alanları, en çok kasaba, kent ve şehirde, yaya trafiğinin tamamını veya bir kısmını, araç trafiğinin dışında bırakılmasıyla oluşmuştur. Tüm şekil ve ölçülerdeki yaya yolu tiplerinin örnekleri tarihte sıkça görülmektedir ve genellikle geleneksel Avrupa Pazar alanı, katedral bölgesi, şehir merkezinde bulunan kilise/konak/sarayların önündeki geniş açıklıklı yerlerde dikkat çeker. Hiç şüphe yok ki dinlenme, uygunluk ve güvenlik gibi özelliklere sahip yaya yolları ya da yaya bölgeleri, kaliteli bir çevre için önem taşımaktadır. (Parfect, Power, 1997)

Hızlı kentleşme ve otomobil kullanımının artması ile birlikte kentlerimizde ulaşım neredeyse tamamen araçlara yönelik düzenlenmeye başlamış, ulaşımında ana unsurun yaya olduğu unutulmuştur. Otomobil sahipliğinin modernleşme ve ekonomik gücün bir göstergesi kabul edildiği dönemin etkisi, günümüzde taşıt trafiği merkezli bir ulaşım sistemi doğurmuş ve toplu taşıma ile yaya ulaşımı arka plana atılmıştır. Oysa ki, yaya hareketleri ulaşım sistemlerinin tasarım ve işletmesinde en önemli faktörlerden birisidir.

Yayalaştırma kavramından algılanması gereken sadece yaya merkezli ve taşıta yasaklanmış bölgeler değil, taşıtların kontrollü dolaşımının sağlandığı, yaya yoğunluğu, hareketleri ve aktivitelerinin iyi gözlemlenmesi sonucu oluşturulmuş insani öğelerin ön plana çıkarıldığı bir ulaşım sisteminin tasarlanmasıdır. Araçların hızlarını azaltacak bölmelere ayrılmış güzergahlar oluşturularak, kentin belirli bölgelerine özel araç girişini belirli saatler arasında sınırlayarak ya da caydırıcı fiyatlarla ücretlendirerek trafik akışında otomobillere sınırlama getirmek gibi uygulamalar araç trafiğini tamamen ortadan kaldırmadan yaya öncelikli bir sistem oluşturmak amacıyla kullanılan yöntemlerdir. (<http://www.ikkistanbul.org/>) Kent merkezindeki zengin tarihi doku nedeniyle özellikle Roma'da bu tür uygulamalara sıkça rastlanmaktadır.

Sanat etkinliğinin kitlelere ulaştırılmasında yayalaştırmanın büyük bir önemi vardır. Bu bölgelere kamusal sanat için bir sergi mekanı olabilmenin yanında, çeşitli sanatsal aktivitelere de ev sahipliği yapabilir. Kent dışı alışveriş merkezleri ile, kent merkezleri ve geleneksel büyük caddeler arasında bir çeşit rekabet söz konusudur. Kent merkezlerinde giderek azalan ticaret düzeyine tepki olarak, çeşitli ölçeklerde özel yaya bölgeleri geliştirme çalışmaları vardır. Bunlar taşıt trafiğinin formal trafik kuralları ile sınırlandırıldığı veya yasaklandığı özgün cadde görünümünün nitelikli bir düzenleme ile (yeni kaplamalar, sokak mobilyası ve aydınlatması gibi) geliştirildiği trafiğe kapalı/sınırlı alanlardır. (Şekil 3.3) Yaya bölgeleri özellikle kalabalık alışveriş

aklarında, alışılmış kentsel ana cadde düzenlerine hoş bir kontrast sağladıkları için desteklenmektedirler. Trafik tıkanıklığı, kaldırımlar ve geçitler ortadan kalkar. Hava ve gürültü kirliliği azalır, yaya güvenliği artar ve tüm ortam daha hoş ve çekici olabilir. (Fieldhouse, www.rudi.net)

Kullanıcı memnuniyetini arttırıcı bu etkilerin yanı sıra, çok fazla yayalaştırmanın şehrin gece canlılığını bozabileceği ve özellikle yoğun alışveriş caddelerinde özürülüler ve çocuklu aileler de düşünülerek yayalaştırılan bölge aynı zamanda servis yolu olarak da kullanılacaksa, trafik akışının koordine edilmesi gerekliliği de unutulmamalıdır.

Şekil 3.3 : Yayalaştırma çözümleri (Bayram, 2004, 2006)

Yayalaştırma projelerinin kamusal mekan kalitesini arttırmasına yönelik en önemli örneklerden biri Kopenhag olmuştur. Kentsel tasarımda 1962 de başlayan değişimle beraber çok sayıda cadde yayalaştırılmış ve bu sayede şehir hayatı yıldan yıla hareketlik kazanmıştır. Oluşan ihtiyaçla beraber, hiç kimsenin İskandinavya'da gerçekleşebileceğine inanmadığı çok sayıda kültürel odaklı festivaller, büyük ve popüler karnavallar organize edilmiştir. 1986 yılına dair bulgular son 15 yılda Kopenhag'taki sokak yaşantısının ciddi oranda zenginleştiğini göstermiştir.

1880 tarihli Erik Henningsen'in yılbaşı zamanı Kopenhag'ın en işlek caddesini resmettiği tablosunda, zamanın sosyal ve ekonomik gerçeklerine dair ipuçları yakalamak mümkündür. Caddenin, ihtiyaca yönelik satışların yapıldığı bir mekan

olduğu ve insanların burayı alışveriş yapmak, birbirlerini görmek ve görünmek için kullandıkları anlaşılır. (Şekil 3.4)

Gelişen teknolojiyle beraber 1960'larda aynı cadde araçların istilasına uğramıştır. Yaya trafiği sadece ulaşım amaçlı kullanılan iki kaldırımla sınırlandırılmış böylece hiçbir aktivite gerçekleşemez olmuştur. Bundan 3 yıl sonra cadde trafiğe kapatılmış, 1968 yılında artık alışveriş, vitrin bakma, yürüme aktivitelerinin gerçekleştiği, kişilerin birbirleriyle iletişim kurduğu sosyal bir sokak yaşamı oluşmuştur. 2000 yılına gelindiğinde ise aynı aktiviteler hala devam ederken, daha fazla kullanım alanına kavuşan yayalar, açık kafelerde oturma, yeme-içme, diğer insanları seyretme gibi aktiviteler de imkan bulmuşlardır. (Gehl, Gemzoe, 2001)

1880

1960

1968

2000

Şekil 3.4 : Kopenhag Sokak Yaşantısı (Gehl, Gemzoe, 2001)

Kentsel merkez işlevlerin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için, merkez çekiciliğinin yitirilmemesi ve rahat dolaşım yapılabilecek güvenli yaya ulaşım mekanlarının düzenlenmesine önem vermek gerekmektedir. Ancak, bugüne kadar bu düzenlemeler kentlerimizde hep yol düzlemi ile ilişkili olarak ele alınmış, çözümsüzlüklere ise, en önemli kullanıcı grubunu oluşturan yayalar yönünden itici cevaplar bulunmuştur. Bunun sonucunda da ortaya çıkan düzenlemeler, mekansal çekiciliğin artırılması ve güvenli ulaşım mekanlarının yaratılması bağlamında geçici bir çözüm olmuştur. Güvenlik ihtiyacının karşılandığı ve kamusal sanatın uygulama

alanı bulabileceği yaya alanları kullanıcılara daha cazip gelecektir. Konum ve aktivite değerleri göz önünde tutularak, daha başarılı ve estetik değeri yüksek öğelerin yayalaştırma çözümlerinde kullanımının da, kamusal mekan kalitesini arttırarak kente kimlik vereceği bir gerçektir.

3.2.2. Aktivitelerin Çeşitlendirilmesi

Kent merkezleri sadece alışveriş yapılan ve bir yerden bir yere gitmek için kullanılan mekanlar değildir. Kültür, eğlence, boş vakit geçirme, dinlenme, toplumsal hayat, toplum görüşlerinin alışverişi, fikirler ve düşüncelerin ortaya konduğu ve kişilerin etkileşim içinde olduğu kamusal alanlardır. Yunan Agorası, Roman Forumu gibi tarihi kent mekanlarının, bir açık alanın etrafında inşa edilmiş olmasının nedenlerinden biri de toplumu tek bir mekanda birleştirerek etkileşim ve aktivitenin sağlanmasıdır.

Mekanlar kullanıcılarına çeşitlik sağlamalı, her biri kendi tarihsel, fiziksel veya kültürel ortamında bir diğerinden farklı ve tek olmalıdır. Kentler, özellikle insanlar için ve insanlar hakkındadır. Kullanıcılara daha fazla aktivite çeşitliliği sundukça daha kaliteli kentsel mekanlar haline gelirler. Çünkü, kullanıcılar ve ziyaretçiler çeşitlik ve seçim isterler; farklı eylemlerde bulunmak, yeni yerlere gitmek, alışveriş yapmak ve etraflarında olan bitenden haberdar olmak isterler. Kişiler birbiri ile karşılaşmak için ortam arayışındadırlar. Ziyaretçiler ve turistler, normal yaşantılarından uzaklaşmak için onlara bir kaçış sağlayacak kaliteli mekanlara ihtiyaç duyarlar. (Tibbalds,1992)

Önemli fiziksel kalitelere ek olarak, başarılı ve çekici kentler, herhangi bir alandaki karmaşık ve çeşitli kullanımlar ve aktivitelerle karakterize edilir. İş yapabilmek, eğlence, alışveriş, ve tek bir alanda yalnızlığı bulabilmek gibi seçimin çekiciliği, bir kentsel kamusal alana farklı dinamik ve popülerliğini veren özelliğidir. Kamusal ve özel yaşamın, çeşitli aktivitelerle gün içinde bir araya gelebildiği kentsel mekanlar insanların hem sevdiği hem kullanmaktan zevk aldığı şehirleri var ederler. Gün boyu ve gece boyu süren aktivitelerde, kamu kurum binalarının olduğu kadar özel ticari gelişim gibi böylesi bir kullanım karmaşası, insanlar için tasarlanan ve yaratılan yeni yerlerin temel amacı olmalıdır. (Tibbalds,1992)

İkinci bölümde dile getirildiği gibi, kamusal mekanlarda zorunlu, tercihli ve sosyal aktiviteler (Gehl,1987) yer almaktadır. Kamusal mekanın özellikleri, söz konusu aktiviteleri artırıcı ya da yok edici nitelik taşıyabilir. Kopenhag'da uygulanan her bir kalite yükseltme çalışmasının kamusal mekanda oluşan aktiviteleri çeşitlendirdiği ve kullanımı arttırdığı tespit edilmiştir. Bununla beraber Sydney, Melbourne ve Adelaide,

Australia'da 1978'de yapılan bir araştırma, kamusal mekan kalitesiyle kamusal alan aktiviteleri arasında doğrudan etkileşim olduğunu ortaya koymuştur. (Gehl, 1987)

Şehirlerdeki aktivitelerin çeşitliliği aynı zamanda güvenlik unsurunu da olumlu yönde destekler. Sürekli olarak işleriyle ve çevreleriyle meşgul olan insanlar bir tehdit unsuru oluşturmazlar. Ayrıca تنها kent mekanları kalabalık olanlara nazaran daha tehlikeli olarak algılanır. Yaşama, çalışma, ticaret, alışveriş, oyun gibi aktiviteler birbirine bağlı olduklarında yaşama mekanını kuvvetlendirirler. Karışık kullanımlar kamusal alanlarda veya bireysel binalarda canlı ve güvenli çevreler oluşturur. Farklı zamanlarda, farklı amaçlar için farklı insanları çeken kamusal mekanlar güvenli ve zevk alınabilir hale gelirler. Söz konusu çeşitlilik sadece yaşanılır çevreler sunmakla kalmayıp, kamusal mekanın gözetim altında olmasını da sağlar. (Tibbalds,1992)

Aktiviteler ve kişiler arası etkileşim, kamusal mekan kalitesinde en önemli unsurlardan biridir. Daha fazla çeşitlilik daha yaşanılır bir şehir yaratmaya yarayacaktır. Yüksek yoğunluklu yaşam alanları tasarlanırken, etkili toplu taşıma çözümlerine gidilerek araç yoğunluğundan kurtarılması ve alışveriş, okul ve sosyal olanaklar olarak desteklenmeleri kentsel kaliteyi arttıracaktır. Bunun yanında, binalar arasındaki boşlukların tasarımında da fazla sayıda kullanıcıya hitap etmek amacıyla çeşitliliğe gidilmelidir. (Gehl, 1987)

3.2.3. Kişiselleştirme

Kamusal mekanlar çoğunlukla özel karakteristiklere sahiptirler. Bu karakterlerin vurgulanması ve mekana özellik kazandırılması kalite yükseltmede önemli bir etmendir. Kent mekanında kullanıcıların yönlendirmelerini sağlayan işaret ve tabelaların, belli bir konseptte tasarımı ve kentin her yerinde aynı karakteri simgelemeleri kullanıcıların zihinlerinde oluşan kent kimliğine katkıda bulunacaktır. Aynı şekilde, iyi tasarlanmış, işlevsel ve estetik değeri yüksek kent mobilyaları, kentsel kamusal mekan kullanıcılarının hoşnutluk düzeyini arttıran bir etmendir.

Glover, kişiselleştirmeye dayalı çevresel iyileştirme politikalarında önceliğin, var olan caddelerin durumu, görünüşü, ve kalitesinin ölçülmesi olduğunu belirtmektedir. Bunun için tasarımcı ve yerel yönetimlerin kullanıcılarına yönelik kent imgelerini değerlendirebilecekleri anketler uygulamaları gerektiğini söyler. Uygulanan anketin değerlendirilmesinde ise, tasarımcının da kent mekanında kendini bir misafir olarak görmesi ve gelişim ihtiyacında olan alanları önem sırasına göre dizerek bir hareket programı belirlenmelidir. Birbirleriyle yarışan şehir merkezleri ve iyi tasarlanmış,

çekici kamusal mekanların kıyaslanması, kentin kişiselleştirme yaklaşımlarına ışık tutacaktır. (Glover, www.rudi.net)

Kentsel kamusal mekanlardaki kalite arayışlarında, yere özgü kişiselleştirme yaklaşımları, mekanı oluşturan pek çok öğenin birlikte ele alınması ve birbirleriyle uyumlarının sağlanmasına dayanmaktadır:

- Kullanılan babalar, parmaklıkları ve trafik işaretlerini destekleyerek, mekanın diğer öğeleriyle tutarlı bir tasarım içermelidir. Yaya hareketini engellemeyecek şekilde konumlanmalı siyaha veya duyulmayan renklere boyanabilirler.
- Otobüs durakları, yolcuları çeşitli iklim koşullarından koruyacak biçimde, otobüs zaman bilgisi, oturma, ışık ve hatta mümkünse telefon içererek tasarlanmalıdır.
- Araba park işaretleri yaklaşık olarak araba parkının ne kadar dolu olduğunu göstermelidir ve dolu olduğunda en yakın otoparkın nerde bulunacağına dair bilgi verebilmelidir. Ziyaretçiler otoparklardan şehir merkezine ve geriye yaya işaretlerine ihtiyaç duyacaklar. Çok katlı otopark zeminleri iyi numaralandırılmalı veya kodlanmalıdır.
- Şehir merkezlerindeki hava kirliliğinin azalması için bisiklet kullanımının teşvikine ihtiyaç vardır. Bu nedenle bisikletlerin güvenle bırakılacağı park alanları tasarlanmalıdır.
- Özürlülere, şehir tasarımında materyallerin seçimi ve yapılanma konusunda mutlaka danışılmalıdır, çünkü ilgi alanları çelişebilir. Düşmüş kaldırım taşları normal bir kaldırıma güvenen tekerlekli sandalye kullanıcıları, gözmezler ve kısmen görenler için probleme yol açabilir. Dokunulan yüzeylerin bazı çeşitleri kısmi görebilenleri ve görmezleri uyarmak için kaldırımlardaki araç geçitlerinde yararlı olabilir. Engelli park noktaları tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygunluk göstermeli ve merkeze mümkün olduğunda yakın olmalıdır. Merdiven basamakları bir çeşit ikaza sahip olmalıdır.
- Kentsel aydınlamalar, çevre kirliliğine yol açmayacak biçimde, mümkünse bina cephelerine monte edilmelidir. Bina tesisatının seçimi caddenin var olan karakterine bağlı olacaktır ve cadde mobilyalarının diğer öğeleriyle ilişkili olmalıdır.
- Etkili bir çevre temizleme politikasında çöp kutularının ölçüsü, yeri, ve bakımı önemlidir. Fast food çıkış yerlerine ve yaya trafiğinin yoğun olduğu yerlere yakın yerleştirilmeli ama oturma yerlerine ve yaya akslarına çok yakın konumlanmamalıdır.

- Mimari ya da tarihi önemi olan tescilli binalar için, mahalli otoritelerin danışmanlığına başvurmak gereklidir.
- Şehir haritaları, otoparklar, otobüs ve tren istasyonları ve yaya alanlarına ulaşım noktalarına yerleştirilmelidir. Şehir merkezi için farklı bir harita hazırlanmasında yerel sanatçılara başvurulabilir.
- Döşeme malzemelerinin çevreleriyle uyumu önemlidir. Genel kural yüzey malzemelerini bitişik cephelerle eşleştirmektir. Daha estetik olmaları ve kolay temizlenmelerinden dolayı, york taşı, granit karolar ve tuğla döşemesi gibi doğal malzemeler yapay olanlara tercih edilmelidir.
- Yayalar için olan bilgi ve yön işaretleri sürücüler için olanlar kadar hızlı okunmak zorunda değildir, bu nedenle değişik büyüklükler, harfler ve malzemeler kullanılabilir. Herhangi bir karmaşaya neden olmayacak biçimde, yol işaret levhaları, tutarlılık sağlamak adına tek bir noktada toplanabilir.
- Babalar ve direkler, kullanıcılar için en uygun ve güvenli yerlerde konumlandırılmalıdır.
- Oturma yerleri, rahat, sağlam, bakımı kolay, ve malzeme olarak mevcut kent mobilyalarıyla uyumlu olmalıdır. Oturma yerlerini ağaçların hemen arkasına veya çöp bidonlarına çok yakın yerleştirmemeli ve yere sabitlendiğinde görsel olarak olumsuzluk yaratmamasına ve güvenli olmasına dikkat edilmelidir.
- Güvenlik kameraları ve kapalı devre TV'ler çatı üstlerine veya işaret levhalarına ve kolonlara monte edilebilir. Pahalı olsalar da, alışveriş mekanları, otoparklar ve sokaklarda suç oranının düşmesini sağlayabilirler.
- Şehir merkezlerindeki telefon kulübeleri ve posta kutuları görünabilir olmalıdır fakat caddelerin üzerinde yaya akışına mani olacak biçimde konumlandırılmamalıdır.
- Halka açık tuvaletler her saat kullanılabilir olmalıdır ve düzenli olarak bakımları yapılmalıdır.
- Yaya yolunu karmaşaya sürükleyen trafik işaretleri, sinyaller ve kontrol kutularının tespiti yapılarak yeniden düzenlemeye gidilmelidir.
- Ağaçların, güvenli kazık ve koruyucularla ve köklere suyun gitmesini sağlayacak ızgaralarla dikilmesi önemlidir. Uygun bakım ve yer seçimi konularında uzmanlardan

destek alınabilir. Kaldırım ve yayalaştırılmış caddelerde, yaya akışını engellemeyecek şekilde ağaçlandırma yapılmalıdır. (Glover, www.rudi.net)

3.2.4. Kent Mobilyalarındaki Dağınıklığın Azaltılması

Kamusal mekanlardaki karmaşıklık, gerekli görsel yapıların birikmesinden oluşmaktadır. Duraklar, işaretler, temizlik elemanları, otopark yönlendirmeleri, harita panoları gibi kentsel mobilyaların insan yaşamının süregeldiği mekanlarda birbirlerinden bağımsız olarak yer almaları bir çeşit çevre kirliliğine yol açmakta ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir.(Şekil 3.5) İşaretler, briketler, bariyerler, direkler ve kaldırım taşları, çevredeki binalar veya buldukları caddelerin görsel kompozisyonu ile uyumlu bir şekilde yerleştirilmedikleri takdirde, her ne kadar tek başlarına bir amaca hizmet etseler de, toplam kaliteyi düşürmektedirler.

Şekil 3.5 : İşaret tabelalarının oluşturduğu kaos- Amsterdam (Miller, 1994)

Yoğun caddeler, değişme ihtiyaçlarına adapte olmak zorunda oldukları için, kaldırımlar ilave ekipman parçalarını ve işaretleri barındırır. Her ne kadar her biri farklı bir amaca hizmet ediyor olsa da birlikte görüldüklerinde bir şehrin karakterinin ve kullanım kalitesinin azalmasına sebep olan görsel kirlilik oluştururlar. Bu nedenle bir kamusal mekandaki her mobilya kategorisi, o mobilyanın işlevini o mekanda görebilecek bir başka alternatifin düşünülmesini gerektirir. Karmaşıklığı azaltmanın, kalabalık caddeler üzerinde dramatik bir etkisi de vardır. Sınır binaları daha kolay anlaşılabilir ve şehir daha özenli görünür. (Davis, 1997)

Aydınlatma elemanları ve çeşitli bilgi panolarının duvarlara monte edilmesi, işaret ve yönlendirmelerin mümkün olduğunca tek bir yapıda bir araya getirilmeleri, durak tasarımlarının harita ve çeşitli bilgileri de içerecek şekilde yapılması kent mobilyalarından kaynaklanan görsel kirliliğin çözülmesinde önemli rol oynayabilir.(Şekil 3.6) Görsel kirliliğin önüne geçmek adına kent mobilyalarında farklı düzenlemeler gidildiği görülür. Örneğin; Londra'daki Planlama ve Taşımacılık Komite Kurumu (Planning & Transportation Committee Corporation of London), herhangi bir binanın dış duvarlarını bilgilendirme tabelaları için, kablolu ve hatta aydınlatma için kullanma yetkisine yasal olarak sahiptir. Bu sayede Londra'daki pek çok aydınlatma elemanı ve işaretler yakındaki en uygun binanın cephesine monte edilerek caddelerin daha düzenli olması sağlanmıştır.

Şekil 3.6 : Kent mobilyalarında sadeleştirme örnekleri (Davis, 1997; Miller,1994)

Günümüzde, sayıları hızla artan bir sanatçı kesimi, kent yaşantısıyla bütünleşen yapıtlar üretmeye ve sanatı galerilerden çıkartıp kamusal alanda günlük hayat pratiği ile buluşturan eserler ortaya koymaya yönelmişlerdir. Sanatçı Rahmi Aksungur:

“Etraftaki her şey çevreyle birlikte yeniden şekillenir, tek başına değerlendirilemez. Tabi ki kaçınılmaz olarak insanla ilişkilidir. Kimi insanların hareketlerini, kimi de psikolojilerini yönlendirir. Bir aks üzerinde hareket ederken etrafınızda kimi kütlerle karşılaşılıyorsunuz. Bunlarla sürekli karşılaşmaya başladığınızda algınızla ilişkiye geçiyorlar, bir imgeler zinciri oluşuyor ve bir süre sonra farkında olmadan doğal bir temasa geçiyorsunuz. Eğer karşılaştığınız bu parçalar bir bütün içinde

değerlendirilmemişse, psikolojiniz otomatik olarak bozulmaya başlıyor.” (Çalikoğlu, 2004)

Bu nedenle, kent içinde yer alan otobüs durakları, metro girişleri, köprüler, parklar, ve çeşitli kentsel mobilyalar bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ancak bu yolla, kentsel çevrenin kalitesi ve kullanıcılar üzerindeki etkileri pozitif değer kazanabilir.

3.2.5. İşaretleme ve Yönlendirme

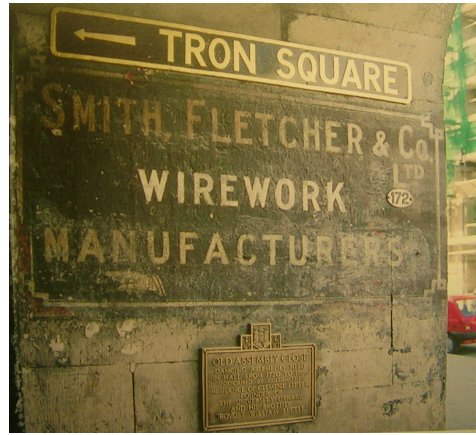
Kent merkezleri salt alışveriş yapılan yerler değil, çeşitli etkinliklerin bir arada bulunduğu alanlardır. Birçok kişi onları turistik çekicilikleri, tiyatroları ve diğer kültürel ve tarihi özellikleri için ziyaret eder. Doğru yönlendirme yapılmazsa ziyaretçiler kentte bir yerden bir yere gidebilmek için çok zaman kaybederler veya kaybolurlar. Ziyaretçinin kente ilişkin algısı, oraya varmadan uzun zaman önce oluşmaya başlar. Ülkedeki en canlı ve ilginç kent merkezi de olsa, eğer ziyaretçiler yollarını bulma konusunda güçlük yaşarlarsa, kendilerine sunulan iyi şeyleri takdir edemezler. Uygun işaretleme ziyaretçiye bu konuda yardımcı olmak için gereklidir. Ulaşılabilirlik ve işaretleme karmaşık bir iştir ve belli bir yöntemle ele alınması gerekir. İncelenen örnekler göstermiştir ki, kentin çevresinden merkezine doğru işaretleme yapılması, kent merkezi çevresindeki otoparklara ve yayalara ilişkin işaretlemeler yapılması çok önemlidir. (Sangha, www.rudi.net)

Şekil 3.7 : İşaret ve Yönlendirme Örnekleri (Miller, 1994)

Yayaların sürücülere nazaran işaretleri bulma ve okuma konusunda daha fazla zamanları vardır. Trafik işaretlerinden farklı olarak, yaya işaretlerinin uluslararası standartlara uymak zorunluluğu olmadığından (Davis, 1997) kentsel kamusal

alanlarda yayalara yönelik çok çeşitli ve enteresan yönlendirme işaretlerine rastlanmaktadır. (Şekil 3.7) Bina yüzeylerine monte edilerek, yürüme yolundaki beton zemin oyularak veya tuğla örgü bir duvarda kaplama olarak karşımıza çıkabilmektedir. Herhangi bir karışıklığa yol açmamak ve kullanıcıları doğru yönlendirmek amacıyla, birçok bilginin bir arada yer aldığı ayaklı işaret panolarına da rastlanmaktadır. Özellikle özel sektör firmaları ve büyük alışveriş, eğlence, festival alanları gibi kentsel işaretlendirmeler, fikir, tasarım ve uygulama alanında sanatsal destek almak üzere danışman firmalarla işbirliği içindedirler. Günümüzde bu konu çeşitli ülkelerde sanatçılar ve tasarımcılar için ciddi bir meslek platformu haline gelmiştir.

Şekil 3.8 : Birden fazla işaretin bir arada kullanımı (Davis, 1997)

Birden fazla yönlendirici işaretin tek bir düzlemde toplandığı örneklerde yüksekte konumlanmış işaretler turistler için net bir yönlendirme sağlar. (Şekil 3.8) Güçlü sezgilere sahip ve zaman sıkıntısı olmadığı varsayılan ziyaretçilere yönelik yönlendirme işaretleri ise alçak kotta konumlanabilmektedir. (Davis, 1997)

Şekil 3.9 : Yönlendirme Haritaları (<http://www.bristollegiblecity.info>)

Kentsel mekanın okunabilirliği kalite arayışında önemli bir unsurdur. İyi tasarlanmış işaretleme ve yönlendirme sistemiyle kullanıcıların kentsel kamusal mekanı daha rahat algılamaları ve bu mekanların akıllarda bir izlenim bırakması (zihinsel haritalar) hedeflenir. (Şekil 3.9) Bristol kentinin, ziyaretçiler ve sakinler için daha anlaşılır ve okunaklı hale getirilmesi amacıyla kurulan Bristol Legible City, kentsel kimlik, bilgi ve ulaşım konularında projeler geliştiren tek organizasyondur. (www.bristollegiblecity.info) Etkili planlama, yaratıcı düşünce ve somut projelendirme prensiplerine dayalı olarak, yönlendirme işaretleri, şehir ve bölge haritalarını içeren bilgi panoları, ziyaretçiler için el haritalarını ve bilgi merkezleri çalışma alanlarından bazılarıdır. Bu çalışmalarla, sürekli ve etkili olarak kullanıcıyla iletişim kuran ve ortak bir görsel dile sahip kent hedeflenir.

3.2.6. Bakım ve Yönetim Hizmetlerinin İyileştirilmesi

Kentsel kamusal mekanların kalitesi, onların fiziksel özelliklerine bağlı olduğu kadar, sürekli olarak sağlanan bakım hizmetinin kalitesine de bağlıdır. Yayalaştırma, kamusallaştırma ve koruma bölgeleri yaratma gibi kentsel ölçekte gerçekleşen fiziksel altyapı yatırımlarının ardından, etkili bir bakım programı oluşturmak ve sürdürmek gerekir. Bu ideal olarak, kent merkezi yöneticisinin denetiminde tek bir bütçe oluşturularak yapılmalıdır.

Kent mekanın daha nitelikli olması ve kullanıcı memnuniyeti için gerekli bakım hizmetleri :

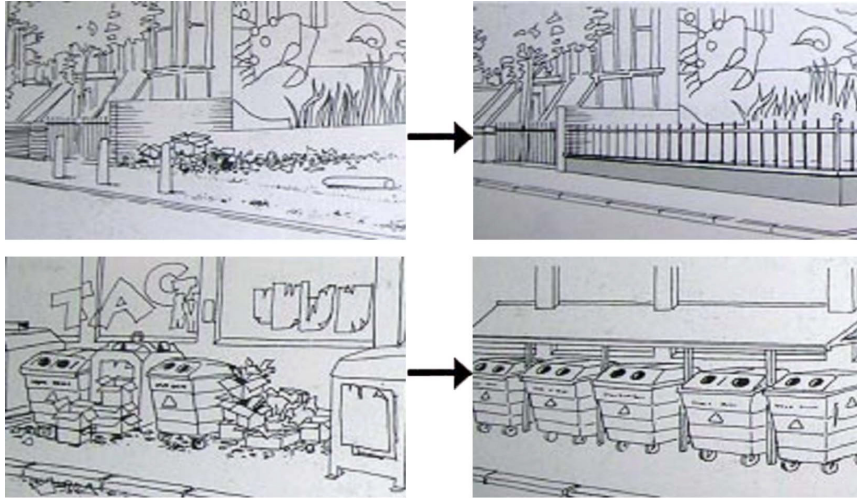
- Sokakların temizlenmesi
- Çöplerin toplanması
- Atıkların toplanması
- Duvar yazıları ve el broşürlerinin toplanması
- Bakım (boya, küçük tamir ve diğer aydınlatma, sokak mobilyası, vb. elemanların bakımı) ve
- İşaretlemedir (yol işaretleri, yaya işaretleri, genel bilgi işaretlerinin bakımı) (Pickford, www.rudi.net)

Kent mekanındaki çöp ve kirlenmenin temizlenmesi gerekliliği tartışılmazdır. İngiltere'de 1990 yılındaki Çevresel Koruma Yasasıyla (The Environment Protection

Act), yerel otoritelerin kentin temizlik ve bakımına özen göstermesi ihtiyacını doğmuş ve gayrimenkul sahiplerinin kendi mekanlarında çöp ve kirlenmeyi önlemeleri zorunlu kılınmıştır. (Davis, 1997)

Kamusal alanların daha temiz ve yaşanabilir olması için yerel ve özel otoritelerin gerekli maddi kaynağın yaratılması ve çözümlerin uygulanması konusunda birlikte çalışmaları önem kazanır. Dünyadaki çeşitli kent merkezlerinde bu soruna karşı farklı yaklaşımlar ve çözüm yolları uygulanmaktadır. Örneğin, Coventry şehir merkezinden çöp ve artıklar, yeni bir şehir merkezi şirketi tarafından finanse edilen yönetim tarafından temizlenir. 1997'de kurulan Coventry Şehir Merkezi Yönetim Şirketi (Coventry City Center Management Company), Coventry kentindeki çevresel kaliteyi artırma konusunda özel sektörlerle birlikte çalışan bir şirkettir. Kullanılan bütçenin bir kısmı, mevcut şehir merkezi otoritesinin bütçesidir. Özel sektör yatırımları da kayda değerdir. Şirket yöneticisi şirketin kurulma amacını şu şekilde ifade etmektedir :

“Şehir merkezinin görünümünün, şehre ve ülkeye yatırım yapmayı düşünen şirketler için önemli bir faktör olduğu konusunda hemfikiriz. İnsanlar, daha temiz, daha renkli, daha güvenli, daha yaşanabilir ve daha iyi idare edilen bir şehir merkezi isterler. Bu, şehir otoritesini, şehir yönetiminde önemli bir yenilik olan şirketi kurmaya itmiştir.” (Davis, 1997)

Şekil 3.10 : Kent Görüntüsünün İyileştirilmesi (Davis, 1997)

Hasar görmüş, kirlı, yüzeyi çeşitli posterlerle kaplı olan çöp kutularının taşması bazı şehir merkezlerinde alışılmış bir görüntüdür. Düzenli bir şekilde temizlenmedikleri takdirde, buldukları bölgede daha çok çöp ve kirliliğe sebebiyet verirler. (Şekil 3.10) Çevresel hedeflerin bir parçası olarak çöplerin geri dönüşümünü sağlama

amacı, şehirde daha fazla çöp kutusu olmasına yol açmıştır. Bu sebeple, görüntünün önemli olduğu kent merkezlerinde, yeni bir kirlilik etmeni oluşmuştur. Amaçları ne olursa olsun büyük geri dönüşüm kutuları içine öteberi atılan çöp kutularına dönüşebilmektedir. Bu sebeple iyi dizayn edilmeleri, ve konumlandırılmalarına özen gösterilmesi gerekir. (Davis, 1997)

Londra şehir merkezinde, yüksek yoğunluklu caddeler veya konut alanlarında, çöp kutularını yerleştirebilecek fazla alan yoktur. Kent mekanına çok fazla çöp kutusu yerleştirme ihtiyacını ortadan kaldırmak amacıyla, büyük geri dönüşüm kutularına alternatif olarak, özel iki bölümlü çöp arabaları üretilmiştir. Sıralama elle yapılmaktadır ve bu sayede, tüm geri dönüşümlü çöpler ayrılmaktadır. Uygulamanın avantajlarından biri de normal çöp toplama bütçesinden karşılanabilir olmasıdır.

Duvar yazıları, el broşürleri ve posterler faydalı bilgiler içerebilirler ancak plansız ve düzensiz asıldıklarında etkileri azalmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimler tarafından bu işle görevli ekipler oluşturularak düzenli şekilde elemine edilmeleri ve toplanmaları kentsel kamusal mekan kalitesini artırır. Bu konularda en duyarlı ülke olan İngiltere'nin Wolverhampton kentinde, posterler ve duvar yazıları genellikle çok kısa sürede kaldırılır ve duvarlara, bu işlemi kolaylaştırmak için özel parlaticılar ve yapıların dizaynına adapte edilmiş pürüzlendirilmiş yüzeyler kullanılmaktadır. Bu bakım organizasyonu Wolverhampton kentinin turistler, sakinler ve yatırımcılar üzerinde olumlu etki bıraktığı bir gerçektir.

Kamusal mekanlardaki tarihi, fonksiyonel ya da estetik amaçlara hizmet eden sanat eserlerinin koruma ve bakımı da, kent görüntüsünün olumlu anlamda sürekliliğini sağlayacağından önemlidir. Özellikle meydan ve park alanlarında yer alan tarihi değere sahip heykel ve havuzlar, hem toplumun geçmişleriyle ilgili bir bağ kurmalarını sağlamakta, hem de tarihsel özellikleri nedeniyle kente turist çekerek ekonomik fayda sağlamaktadırlar. Bu nedenle, kamusal mekanlarda yer alan sanat eserlerine ait bakım, onarım ve koruma çalışmalarının, özel ve yerel sektör işbirliğine dayalı olarak yürütülmesi gereklidir. Kamusal sanat konusunda zengin olan bazı ülke kentlerinde, bu faydalar benimsenerek, sadece koruma ve bakım amaçlı özel veya yarı özel organizasyonlar kurulmaktadır.

3.2.7. Kamusal Sanatın Kullanımı

Kamusal mekanın kalitesinin yükseltilmesi ve daha yaşanılabilir mekanlar üretmek için kamusal sanatın işlevi son yıllarda pek çok ülkede yerel ve merkezi yönetimlerin

önemli bir konusu olmuştur. Kamusal mekanların zenginleştirilmesi, artistik ve kentsel değerlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla, toplum odaklı sanat çalışmalarını ve eğitim programlarını destekleyen yerel ve özel organizasyonların özellikle Amerika ve İngiltere’de sayıları oldukça fazladır.

Kamusal sanatın mekan hissi ve mekan kimliğinin oluşturulmasında kentsel yenileme projelerinin bir parçası olarak planlamaya dahil edilmesi tanımlanabilir kentsel mekan oluşturulmasına yardımcı olur. Bu sayede, ziyaretçilerin hafızalarında gezip gördükleri kente dair daha kalıcı bir etki bırakılabilir. Hisleri uyandıran, duyguları canlandıran ve dikkat çeken bir unsur olarak sanat eseri, kişilerin mekanla ilişki kurmasını ve o mekanı tanımlayabilmelerini sağlar.

Sanatçıların katkısıyla kentsel yaşamda her gün kullanılan nesnelerin sıra dışı öğelere dönüştürülmesi, bir oturma elemanının ya da otobüs durağının sanat eseri olarak ele alınması kentsel ortamı zenginleştiren, kimliğini güçlendiren kamusal mekanın çeşitliliğini arttıran niteliklerdir. Sanatçı ve toplum işbirliğiyle sürdürülen eğitim ve üretim programları, toplumun ve çevrenin güçlendirilmesi yönünde ortaya koyulan yeni uygulamalar, kamusal mekan kalitesinin iyileştirilmesindeki önemli potansiyelleri göstermektedir. (Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğitler, Günay, 2005)

Başarılı kamusal mekan tasarımı alanında faaliyet gösteren pek çok kurum, kamusal sanatı desteklemektedir. Çünkü kamusal sanat şehir hayatına katkıda bulunur ve insanların kamusal mekanları kullanmalarını ve o mekanlardan zevk almalarını sağlar. Kamusal sanat, çeşitli aktiviteleri oluşturmak için bir katalizör olarak planlama aşamasında tasarım stratejisine dahil edildiği sürece etkili olacaktır. (Public Art and Amenities:Art in Public Places, www.pps.org, erişim: 2.1.2007) Özellikle yaya mekanlarının sanat objeleriyle desteklenmesi olgusu mekan estetiğini arttırmasının yanında insanlarda kültürel doygunluğu, gelişimi, bazen bilinçlendirmeyi veya görsel etkileşimin getirdiği psikolojik rahatlamaı sağlayabilmesi bakımından önem kazanmaktadır. (Şenliyer, 1995)

Geçici sanat ya da fonksiyonel sanat eserleri, meydan ve plazalarda heyecan ve çekim yaratan bir görsel estetiğin varlığına olanak sağlayabilirler. Bununla beraber, geçici sanat incelemeleri, kamusal sanat programlarının başarısı için pozitif bir etki yaratmaktadır. Ayrıca sanat odaklı aktivite çeşitliliği de sağlayarak mekansal kalitenin artmasına yardımcı olmaktadır. (Public Art and Amenities:Art in Public Places, www.pps.org, erişim: 2.1.2007) Kamusal mekanlarda yer alan heykeller de kentsel mekan kalitesinin gelişmesinde etken olan öğelerden birisidir. Bu öğeler, mekanın

duygusal kalitesini arttırlar ve kişilerin istedikleri atmosferin oluşmasında yardımcı olurlar. (Rubenstein, 1992)

Ülkemizde, toplumsal olarak kamusal mekan deneyimimizin yeterli seviyeye ulaşmamış olması, kamusal mekanda yer alan sanat objeleri ya da sanatsal üretime duyarsız kalmamızı doğurmaktadır. Bu nedenle özelleşmiş kamusal mekanlardaki sanat kullanımının daha uzun vadeli olabileceği düşünülebilir. İzmir'de gerçekleştirilen 1. Heykel Sempozyumu kapsamında Türkiye ve yurtdışından katılan sanatçıların kentteki açık alanlarda sergilenmek üzere yaptığı heykellerin bazıları saldırıya uğramış ve zarar görmüştür. (Oğuz, 2007) Bu nedenle ne yazık ki vandalizm ve çalınma endişesiyle üretilen diğer eserler yerlerine yerleştirilememiştir.

Mevcut çevrelerdeki kalite arayışlarının sosyal ve fiziksel olmak üzere iki farklı açıdan karşımıza çıktığı görülmektedir. Kalite yükseltme politikaları göz önüne alındığında, çevresel etmenlerde bakım, onarım ve iyileştirmeler ciddi bir rol oynamaktadır. Ortaköy, Safranbolu, Antalya Kaleiçi, Fransız Sokağı, İzmir Konak Meydanı gibi örneklerde görüldüğü üzere kentsel yenileme ve yapısal iyileştirme çalışmalarının söz konusu mekanların canlılığını ve cazibesini arttırdığı bir gerçektir. Tarihi dokuları yönelik olan restorasyon, modernizasyon, rehabilitasyon, değişim, dönüşüm, sağlamaştırma gibi yaklaşımlarla ziyaretçiler ve kent kullanıcıları için daha çekici ve ilginç çevreler yaratmanın yanı sıra, tarihi olmayan çevre öğelerinde estetik, fonksiyonel ve içerik anlamındaki iyileştirmeler de daha kaliteli kamusal mekanlar üretmede yardımcı olur. Kentsel dönüşüm ve soylulaştırma projelerinde fiziksel etmenlerin yanında sosyal getirilerin de olduğu ve bu durumun mekanın kalitesini etkilediği yadsınamayacak bir gerçektir. Özellikle mekanı oluşturan öğelere yönelik bazı girişimlerin mevcut çevre kalitesi üzerindeki önemli etkileri ve kentsel dokuda oluşturduğu izlenimler, bu alanlarda faaliyet gösteren her türlü meslek dalı ve yönetim birimlerince titizlikle üzerinde durulması gereken bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesinde mevcut çevrelerde izlenecek yöntemler olarak ele alınan yedi temanın, her birinin ayrı ayrı öneminin anlaşılması gerekliliği ve bütünlük bir plan çerçevesinde çok daha başarılı sonuçlar elde edilebileceği unutulmamalıdır.

4. KAMUSAL MEKAN KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİNDE SANATIN ROLÜ

Kamusal mekanların yeni yaşam çevrelerinde gözlemlenen önemli sorunlarından biri, kullanıcıların yaratılan çevrelerden duydukları hoşnutsuzluktur. Böyle bir durumda, sadece zorunlu aktiviteler gerçekleşecek, insanlar çevrelerine ve kamusal mekanlara yabancılaşacaklardır. Böyle bir çevrede, kullanıcı kendisini çevresi ile bir bütün olarak algılayamaz ve giderek etrafında olup bitenlere karşı kayıtsızlaşmaya başlar. (Atabek, 2002) Bu anlamda, kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermenin yanı sıra, insanları o mekanı yaşamaya teşvik edecek estetik kalitesi yüksek çevreler yaratmak da oldukça önem taşımaktadır. Kamusal sanatın kullanımı, söz konusu yaşam alanlarında kişilerin hoşnutsuzluk düzeyini artırma ve estetik kaliteyi yükseltme anlamında önem teşkil etmektedir.

Kamusal sanatı oluşturan öğeler çağdaş zamanlara ait oldukları gibi geçmişte de geniş bir zaman aralığında varolmuşlardır. Philadelphia Şehir Merkezi'ndeki Claes Oldenburg Mandalları ya da New York Chase Manhattan Plaza'daki Jean Dubuffet'in Dört Ağaç Grubu (Şekil 4.1) gibi kamusal mekanda yer alan sanat eserleri, insanlara zevk ve şaşkınlık veren mekanlar oluşturulmasına neden olmaktadır. Paris'teki sokak mobilyaları, halkın ilan panosu olan kiosklar ya da iki yer arasındaki bağlantıları sağlayan köprülerin görkemli tasarımlarında görüldüğü gibi sanat objesinin kendisi, pratik ve fonksiyonel özellikleri de kapsamaktadır. Binalar ise, kendilerine has tasarımları, şekilleri ve dekorasyonlarıyla yüzlerce yıldır şehirlerin birer sanat objesi olmuşlardır. (Carr ve diğ., 1992)

Şekil 4.1 : Jean Dubuffet, Dört Ağaç Grubu (www.pps.org)

Yüzyıllar boyunca çevrenin yaratılmasında sanatçı, mimar, ressam ve yontucular görev almış; bu çevreler ile plastik sanatlar çağlar boyu ayrılmaz bir bütün olmuştur. Sanatçı toplumun yaşam görüşünün, evrene karşı tutumunun sözcüsü, yorumlayıcısı görevini sürdürmüştür. Endüstri devrimi ile ise, insan, yaratıcı çevre biçimlemesi bir yana, en yakın çevresini tanıyamaz hale gelmiş, sanatçı kendini geleneksel görevleri elinden alınmış, saf dışı edilmiş bulmuştur. Başlangıcındaki heyecanlı ümitleri boşa çıkaran endüstri çevresi yaratıcılığın değil, ancak üreticiliğin sonucu olabilmıştır. Henüz endüstrileşmemiş çevrelerde sanatın yer almasından dolayı geçmişte sanatçıların, kamusal alanda çevre düzeni kurmak gibi bir yaklaşımı söz konusu olmuştur. Oysa bugün sanatçı, çevresini biçimlemekten öte endüstri ve teknolojinin sonucunda oluşan yapay çevrenin meydana gelmesinde etkili olmaya çalışmaktadır. Bu da sanatı yaşamın bir parçası haline getirme çabasıdır. (Ögel, 1997)

Sanatın her türü için, duvar resimleri , heykeller, anıtlar, ve hatta grafitilerin oluşturduğu kamusal sanat halkın ilgisini çekmektedir. Duvar yazıları ve heykellerin yakın çevresindeki insanlarla yapılan gözlem ve röportajlarda, kamusal sanata büyük bir ilgi olduğu saptanmıştır.(Carr ve diğ., 1992) Sanatı yaşamın bir parçası haline getirmenin en etkin yöntemi, onu toplumun her kesiminin ulaşabileceği kamusal mekanlara taşımaktır. Bu yolla hem sanat eseri kendini ortaya koyarak belli bir kitleye ulaşmakta, hem de söz konusu kitle sanat etkinliğinin fiziki, kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerinden faydalanma fırsatı bulmaktadır.

4.1 Kamusal Sanat ve Kamusal Sanat Projeleri

Kamusal Sanat

Kentle ilişki, kullanıcılar için belirsizlikleri içerir. Karmaşıklık, yenilik ve sürprizlerle doludur. Kent, bir üst söylem gibi, kişilerin algı ve deneyiminden fazlasını barındırır, ama aynı zamanda da, kişiye özel anılar ve anlamlarla yüklüdür. Bu anlamda, kentle ilişki sonsuza açılır.(Erdemci, 2002) Kente dair sanat olarak da niteleyebileceğimiz kamusal sanat ise bu sonsuzluğu içerir ve ona işaret eder.

Kamusal sanat kavramı ve onun belirli bir mimari alan içerisindeki konumu incelendiğinde, bu kavramın aslında fiziksel kısıtlamayla bir ilgisi olmadığı ve daha çok sanatın erişilebilirliği konusuna yaklaştığı gerçeğiyle karşılaşılır. Bu düşünce ve halka açık alanlar arasında bir paralellik kurmaya çalışılırsa, bu güne kadar halka açık alan olarak sayılan müzelerin; fiziksel kısıtlamalarından dolayı, halka açık alan olmadıkları varsayılabilir. Galeriler, eskiden sahip oldukları mimari düzenin ve politik sistemin bir

metaforu olma özelliğini kaybederek, kapalı ve kurumsal bir hale dönüşmüş ve bu nedenle, kamusal olmaktan uzak kavramlar haline gelmişlerdir. Müze ve galeri gibi sanat kurumlarının, kamusal alanlar olarak düşünülmemesi ve bu mekanlarda sergilenen sanatın kamusal sanattan ayrı düşünülmesi gerekmektedir. (Salgado, 2002)

Kamusal sanatı, kamusalla özel arasındaki etkileşimde ele alan Rendell (2000)'a göre sanat, bir araya geldiklerinde sosyal bir yapı olarak kamuyu oluşturan bireysel sanatçıların, ilgi alanlarıyla özel dünyalarından elde ettikleri bir olgudur. Yani sanat, 'özel' çalışmaların 'kamusal' bir alanda sergilenmesini içeren, hem kamusal hem de kişisel öğelerin kamusal mekanlarda sunulduğu sübjektif ve özel bir aktivite olarak tanımlanabilir. Kamusal sanatın özellikle altını çizdiği ise, teorinin 'içeri' dünyasıyla, pratiğin 'dışarı' dünyası arasındaki özel ve kamusal hatlardır. (Rendell, 2000) Bu anlamda, kamusala ait olan mekandaki sanatsal üretim, aynı zamanda öznel bir değer de ifade etmektedir.

Ancak en geniş tanımlamasıyla kamusal sanat; caddeler, parklar, bina cepheleri, kamusal yapıların ortak kullanım alanları gibi, kamusal bağlamdaki mekanlarda yapılan sanat işidir. (Parfect, Power, 1997) Sanat ve kamusal farklı kategorilere sokulamaz veya tümüyle birbirinden farklı iki fenomen değildirler. Sanat, kamusalın netliğidir. Sanat çalışması, kamusal faaliyetin bir neticesidir ve sanatın arenası kamusal alandır. Sanat, iletişim kurulabilecek bir ortam isteğiyle yaratılır.(Brand,1992) Çevresel (kamusal) sanat; yaratmaları doğada biçimlemelere girişmekten şehir içinde varlığını duyurmaya, makineye karşı özgürlük kazanıp onu çevrede yaratıcı güç yapmaktan, seyirci ile yeni ilişkiler kurup onu sanat olayına katmaya kadar uzanır. (Ögel,1997)

Kamusal mekanda sanat çok eski dönemlerden beri bilinmesine karşın, kentsel planlama ve mimarlıkta yaşanan değişimlere bağlı olarak bugün geçmişe göre daha farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Bu değişime koşut olarak sanat yapıtları artık dış mekanların hiç sorgulanmayan bir ögesi değildirler. Özellikle gelişmiş ülkelerin kentlerindeki meydanlarda ve parklarda sonsuza denk varlıklarını sürdürecekleri düşünülen heykel ve anıtlar gittikçe artan eleştirilerle karşı karşıya gelmektedir. Değişen toplumlar yeni sanat biçimlerine gereksinme duyarken, sanatçı, yer ve toplum arasında yeni bir tür ilişkinin kurulması gerektiğini kanıtlamakta, bu da kullanımı oluşturan ya da davet eden, katılım içeren, içgüdüsel isteklere yanıt veren, geçici bir algısal doyum yaratan ve toplumda alışılmamış bir konuma yerleşen kamusal sanat terimi ile adlandırılmaktadır.(Oktay, 2003)

Sanatın iç mekandan dış mekana dönüklüğü yaygınlaştıkça, ev, müze ve galeriden dışarı taşıtıkça, şehir içindeki boyutları da değişmektedir. Çok ilginç bir eğilim, 1960'lardan beri boyutların mimariye eş büyümesidir. ABD'de Davit Smith'in kübik metal konstrüksiyonları, Alexander Liberman'ın ancak buldozer ile itilip yerleştirilebilen metal heykelleri bu eğilimin kanıtlarındandır. 1967'de Irving Sandler'in New York'ta açtığı sergi, şehrin birçok yerinde yapıtların sergilenmesinden oluşuyordu. Müze sınırı aşılmıştı. Aynı yıl Washington'daki Corcoran galerisinde İçerik Olarak Boyut sergisi açılmıştır. Çeşitli kamusal sanat girişimleriyle, fiziksel çevreyi zorlayan, aşan biçimlerin çevre ve mimari ile yeni mekan ilişkileri kurulmuş; böylece seyirci, çevreyi kendileri ile birlikte yeni mekan olanakları içinde görmeye yöneltmiştir. (Ögel, 1997)

Sanata gücünü veren şey, yeni fikirleri dile getirmek veya eskileri yeniden canlandırmak için kullandığı yol ve insanı tercüme etmedeki sade ve tarifsiz kapasitedir.(Stern,1986) 20.yy ın ortalarında etkilerini göstermeye başlayan modernist yaklaşım kapsamında üretilen ve başarısız olduğu kabul edilen bazı örnekler nedeniyle kamusal sanatın doğası, niteliği ve hatta gerekli olup olmadığı bile tartışma konusu olabilmektedir.(Oktay, 2003)

Aslında kamusal sanatla ilgili anlaşılması gereken en önemli konu, bunun geleneksel ya da galeri türü sanattan farklı bir sanat biçimi olmasından kaynaklanır. Galeri sanatının ve kamusal sanatın kişide uyandırdığı etkiler aslında sezgiseldir. Kamusal sanat, galeri sanatının aksine halk için yapılmalıdır; çünkü onun hitap edeceği kesim halktır. İnsanlar galeriye gitmemeyi seçebilirler, fakat yaşamlarını sürdürmek için kentsel kamusal mekanları kullanmak durumundadırlar. Kamusal mekanda yer alan bir sanat objesi veya plazaların ilk giriş kapılarında sergilenen sanat eserlerinden vatandaşlar şu veya bu şekilde etkilenmektedirler. (Lipton, 2003)

Galeri mekanında sergilenen sanat ürünü, genellikle mekan ile birlikte algılanmak üzere tasarlanmaz. Buradaki sanatın izlenmesi bir daveti ve seçimi gerektirir. Kamusal sanat ise alana özgüdür ve izleyicisi ile birlikte etkileşim içinde bir anlam oluşturur. Bu etkileşim bazen dokunma, tırmanma hatta zarar verme eylemini bile içerebilir. Bazen de sanat öğesinin fark edilmeme olasılığı söz konusudur ki bu durumda sanatın alanla ve kullanıcısıyla ilişki kuramadığı söylenebilir. (Oktay, 2003) Sanat eserleri, kişileri sıkı galeri ortamından, kamusal mekana taşındığında insanlar sanat eserini kucaklayacak ve ona sahip çıkacaklardır.

Kamusal sanat, çevreye ait bir obje ve kamusal kullanım ve haz almaya yönelik olarak tarihsel, estetik ve fonksiyonel şekillerde karşımıza çıkar. (Carmichael,

http://www.geocities.com/Paris/1555/public_art.html) Tarihte varolmuş önemli kişileri, ya da olayları konu alan sanat yapıtları, toplumun geçmişle olan bağlantısını kurmasında yardımcı olur. Kamusal mekanlardaki estetik ihtiyaca cevap vermeye yönelik olan çeşitli sanat eserleri de mekanın bir ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, kentsel mekanda belli bir fonksiyona hizmet eden (durak, bilgi panosu, sınırlayıcılar vb), bir tasarımcı ya da sanatçı tarafından üretilmiş eserler de sayılabilir.

Kamusal Sanat Projeleri

Sanatın kendisi gibi, kamusal sanat projeleri de çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Sonuçta ortaya konmak istenen kalıcı veya geçici sanat olabilir; yere özel ya da entegre edilmiş eser yaratmak için, ya da toplumun belli sorunlarını ortaya koyarak dikkat çekmek için de gerçekleştirilebilir.

Kamusal sanat projelerini, yere özel, toplumsal ve geçici sanat projeleri olarak üç grupta toplamak mümkündür. (Design and Review Criteria for Public Art, www.pps.org)

Yere özel sanat projelerinin süreçleri iki farklı şekilde gerçekleşmektedir:

- Sanatçılar tekil bir sanat eseri yaratmak için görevlendirilebilir
- Sanatçı, mimar ve mühendis işbirliği ile fikirleri bina ya da bina grubuna entegre etmek için hep birlikte çalışılabilir.

Bu tür sanat projelerinde, mimar sanatçı ile işbirliği halinde çalışmalıdır ve bütün gerekli verileri (planları, çizimleri ve sanatçının işi için gerekli görüp talep ettiği diğer verileri) zamanında sanatçıya sağlamalıdır. Çalışma sürecinde mimarın da sanatçıyla beraber hareket ediyor olması, sonuçta ortaya konacak eserin ve dolayısıyla kamusal sanat projesinin başarısını olumlu olarak etkiler.

Toplumsal kamusal sanat projeleri gibi katılımcı kamusal sanat teşebbüsleri ise, çevreyi pozitif olarak etkiler ve kullanıcıların kamusal mekanı sahiplenmesine olanak sağlar. Burada, sanatçı bir işbirlikçi ve yorumcu olarak, müşteri ve toplum arasında iletişimi sağlayan bir katalizör görevi görmektedir.

Toplum-merkezli sanat projelerinin amacı, kamusal mekanın ulaşılabilirliğini kullanarak, sanatı yaratma sürecine toplumu da dahil ederek, bilgilerini ve deneyimlerini sanat tasarımının parçası yaparak kamusal sanat eserlerinin yaratımını

kolaylaştırmaktır. Söz konusu projelerin başarısı, proje, sanatçı ve yer seçiminin bir bütün olarak değerlendirilerek doğru seçimine bağlıdır.

Geçici sanat projelerinde ise, belli bir süre sınırı mevcuttur. Geçici olarak mekanda yer alan sanat üretimi ye da sanatsal etkinlikle toplumun her kesiminden bireye ulaşma hedeflenmektedir. Kalıcı kamusal sanat projelerinin aksine, burada sanat eserinin sürekli olarak bakım ve onarımını üstlenecek bir organizasyonun varlığına gerek yoktur. Geçici sanat eseri ayrıca bir şehir merkezi veya parka yerleştirilen bir seri de olabilmekte veya belirli bir coğrafi alana uygulanabilmektedir. Özellikle bir kamusal sanat geleneği oluşturma isteği olan kentlerde, ilgiyi uyandırmak için geçici sanat projelerine başvurmak uygun olabilir. Bu tür kamusal sanat projeleri aynı zamanda şehrin kamusal sanat koleksiyonunun daha hızlı bir şekilde genişlemesine ve sanatçıların tanıtılmasına bir zemin oluşturmaktadır. Diğer projelere göre daha küçük ve yönetilebilir bir bütçeyle, daha pratik kontrat prosedürleriyle, daha esnek teslim tarihleri ve uygun materyaller aracılığı ile sanatçıları kamusal mekanda sanat uygulamalarına yönlendiren, onları destekleyen bir yapıya sahiptir. (Design and Review Criteria for Public Art , www.pps.org)

Geçici sanat projelerinin en güzel örneklerinden biri “Cows and Pigs on Parade” projesidir. Proje ilk olarak İsviçre’de uygulanmış ve daha sonra Chicago, New York, Cincinnati, Ohio gibi kentlerde de kullanılmıştır. 1999 yazı boyunca, “Cows on Parade” projesi kapsamında Şikago’nun caddeleri, her biri yerel sanatçılar tarafından elle boyanmış 340 ineğin renkli gösterisine tanık olmuştur. Proje bitiminde, geliri hayır işlerinde kullanılmak üzere inekler açık arttırmaya çıkarılmış ve büyük gelir elde edilmiştir.

Projenin etkileri üzerine John De Salvo :

“Alışla gelen mekanda olmaması gereken bir şeylerin parlak mavi, sarı ve kırmızı renklendirmelerle bir araya getirilerek kamusal alanda sergilenmesi, insanları şaşırtmış ve etkilemişti. Kocaman inekleri görüyorlar ve tebessüm ediyorlardı. Görünüşe bakılırsa inekler caddeleri daha sıcak yapıyordu; insanlara konuşacak bir konu çıkmıştı, onları bir araya getirerek iletişim olanağı sağlıyordu. Bu sosyal bir olaydı ve inekler gittiğinde halk onları gerçekten özledi.” (<http://cowparade.net/>)

İfadesini kullanarak, uygulanan geçici sanat eyleminin kamusal mekan kullanıcıları üzerinde olumlu bir etki bıraktığına işaret etmiştir.

Şekil 4.2 : Animals on Parade Projesi (www.flic, www.intri)

Proje, tüm dünyada ilgi görmeye başlayarak bir trend haline gelmiş; her ülkede kullanılan hayvan cinsi çeşitlendiğinden, adı “Animals on Parade” olarak anılmaya başlamıştır. (Şekil 4.2) Proje bir çığ gibi büyüdüğünden, yapılan işin kamusal sanat olup olmadığıyla ilgili bir takım tartışmalara da yol açmıştır.(<http://cowparade.net/>) Ancak kamusal sanatın tanımı doğrultusunda değerlendirilecek olursa; doğadaki bir biçimlenişe estetik değer katılarak sürpriz/şaşıklık yaratacak bir biçimde kamusal alanda sergilendiğinden ve izleyicide çeşitli duygular canlandıran bir etki bırakmış olmasından dolayı kamusal sanat olarak kabul görmelidir.

Geçici sanat projelerinin bir diğer örneği, uluslararası üne sahip sanatçı Louise Bourgeois tarafından 1999'da yapılan 3 büyük bronz örümcek heykeli olan Maman'ın (Şekil 4.3) pek çok kent merkezi ve sanat müzelerinin bahçelerinde geçici sürelerle sergilenmesidir. Eser, 2001 yazında New York Rockefeller Center'da; 2002 yazında ise CPA (Cleveland Public Art) tarafından gerçekleştirilen bir proje ile Star Plaza'daki Playhouse Meydanında iki ay boyunca sergilenmiştir. Bilbao Guggenheim Müzesi ve Londra Tate Modern, eserin sergilendiği diğer yerlerdir. Kamusal mekana yerleştirilen sanat eseri, heyecan verici ve büyüleyici bir etki yaratmaktadır.

Şekil 4.3 : Maman, Louise Bourgeois (www.nyc, www.limb)

4.2. Kamusal Mekanda Sanatın Ortaya Çıkış Biçimleri

Kişi ve aktivite odaklı olarak heterojen bir yapı sergileyen kamusal mekanlarda sanatın ortaya çıkış biçimlerinin çeşitlilik göstermesi, onun bünyesinde barındırdığı zengin değerlere ve sınırlarının çizilememesine dayandırılabilir. Genel olarak sanat kamusal mekanlarda yerleştirme, duvar yüzey zemin boyama, kamusal alan sergileri, kentsel mobilyalar ve izleyici etkileşimli sanat olayları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, kamusal mekanlarda sanata yönelik değişik yaklaşımlar da söz konusudur.

4.2.1. Yerleştirme

Meydan biçimlendirme ilkeleri, bir meydana sanat öğelerinin, özellikle heykellerin, nötr bir fonla ilişkilendirilmesi mekan içindeki dolaşımı kesintiye uğratmaması ve meydanın merkezinin olası etkinlikler için açık bırakılmasıdır. (Sitte, 1965) Eğer mekan, heykel ya da fısıkiye gibi ilginç bir şey içeriyorsa, daha çok kullanıcı çeker. İyi biçimlendirilmiş bir meydana topluluk ruhu daha kolay doğar. (Parfect, Power, 1997)

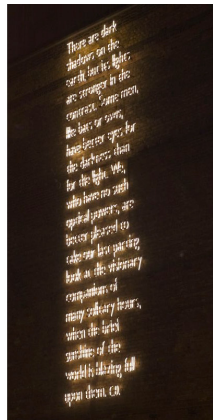
Mimari yüzeylerde, yani iç ve dış duvarlarda, serbest duran perde duvar ve meydanlarda, parklarda, her türlü açık alanda, geleneksel resim ve heykel de şehir mekanında bir bakıma yeni soyut biçimleri ile yaşamaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerin kentlerinde kamusal sanatın en sık rastlanan örneği, temsili binalar ya da yüksek büro blokları önündeki plazalarda görülen modernist ve soyut heykel çalışmalarıdır. (Oktay, 2003) Mimari ile diğer plastik sanatları ayırmayan, plastiği çevresi ile bağlı düşünen sanatçı O.H.Hajek'e göre çevresinden alınan heykel varlığını yitirir. Heykel çevresini değiştirebilmeli, çevre de ona gerçek anlamını verebilmelidir. (Ögel, 1997)

Bu bağlamda kamusal mekanlara anıt ve heykel yerleştirilmesinde önemli unsur, eserin konumlanacağı mekanla ve o mekanın kullanıcılarıyla bir ilişki kurabilmesidir. Söz konusu ilişkinin var olabilmesinin en temel gerekliliklerinden biri ise, insan ölçeğidir. Yaşam alanlarının insanın ölçüt alındığı bir anlayışa göre şekillenmesini gereklidir. (Erdemci, 2002) Çevresini ve insan ölçeğini tamamen göz ardı ederek yerleştirilen bir eserin, kamusal mekan kalitesine bir katkısının olmayacağı gibi, sanatsal içerikte de görsel bir değer taşımayacağından başarılı olabilmesi mümkün değildir. Cumhuriyet'in 75. yılı için Beşiktaş Meydanı'na yerleştirilen anıt, bu durumun açık bir örneğidir. Yüksekliği ile insan ölçeğini aşarak göz hizasını inkar eden anıt, ancak Boğaz'ın karşı kıyısından görülebilmektedir ve meydana bulunan yayalarla herhangi bir ilişki kurmaktan yoksundur.

Mekan ve sanat ilişkisinin yaya hareketi ve algılamasının dikkate alınarak tasarlandığı en başarılı ve duyarlı örneklerinden biri, yedi yüzyıldır toplumsal buluşma, forum, düğüm noktası ve gösteri mekanı olarak işlev gören Floransa' daki Signoria Meydanı (Piazza della Signoria)' dır. Burada yer alan ve büyük ustalarca tasarlanmış olan anıt ve heykel grupları, arkalarındaki fon (bina cephesi) ve birbirleriyle olan ilişkileri açısından farklı yönler doğru hareket ediyorlarmış hissini uyandırır ve kişiler üzerinde yönlendirici ya da şaşırtıcı etki yapar. Bu ilişki düzeni “L” biçimli meydan içinde iç içe geçmiş iki mekanın algılanmasını sağlar.(Oktay, 2003)

Bir toplumun manevi değerlerinin yaşaması, unutulmaması amacıyla olan geleneksel anıtlar ise şehir mekanında anlamını yitirmeye başlamıştır. 19. yüzyılın büyük toplumsal değişmelerinden sonra, şehirlerde böyle bağlayıcı ortak idealler, inançlarla birlikte simgelerin de varlığı silinmeye yüz tutmuştur. (Ögel, 1997) Kamusal mekanlarda yer alan anıt ve heykellerin, tanıtımları ve korunmaları için kaynak sağlama amacına yönelik olarak kurulmuş ve belirlenen çerçevede anıt, heykel, havuz gibi kamusal mekana değer katan sanat yapıtlarının yok olmasını önleme misyonunu edinmiş pek çok kurum mevcuttur.

Kamusal mekanda ışık düzenlemeleri de şehir mekanında kendine özgü bir çevre yaratmanın yolu olarak sıkça kullanılmaktadır. Tarihi önemi olan kültür binaları ya da belli bir özelliğe sahip olan kamusal mekanı ön plana çıkarmak ve kimliğini güçlendirmek amaçlı olarak günümüzde ışıklı mekansal düzenlemelerle sıkça karşılaşmaktayız (Varol, 2003) Otto Piene'nin 1966'da Köln'deki Wormland mağazasında uyguladığı ışıklı cephe, Gyorgy Kepes'in daha 1950'de Boston'da yaptığı neon ışıklı cephe, kamusal mekanda ışık ögesinin bir heykel malzemesi olarak kullanımına ilk örnekleri teşkil etmektedir. (Ögel, 1997)

Şekil 4.4 : A Last Parting Look, Joseph Kosuth (www.axisweb.org)

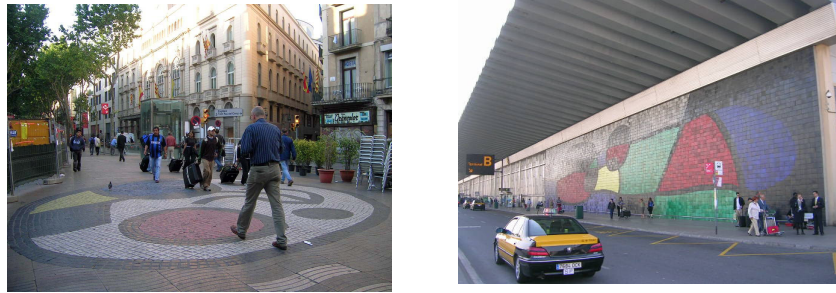
Londra'da Leathermarket caddesindeki bir binanın yan cephesine şubat 2006'da uygulanan Joseph Kosuth'un, 'A Last Parting Look' adlı kamusal sanat işi, ışığın sanatsal üretimde kamusal mekana yönelik kullanımına çağdaş bir örnek teşkil etmektedir. (Şekil 4.4)

Charles Dickens'in 'The Pickwick Papers' romanının son bölümünden, ışık ve karanlık üzerine bir metni kullanan sanatçı, bu seçimle aynı zamanda Dickens'in bir zamanlar yaşamış olduğu mekana da gönderme yapmaktadır. Gece caddeye yakın kesimlerden de rahatlıkla görülebilen proje, The Art Council of England'ın desteğiyle Laura Bartlett'in kuratörlüğünde gerçekleşmiştir. (Montagu, www.axisweb.org)

4.2.2. Duvar-Yüzey- Zemin Boyama

Kente huzur ve sevinç kaynağı olma amacıyla sanat, mekanda psikolojik bir boyut haline gelmiştir. Bu anlamda kamusal sanatın pek çok disiplini ilgilendirdiği söylenebilir. Mekan-Biçim-Renk sentezinden yola çıkan şehirde renk unsuru, bugünün sanatındaki büyük değişmelerinden biri olarak çok sayıda uygulama alanı bulmaktadır.

Bugün giderek artan bir eğilim, binaların özellikle sağır cephelerini veya tüm cepheyi boyama eğilimi, mimari yüzeyi en sade görsel yollarla özgür yüzeyler haline getirmektedir. Bir yüksek binanın yüzeysel biçimlemesinde resim ve kabartma kullanılması, serbest plastik gibi yeni boyutlar kazanmaktadır. Fernand Leger ve Joan Miro'nun duvar resimleri büyük boyda tablo gibidir. (Şekil 4.5) Mimari ile ilişkilerinin onun yüzeyine bağlı olmaması gerekliliği günümüz sanatçıları düşünürken bir sorundur. Mimari ile yeni bir birleşim çabasında olan yüzeysel biçimlemeler, François Morellet'nin Paris, Plateau Beaubourg'daki kırmızı -mavi renkli duvarlarında belirgin bir tarzda görüldüğü üzere, yapı kütlesini gerçekten canlandıran kinetik yaratmalardır. (Ögel, 1997)

Şekil 4.5 : Joan Miro'nun çalışmaları, Barselona (Bayram, 2004)

Morellet'in duvarları ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde uygulanan bir yöntemle, en uygun alan olan sağır duvarlar özgür yüzeyler haline getirilerek mimari bağlarından sıyrılmaktadırlar. Morellet'in çalışmaları, yüzeyde optik bir hareket sağlamakta, aynı zamanda yüzeye özgürlük kazandırmakta ve dış mekan sınırlarını genişletmektedir. Son yıllarda Almanya'da, Münih'te başlayan bir moda, özellikle bu ülkede yaygınlığını sürdürmektedir. 19. yüzyıl ve daha eski üsluptaki binaların cepheleri, süslemelere özel dikkat gösterilerek boyanmakta, yeniden canlandırılmaktadır. (Ögel, 1997) Söz konusu uygulamaların kent mekanına bir canlılık getirdikleri yadsınamayacak bir gerçek olmakla beraber, mimariye bir şeyler katmak yerine, mimari ve diğer plastik sanatların birlikte tasarlanmaları, şehre gerçek anlamda yeni bir sanat boyutu kazandırabilir.

Özellikle New York'ta 1970'ler başında çok yaygın olan grafitiler, disiplinsiz fakat güçlü bir ifade arzusu ürünleridir. Güç koşullar altında yetişmekte olan gençlerin hınç, öfke, alay, ümit ve istek birikimlerini dışa vurma olanağıdır. Philadelphia grubu, gençlere graffiti yerine duvarlara resim yapma fırsatını vermekte, yaratıcı yeteneklerini yönlendirmektedir. Duvar resmi yapan grupların hepsi, resimlerinin üzerine kimsenin yazı yazmadığını övünçle belirtmektedirler. Bu başı boş ifade aramalarını toplumca daha kabullenen yollara aktardıklarını savunmaktadırlar, çünkü grafitiler yeni ifade biçimi getirmemekte, buna karşılık bir yaratıcı potansiyele işaret etmektedir. (Ögel, 1997)

1970'lerde grafiti sanatçıları New York caddelerinde ve metrolarda yaptıkları işlerle çevreyi değiştirmeye başladıklarından beri, sanatın ne olduğuna dair kabullerin de değişimine tanıklık etme fırsatı yakalanmıştır. Son 30 yılda kent mekanında bir başkaldırı olarak gerçekleşen sokak sanatı, günümüzde kabul gören ve taktir edilen bir dal haline gelmiştir. (Şekil 4.6) Öyleki İngiltere'de Graphotism ve Clutter gibi grafiti dergileri yayınlanmaya başlamıştır. İnternet aracılığıyla bazı şirketler, çeşitli organizasyonlarının poster ve afiş tasarımları için grafiti sanatçılarına ulaşmaktadırlar. İtalya'nın güneyinde ilkokul seviyesinde duvar boyama tekniklerine yönelik dersler mevcuttur ve dönem sonunda belediye tarafından tahsis edilen bir duvar öğrenciler tarafından boyanmaktadır. Böylelikle bir başkaldırı olarak sokaklarda ortaya çıkan yeni ifade biçimlerini, mevcut potansiyeli destekleme ve faydalı bir hale getirerek sanata kazandırma adına önemli girişimde bulunulmuştur. Ancak günümüzde bazı ülkelerde, kent duvarlarına izinsiz olarak müdahalede bulunmak bir suç unsurudur. 2003 yılında Türkiye'de de Bakırköy Florya'da tren istasyonunun duvarlarına grafiti yapan iki genç yakalanıp 1 yıl hapisle yargılanmış, daha sonra para cezasına çevrilmiştir.

(Özçakmak, Coşkun, 2003) 2006 yılında ise aynı suçtan tutuklanan iki genç, dönemin yerel belediye başkanının girişimiyle serbest bırakılmıştır.

Şekil 4.6 : Grafiti Örnekleri (Bayram, 2004)

Grafiti sanatının önde gelen isimlerinden Wooster Collective, grafitilerin kentin her yerinde kendine mekan bulabildiğine işaret ederek:

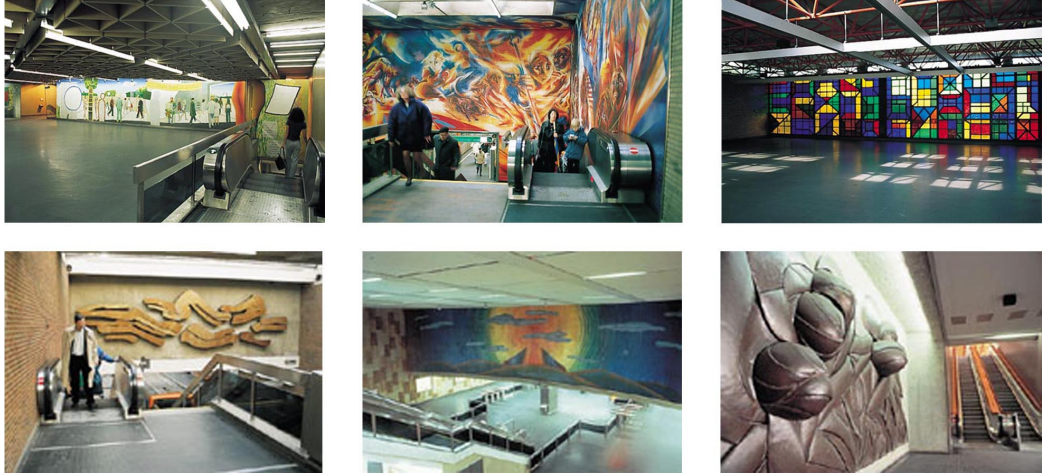
"Çoğu insan sokak sanatı kelimelerini ilk duyduklarında, akıllarına kentsel yerleşimler ve endüstri alanları geliyor. Fakat en ilginç ve etkileyici grafiti örneklerinin bazıları yerleşim merkezlerine çok uzak ve kırsal alanlarda yer almış ve şehirler galeri haline gelmiştir. Sokak boyama sanatı, çevrenizi işbirliğiniz olarak kullanmaktır. Şehir sokakları, sanatçılar için inanılmaz canlı tuvaler olabilir. Fakat gün be gün, ressamlar diğer ortamların da eş değer ölçüde heyecan verici olabileceğini keşfetmektedir. Etrafa bakarsanız, sokak sanatını taşrada, plajda ve dağlarda da göreceksiniz." (<http://themorningnews.org>)

Swoon ise, kentsel görüntüyü ciddi şekilde değişime uğratabilen duvar boyama sanatının kent sakinlerinin psikolojisine etkileri üzerinde durmaktadır:

"Beni asıl ilgilendiren soru, grafiti sanatının nasıl gelişeceği ya da değişeceği değil, çünkü kendiliğinden değişecektir ama kendi elinizle oluşturduğunuz şeklin, şehrin psikolojisine ne gibi bir etki yapacağı konusunda merak duyuyorum. Bu süreç onu yapan kişilerle başlarken orada bitmiyor. Sokak sanatı, hayal gücünü boğan seyirci, pasif kültüre karşı gelen gördüğüm en güçlü akımlardan biri. Sokakları görmek istediğimiz hale getirmek için geliştirdiğimiz yöntemlerin nasıl işlerlik kazanacağını görmek istiyorum." (<http://themorningnews.org>)

Güçlü metro ağına sahip kentlerin ulaşım komitelerinde kamusal sanata önem verildiği görülür. Bunlardan biri Brüksel metrosudur. 1960'ta metro istasyonu yapılırken yer

altında hoş olmayan çirkin bir ortamdaki kaçınılmak için sanatçı ve mimarlarla çalışarak, her bir mağazanın farklı tasarlanması yoluna gidilmiştir. Ayrıca her bir istasyon farklı zaman dilimlerinde inşa edildiğinden dolayı, kendi dönemlerine ait sanatsal yaklaşımları da gözler önüne seren orijinal bir sanat galerisi haline gelmişlerdir. (Şekil 4.7) Günümüzde insanlar, sadece tasarlanan ortamı ve sanat parçalarını görmek için bile metroyu kullanmayı tercih edebilmektedirler. (<http://community.iexplore.com/planning>)

Şekil 4.7 : Bruksel Metrosu (<http://www.stib.irisnet.be/FR/51200F.htm>)

Almanya'nın Hannover kentinde de Sedanstrasse/Lister Miele metro istasyonunun sanatla bütünleştirilmesi ve yeni bir çehreye kavuşturulmasının amaçlandığı projede, üç Amerikalı ve dört Alman grafiti sanatçısı görev almıştır. (www.uestra.de)

İstanbul'da son dönemde, kamusal mekanlarda duvar boyamaya yönelik ilginç bir projeye tanık olmaktadır. İstanbul genelindeki ana arter ve meydanlar üzerinde bulunan trafo binalarının dış cephe yüzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla bir çalışma başlatılmıştır. Büyükşehir Belediyesi ve çeşitli kuruluşların işbirliği ile başlatılan çalışmalarda, 78 adet trafo binası 'Sihirli Resim' olarak tabir edilen bir teknikle boyanmıştır. (www.ibb.gov.tr, 8.8.2006 tarihli haber) Işık, gölge, renk ve perspektif oyunları ile yapılan boyamalarda, üç boyutlu resmin farklı bir yaklaşımına, kentsel kamusal mekanda belirli bir fonksiyona hizmet eden yapıların sağır duvar yüzeylerinde karşılaşmaktayız. (Şekil 4.8) Kamusal mekanda sanata farklı bir yaklaşım sergileyen projeye, her gün önünden geçip gidilen ancak pek farkına varılmayan kentsel mekanın fonksiyonel elemanları olan trafolarla dikkat çekilmesi hedeflenmektedir.

Şekil 4.8 : Sihirli Resim tekniğiyle boyanan trafo, Levent (www.ibb.gov.tr)

Benzer şekilde karşımıza çıkan bir diğer uygulama ise, trafoları Geleneksel Türk Evi makyajı yapılmasıdır. (Şekil 4.9) Cephesi sadece havalandırma ızgaralarından ve bir servis kapısından oluşan basit kırma çatılı elektrik trafo binalarına, ahşap çıtılardan kafesli pencereler yapıştırılmış, bu çıtaların arkasına cam görüntüsü vermek için pleksiglas levhalar yerleştirilmiştir. (Kanıpak, 2006) Ancak yapılan bu uygulama, işlev, ölçek, estetik ve sanatsal kalite vb. noktalarda tartışmalar yaratacak niteliktedir.

Sanatın kamusal alanda ne denli farklılık yarattığının somut bir göstergesi niteliği taşıyan trafo binalarına yönelik kamusal sanat yaklaşımının, ancak mekanıyla bir bütünlük sergileyebildiği ve konseptinde profesyonel kişilerin danışmanlığında doğru uygulamalar yapıldığı sürece kamusal alana ve kullanıcılara pozitif etkileri olabileceği unutulmamalıdır. Aksi takdirde, kamusal mekânın kalitesinin yükseltilmesi yerine, kullanıcılarda mekana yönelik olumsuz bir iz bırakabileceği, yanılmalara yol açabileceği ve rahatsızlık boyutunda etkilere sebebiyet verebileceği açıktır.

Şekil 4.9 : Geleneksel Türk Evi olarak biçimlendirilmiş trafolar (Kanıpak, 2006)

4.2.3. Kamusal Alan Sergileri

Sanatçıların şehir içinde düzenledikleri çeşitli sergilerin amaçları, günümüz sanatını daha geniş çevrelere hitap edebilecek hale getirmek, geniş mekanlarla kaynaştırarak sanatın sınırını genişletmek ve insanları seyirci rolünden çıkarıp katılmalarını sağlamaktır. Katılım, bugünün sanatının baslıca amacı olmakta ve seyirci ile bağ kurma çabaları sanatçılar tarafından çeşitli tarzlarda sürdürülmektedir. (Ögel,1997)

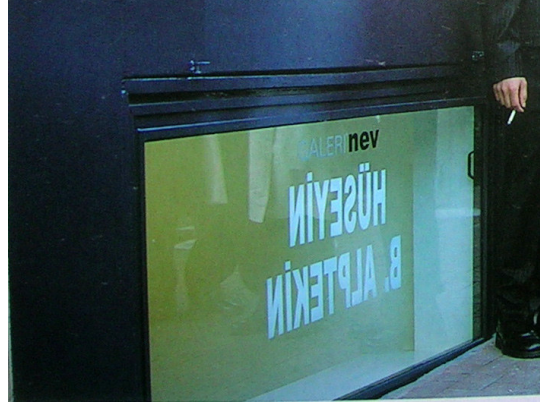
Son dönemlerde, özellikle belediyelerin ve sanatçıların girişimleriyle İstanbul kentinde kamusal mekanlara yönelik gerçekleştirilen sergilerin sayısı giderek artmaktadır. Bu sergilerin en önemlilerinden biri, kültürel faaliyetlerin daha geniş kitlelerle buluşmasını ve kentin yenilikçi ve öncü konumunu güçlendirip uluslararası görünürlük sağlamayı amaçlayan ve ilki 2002 yılında Nişantaşı'nda, ikincisi ise 2005 yılında Tünel-Karaköy'de gerçekleştirilen İstanbul Yaya Sergileri'dir. Sanatseverlerin sadece sanat için ayrılmış mekanlarda değil, yaşayan kentin gündelik mekanlarında ve kamusal alanlarda da sanatla buluşturulmasının hedeflendiği sergi, gerçekleştirildiği bölgenin geçmişi, geleceği ve bugünü üzerine düşündürmek ve farkındalık yaratmak adına çeşitli sanatsal müdahaleleri içermektedir.

Şekil 4.10 : Sokak Tasarım Haftası'ndan Örnekler (Bayram, 2006)

2002 yılında gerçekleşen ilk sergide, özellikle kavramsal çerçevenin belkemiğini oluşturan, "nasıl bir kamusal alan?" sorusuna en eşitlikçi yanıtı veren yayanın durumu kavramsallaştırılmış, bu bağlamda, serginin çerçevesi, kamusal alanın fragmanlaşması, kamusal ve özel alanlar arasındaki gerilim, iç ve dış arasındaki ilişki ve insani ölçek olarak yayanın irdelenmesi üzerine kurulmuştur. (Erdemci, 2002) İstanbul Yaya Sergileri 2'de ise, daha büyük ölçekli projeler söz konusudur. İstanbul'daki kentsel dönüşümün yanı sıra, kentleşme politikaları ve teknolojilerinin kültürel ve ekonomik yansımaları üzerine düşünsel bir platform yaratılmıştır. Bu

çerçevede, bina cephe ve girişlerine, otoparklara, caddelere, tarihi metroya, Haliç kıyısına ve diğer kamusal alanlara uygulanan mekana özel geçici kentsel projeler yer almıştır. (www.yayasergileri.org) Her iki sergide de, sanatın var olanla ilişkisinin kurulduğu günümüzde, sanat yapıtının “beyaz kutu” olarak tanımlanan geleneksel mekanlardan çıkartılıp, bulunduğu mekanla, kültürle ve toplumsal yapıyla ilişkiye geçebileceği kentsel mekana taşınması ön plandadır. Bu konuyla ilgili eleştiriyi içeren en çarpıcı örneklerden biri, ‘Nişantaşı Yaya Sergileri 1’ kapsamında Hüseyin Alptekin’in çalışmasıdır. (Şekil 4.11) Sanatın müze ve galeri gibi kapalı mekanlara hapsedilerek seyirci kitlesinin sosyal ve ekonomik anlamda kısıtlandığına işaret eden sanatçı, Nişantaşı’nda bulunan bir galerinin, serginin gerçekleştiği sokağa bakan camına yazdığı ve ancak galeri içinden düzgün okunabilen yazıyla, aslında kapalı mekan sanat seyircisini, kamusal mekandaki etkinlikten soyutlamıştır.

Şekil 4.11 : Hüseyin Alptekin’in İçerisi-Dışarısı isimli çalışması (Erdemci, 2002)

Yine Nişantaşı’nda gerçekleşen yaya sergisi niteliğindeki İstanbul Sokak Tasarım Haftası (Street Design Week) kapsamında da, bir hafta süreyle çeşitli sanat ve tasarım ürünleri kentsel mekanın en önemli kamusal alanı olan semt sokaklarında sergilenmiştir. (Şekil 4.10)

4.2.4. Kent Mobilyaları

Mekan tasarımının çevre ve yaşam kalitesinde etkin olabilmesi için kendi nitelikleriyle beraber kendisini oluşturan unsurların da fiziksel değerleri önemlidir. Yer döşemelerinden, çöp kutularına, oturma elemanlarından aydınlatma elemanlarına kadar birçok düzenlemeyi kapsayan kent mobilyaları endüstriyel tasarımın, peyzaj düzenlemenin ve mimarinin içinde bir uzmanlık alanı oluşturmakta ve günümüzde sanatsal bir yaratıcılıkla ele alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kamu mekanlarında, kent mobilyalarının yaşam ve çevre kalitesini yükselten ve mekan estetiğini arttıran

değerlerine sanat objeleri yaklaşımıyla çeşitli ölçeklerde başvurulmaktadır. (Şenliyer, 1995)

Sokak yaşama, buluşma, görüşme, hareket, gösteri alanı, pazar, bayram, tiyatro, siyaset, sanat mekanı olarak toplumsal ve kişisel yönden bir kültür ürünüdür. Çok yönlü, çok boyutludur. Görsel çevre olarak yüzyıllardan beri sanata konu ve ilham kaynağı olmuştur. Tasvir edilen sokaktan sonra, şimdi mekan olarak sanatçının yaratma alanıdır. Bu, yalnız sergilenen bazı sanat eserleri yolu ile olmamalıdır. Sokağın estetik elemanları, mobilya, sokak lambası, ışık sütunu, posta kutusu, park saati, işaret levhaları, reklam levhaları ve ışıkları gibi görsel çevrenin bugünkü önemli unsurlarıdır. Tümü estetik biçimleme olanağı veren unsurlardır. Sanatçı endüstri tasarımcılığı ile aktif olarak bu elemanların yaratıcısı olabilmektedir. Ancak bu yaratıcılığını mühendisle, teknisyenle, plancı ile paylaşmalıdır. Yeni düzenler yeni çevre bilincine, yeni bir ortama götürecektir. (Ögel, 1997)

Kent mobilyaları, otobüs durakları, oturma elemanları, özel zemin döşemeleri, bisiklet parkları, yönlendirme işaretleri, kiosklar, sınırlayıcı elemanlar, aydınlatma elemanları gibi, kentsel kamusal mekanda karşımıza çıkan her türlü fonksiyonel yapı birimleridir.

Kentin kamusal alanlarında bulunan reklam panoları, görsellik açısından cadde görünüşünü genellikle etkiler. Eğer iyi tasarlanır ve düzenlenirlerse, reklamlar kent niteliklerine, özel kent içeriğine benzer bir şekilde, kabul edilebilir katkılarda bulunurlar. (Parfect, Power, 1997)

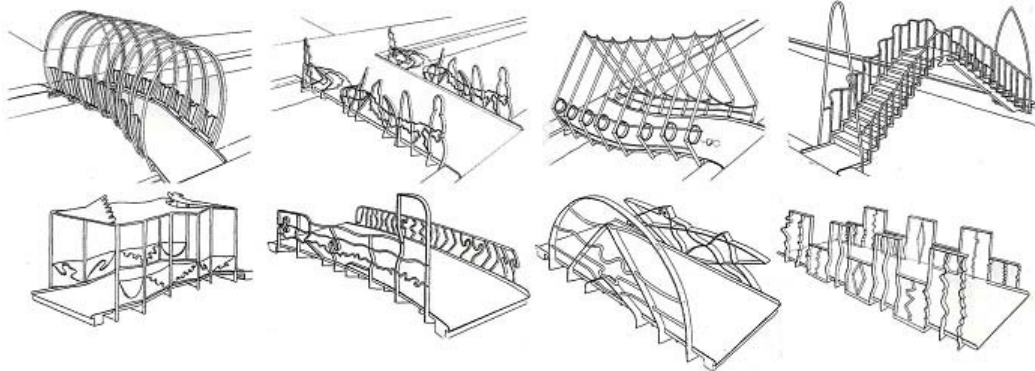
Şekil 4.12 : Otobüs durakları, Hannover (<http://www.uestra.de>)

Almanya'nın Hannover kentinde, kent mobilyalarına yönelik bir proje olan Otobüs Durakları Projesi kapsamında 9 tasarımcı (Brandolini, Gehry, Ghini, Lauberscheimer, Mendini, Morrison, Muhlhaus, Sottsass, Tusquets Blanca), şehrin çeşitli duraklarına yerleştirilmek üzere 9 adet ilginç durak tasarlamışlardır. (Şekil 4.12) 1994'te tamamlanan proje, durakların yerleştirildiği semt sakinlerinin yanı sıra, toplu taşıma araçlarını kullanan tüm kent sakinlerine sanatı ulaştırmayı başarmıştır.

Şekil 4.13 : Sanatsal Babalar, Winchester Meydanı (<http://www.bollards.org.uk/>)

İngiltere'de Winchester Meydanında bulunan 7 baba, Dünyanın gelmiş geçmiş en önemli ressamlarının eserlerinden esinlenilerek güncel sanatçılar tarafından boyanmıştır. (Şekil 4.13) Gustav Klimt'in yanı sıra, 1920'lerde post-impresyonizm döneminde Rusya'dan Paris'e gelen ve tekstil ürünlerini boyayarak modada bir devrim yaratan Sonia Delaunay, ifadesizliğin peşinde soyut renkler, düz şekiller ve güçlü desenler kullanarak XX.yy'ın en önemli Fransız ressamlarından olan Henri Matisse, başka bir Fransız ressam Raoul Dufy gibi ünlü isimlerden esinlenilmiştir. (<http://www.bollards.org.uk/>)

Şekil 4.14 : Yaya Köprüleri, Amsterdam Doğu Liman Bölgesi (Eastern Harbour District Amsterdam, 2003)

Amsterdam'ın doğu liman bölgesinde Quist Wintermans Architekten firması tarafından gerçekleştirilen yaya kopruleri projesi, (1996-2000) kamusal mekanlardaki kentsel elemanlara yonelik sanatsal bir dokunuş niteliği taşımaktadır. (şekil 4.14) Tasarlanan toplam 9 yaya koprs, yayalara kanallarla örülü kent mekanında farklı kullanım deneyimleri sunmaktadır. (Eastern Harbour District Amsterdam, 2003)

4.2.5. İzleyiciyle Etkileşimli Sanat

Buldukları mekanın bağlamına endeksli olarak sanat ürünü olma özelliğini kazanabilecek nesnelerin olduğu kadar, herhangi bir nesneye bu anlamı yükleyebilecek olası bağlamların yani mekanların sınırları da ortadan kalkmış görünmektedir. Bu nedenle günümüzde, nesne ve mekan/bağlam ilişkisini tartışmak yerine, sanat nesnesi veya sanatın artık bir süreç olarak görülmesi gerekmektedir. Söz konusu sürecin önemli bir başka yanını, izleyici yanını dikkate alarak, sanatçı ve izleyicinin hangi süreç içinde ve nasıl bir etkileşim ile karşı karşıya geldiklerini değerlendirmek gerekmektedir.(Boynudelik, 2002)

Kamusal alanda, özellikle katılımlı yapılan sanat etkinliklerinde, izleyicinin süreçteki etkinliği, seçilen konunun kamusal alanın bağlamına uygunluğu ve izleyicinin karakterine göre bir katılım tekniği ile ilgilidir. Bu durumlar gerçekleştiğinde kamusal sanatın izleyici üzerinde eğitici ve bilinçlendirici bir etkisi olur. Aynı kamusal alanda ortaklaşa yaşanan sorunların kendi çevreleri bağlamında tartışmaları, izleyiciye kendini ve çevresini değerlendirme ve çözüm arama fırsatını verir. (Varol, 2003)

Kamusal mekanlarda sanatçı etkileşimli olarak gerçekleşen, etkinlikler, festival ve karnavallar sayesinde; kamusal sanat aracılığıyla sanatsal üretim toplumun her kesiminden insana ulaşmasının bir adım ötesine gidilerek, sanat faaliyetinin içinde kişinin de yer almasını sağlamaktadır.

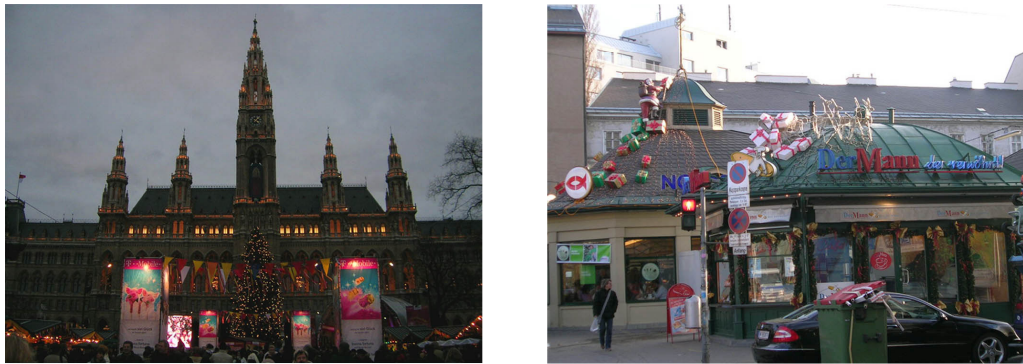
Roma'nın en önemli kiliselerinden biri olan Santa Maria Maggiore XIII. yy.'daki bir söylentiye göre, IV.yy'da Bakire Meryem'in kendisine görünmesinden sonra Papa Liberius tarafından yaptırılmıştır. Söylentiye göre Bakire Meryem, kilisenin bugün bulunduğu yeri göstererek ağustos ayında buraya kar düşeceğini bildirmiştir. Her yıl 5 ağustosta altardan beyaz yapraklar dökülerek yapılan kutlamalar, günümüzde bir sanat etkinliğine dönüşmüştür. (şekil 4.15) Dini kutlamaların yanı sıra, barış ve sanata atfedilen görkemli ışık gösterileri ve konserler düzenlenmekte, etkinlik bitiminde ise, konfetilerle yoğun bir kar yağışı canlandırılmaktadır. Roma halkı ve yakın çevrelerden

gelen ziyaretçiler caddeleri doldurmakta ve gece boyunca ışık gösterilerini izleyerek etkinliğe katılmaktadırlar.

Şekil 4.15 : 5 Ağustos Kutlamaları, Roma (Bayram, 2004)

Yılbaşı etkinlikleri de, her ülkede kentler için bir prestij sergileme olanağı olarak görülmektedir. Aylar öncesinden başlatılan çalışmalarla, yeni yıl aktiviteleri düzenlenmekte ve oluşturulan program broşürleri kent sakinlerine dağıtılmaktadır.

Şekil 4.16 : Yılbaşı Etkinlikleri, Viyana (Bayram, 2005)

Viyana, Roma, Paris gibi büyük Avrupa kentleri, bu dönemde en başarılı aktivite programını yapabilmek için bir yarış içindedirler. Viyana'da cadde ve meydanlar, etkinlikler için süslenmekte ve kentte gerçekleştirilecek sanatsal faaliyetler için bilgi

edinme kioskları, sokaklarda yerlerini almaktadır. (Şekil 4.16) Roma'da ise, yılbaşı gecesi sabaha kadar süren çeşitli skeç, tiyatro, konser ve gösteriler organize edilmekte, şehrin caddeleri sanat etkinliklerini izlemeye ve eğlenmeye gelen insanlarla dolup taşmaktadır. Buna benzer bir uygulama da, İtalya'nın hemen hemen her kentinde her yıl aynı tarihte gerçekleştirilen "La Notte Bianca" (Beyaz Gece) aktiviteleridir.

Geçit törenleri, taç giyme törenleri, dinsel ve kültürel olaylar ve politik gösteriler caddelerde seneler boyunca yerlerini almış ve hala da almaya devam etmektedir. Mardi Gras, Nothing Hill festivali ve Via Dolorosa bunun gibi cadde kutlamalarının örnekleridir. (Woolley, 2003)

Kamusal sanat etkinliğinin gerçekleşebileceği bir platform olarak görünen önemli festivallerden biri, Cleveland Public Art (CPA)'nın organizasyonu ile Cleveland kentinde düzenlenen "City Xpressions" festivalidir. (Şekil 4.17) Festival, grafiti sanatçılarının sanatlarını halka açık alanlarda yaratma ve sunma imkanını vererek, ilk olarak kentsel Amerikan kültüründe grafiti sanatının önemini hatırlamak ve bu akımla ilgili başka pek çok sanat türlerini kutlamak amacıyla organize edilmiştir. Zamanla hiphop müziği, break dansı ve kültürel paylaşımları birleştiren bir olay haline almıştır. Film yapımcıları, yerel müzik yetenekleri, fotoğrafçılar ve diğer güzel sanat alanlarındakiler, ya ilk defa olan küçük çabalarla ya da günün olaylarını yansıtmaya amacı taşıyan diğer alanlarda eserler üreterek bu festivale katılmışlardır. 2003 yılındaki organizasyonda 3000'in üzerinde katılım sağlanmış, pek çok geçici proje de son birkaç yılda büyük başarılar elde etmiştir. (Casgar, 2004)

Şekil 4.17 : City Xpressions Festivali (<http://www.hotelbruce.com>)

İtalya'nın başkenti Roma'ya yakın bir belde olan Fiano Romano'da her yıl gerçekleştirilen Borgo Festivali, kamusal mekanda kentle bütünleşen ve tüm kullanıcılarla etkileşim kurmayı başarabilen önemli bir etkinliktir. Tarihi kalenin merkez olarak kullanıldığı Festival kapsamında 5 gün boyunca akşam vakitlerinde başlayan ve gecenin geç saatlerine kadar süren pek çok performans ve ışık gösterileri

sergilenmektedir. (Şekil 4.18) Genel olarak tiyatro ağırlıklı festivalde, Fiano Romano'nun dar sokakları, sınırları olmayan bir tiyatro sahnesine dönüşür. Sokaklarda belirlenen rotalar boyunca, her köşede kısa skeçler birbirlerini takip edecek şekilde sergilenmektedir. Bunların yanı sıra, tarihi kalenin her bir odasında da farklı performanslar sergilenmekte ve kale avlusunda hazırlanan sahnede konserler verilmektedir. Performans sanatçıları ve skeç yazarları genel olarak yöre sakinleridir. Bunun dışında özellikle Roma'nın çeşitli üniversitelerinin sanat bölümlerinde okuyan öğrenciler de gönüllü olarak festivalde görev alırlar.

Şekil 4.18 : Borgo Festivali, Fiano Romano (Bayram, 2004)

Kamusal açık alanlarda gözlenen diğer bir faaliyet ise sokak sanatçıları ya da resmi aktivitelerdir. (Şekil 4.19) Özel olaylara ait programlar, kentsel kamusal alanlarda popüler olmaya başlamıştır. Konserlerin, resmi törenlerin ya da festivallerin düzenlendiği yerler, gün boyunca sokak sanatçılarının faaliyet gösterdikleri alanlar olabilmektedir. (Carr ve diğ., 1992)

Şekil 4.19 : Piazza Degli Uffici önündeki sokak sanatçıları, Floransa (Bayram, 2004)

Sokak performansları, harekete dayalı skeçler, şarkı söylemek, enstrüman çalmak, pandomim, ilizyon, dans, okuma, kukla, tiyatro, şovlar ve ışık gösterileri gibi pek çok alanı içermektedir. Performans sanatçısı, bu dallardan herhangi birinde izinli olarak kamusal alanda sanatını icra eden kimsedir. (Şekil 4.19) Sergilenen sanatsal etkinliği izlemek ya da güzel, estetik bir peyzajda yer almak, kamusal alanların çekiciliğini ve eğlencesini arttıran önemli bir öğesidir. (Carr ve diğ., 1992)

Kentsel yaşam kalitesini düşürebilecek herhangi bir olaya izin vermeden, sokak sanatçıları desteklemek ve şehirdeki gelişigüzel sanat uygulamalarını kontrol altına almak için bazı kentlerde çeşitli yapılanmalar mevcuttur. Örneğin, Cambridge'de bulunan Sanat Konseyi (The Cambridge Arts Council) kamusal mekanda sergilenen performansları düzenlemektedir. Kamusal mekanda performans sergilemek isteyenlerin önce bu kurumdan izin almaları gerekmektedir. Performansların hangi mekanlarda, hangi zaman dilimlerinde sergilenebileceği kararını da konsey almakta ve böylece kent kullanıcılarına daha kaliteli sanat etkinliğinin sunulmasına çalışılmaktadır. (www.ci.cambridge.ma.us)

4.2.6 Kamusal Mekanda Sanata Farklı Yaklaşımlar

Günümüzde kamusal sanat çalışmaları, kent planlamalarındaki değişimler, gelişen teknolojinin sanata yansımaları ve globalleşmenin etkileriyle farklı boyutlar almaya başlamıştır. Sanat eserlerinin ve etkinliklerinin kapalı mekanlardan kamusal alanlara kayması ve gerçekleşme biçimlerindeki değişiklikler, sanat eyleminin insan yaşamındaki sınırlarını oldukça genişletmiştir. Son yıllarda sanatçı, mimar, plancı ve profesyonellerin işbirliğiyle gerçekleştirilen sanatsal eğilimlere bakıldığında, kamusal sanatın yerel ölçekli sosyal konuları ele aldığı görülür. Günümüz sanatçılarının sanat pratiklerinde artık tarih, çevre, mekan ve politikanın izlerine rastlamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal gelişim ve değişimde sadece sembolik bir olgu olmaktan çok, sosyal bir çerçevede gelişen kamusal sanat etkinliğinden söz etmek mümkündür. Sanat pratiğinin yaşamış olduğu bu evrim, kişilerin onu algılayış biçimlerinde de değişim ve gelişime neden olmaktadır.

Sosyal İçerikli Sanat Uygulamaları

Kamusallığın yalnızca kamusal mekanla ilintili olmadığı, günlük yaşamda paylaşılan her deneyimin bu kavramı oluşturduğu dikkate alındığında, kamusal sanat bağlamında değerlendirmeler yapmak uygar yaşamı tanımlayan bütün ilişkilerin (ortak değerler, toplumsal sorunlar, siyasi yaklaşımlar ve çok daha geniş kültürel örüntüler)

kurulmasını gerektirmektedir. (Oktay, 2003) Hedefleri çoğu zaman belli bir alt ekonomik ve kültürel katman olan ve bu konuda da çeşitli eleştirilere maruz kalan çağdaş sanat yaklaşımları, estetik avangardın ortaya çıkışından beri sosyal içerikli sanat yapan ya da yapmayan pek çok sanatçı veya oluşumun değişik yaklaşımlar sunduğu bir kavramdır. (Boynudelik, Eğrikavuk, 2006) Kamusal mekanda sanat yaklaşımlarında farklı bir yol izleyen oluşumlar tarafından üretilen projeler, farklı alanları kapsamalarına rağmen, güç/iktidar ilişkileri, demokrasi ve bireysel organizasyon sorunları ile ilişki kurmayı amaçlamaktadır. (Önel, 2003) Bu tür yaklaşımların sanat üretimlerine bakıldığında, belirgin olarak üç özelliğin ortaya çıktığı görülür:

- Gündelik ve kamusal sorunlara değinirler
- Süreklilik önemli bir unsurdur ve
- Katılıma önem verirler.

Son dönemlerde kamusal alanda sanat tanımı genellikle günlük hayatın yoğun olduğu ve kamuya ait olan açık veya kapalı alanlardaki heykel ya da yerleştirmeleri anlatmaktadır. Söz konusu süre içinde özellikle Batı'da pek çok kez kamu alanlarına ve hatta kamunun dolaylı desteği (vergileri gibi) ile yerleştirilen bu eserlerin estetik değeri ve hatta gerekliliği tartışılmıştır. Bu tartışmalar, kamusal alanlarda kamuya yaklaşma politikalarına rağmen, izleyicinin dışarıda bırakıldığı ve hemen her zaman arada büyük boşlukların kaldığı anlamına gelmektedir. Kamusal alanlarda kamu için/kamu ile üretmek ise, özellikle sanatçı-sanat nesnesi ve izleyici arasındaki boşluğu ortadan kaldıracak, bir anlamda sanatın demokratikleşmesini sağlayabilecek yol olarak görülmektedir.(Boynudelik, 2002)

Kamusal sanata yeni yaklaşımlar, aynı zamanda güncel, toplumsal sorunlar konusunda bir farkındalık yaratma amacıyla olduğundan; herhangi bir anlamda sınıfsal bir ayırım gözetmeden her kesimin olası ve gerçek sorunlarına yakın durabilmeyi hedeflemektedir. Belli bir ekonomik, kültürel ve eğitim düzeyinden gelen kesimler, farklı yaş ve cinsiyet grupları (çocuklar ve kadınlar gibi) ilginin merkezinde olmaları nedeniyle daha kolay iletişim kurulabilen kesimleri oluşturabilmektedir. Kendi aralarında daha açık ilişkiler oluşturabilen bu kesimler, kendileriyle ilişki kurulmasına daha fazla ve daha kolay izin verebildiklerinden, sosyal içerikli kamusal sanat aracılığı ile ulaşılmaya daha elverişlidirler. (Boynudelik, Eğrikavuk, 2006)

Çevremizde olup biten ve üstü çeşitli nedenlerle örtülmüş pek çok duruma dikkat çekmeyi amaçlayan yaklaşımlar da mevcuttur. Sanat etkinliğinde burada, didaktik olmaktan kaçınarak, var olan problemleri izleyici ya da hitap edilen kesimin kendiliğinden keşfetmesini sağlayacak bir araç olarak değerlendirilir. Brett Bloom, Marc Fisher, Salem Collojulin'in kurucusu olduğu, sosyal ve küresel içerikli meseleler üzerine çalışmalar yapan aktivist bir organizasyon olan Temporary Services, kamusal sanatta sergilediği farklı yaklaşımla dikkat çekici bir örnektir. Kısa süreli fakat zamanla dönüşüme açık projelerle, gündelik sorunlar, ilgiler ve dikkat çekilmek istenen meseleler projelerinin odak noktasıdır. Bu tip projeler, seyircisini sadece izlemeye değil, aktif katılıma da teşvik etmektedir. Toplumun her kesiminden insana açık olan ofislerinde, sanatçı-izleyici etkileşimi için bir sinerji yaratılmakta ve izleyici konumundaki karakterler, sürece üretici olarak dahil olma fırsatı yakalamaktadır. Grubun çalışmalarında genellikle süreç ve içerik; estetiğin önüne geçen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Temporary Services'ın kamusal mekana yönelik ilginç çalışmalarından biri Ravioli Projesi'dir. Katılımcıların kendi ürettikleri işleri paketleyip, yollara, ağaçlara, banklara, caddelere, kamuya açık alanlara Ravioli adı altında bırakarak, izleyiciye direk ulaşmayı hedefledikleri; Chicago, Boston, Proto, Chiang Mai ve San Fransisco da gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. (Şekil 4.20) Projeyle, izleyici konumunda olanların ya da Ravioli'leri bulanların kim olduğu önemsenmeyerek, sanatı galeri ve müzeden çıkararak kolektif bir şekilde sokağa yaymak; sanat işini ve yaratıcılığı yeni mekanlara taşımak hedeflenmiştir. (Boynudelik, Eğrikavuk, 2006)

Şekil 4.20 : Ravioli Projesi (http://www.temporaryservices.org/in_public_index.html)

9. İstanbul Mimarlık Bienali'nde de yer almış olan Danimarkalı Çağdaş Sanat Grubu Superflex de kamusal sanata farklı bir pencereden bakmaktadır. Kamusal sanat dendiğinde akla gelen ve alışlageldiği gibi parklar, meydanlar ya da alışveriş merkezleri gibi açık alanlarda gördüğümüz heykel ve yerleştirme uygulamalarının

dışında, sanatçıların ya da sanatçı gruplarının izleyicilerle etkileşim halinde ürettikleri çalışmalara odaklanan grup, 1990 yılından itibaren kamu ile sanat etkinlikleri yürütmektedir. En sık gerçekleştirdikleri etkinlikler, sanatçıların tasarımını ve boyamasını orada yaşayanlarla birlikte gerçekleştirdikleri semt duvarlarını resimleme etkinliğidir. Kuratörlüğünü Mary Jane Jacob'un yaptığı 12 sanatçının katılımıyla Şikago'da gerçekleşen "Kültür Eylemde Projesi" en önemli çalışmaları arasındadır. Proje kapsamında, şekerleme işçileri sendikasının tasarlayıp ürettikleri "Başardık" adlı eser, Latin Amerika kökenli gençlerin gerçekleştirdiği ve yaşadıkları mahallenin sakinlerine izlettikleri video dizisi gibi 8 farklı çalışma yer almaktadır. (www.superflex.net)

Türkiye'deki benzer bir uygulama 1997 yılında Galata'da başlatılan Oda Projesi'dir. Tanımlanmış sanat ortamlarında konumlandırılan sanatçıların bir mahalleye ve o mahallede bir odaya davet edilmesi düşüncesinden yola çıkılan, sanatçı inisiyatifli bir projedir. 2005 yılına kadar Galata Şahkulu Sokak'ta yer alan bir dairede faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Projelerinde bu mahallede yaşayanlarla uzun soluklu bir ilişki içinde sanat üretimlerinde bulunmuşlardır. Bir mekânın boş halinin, içinde nelerin yapılabileceğine dair ipuçları vermesi, bir Oda'nın mahallenin ortasında bir buluşma ve tanışma mekânı haline gelmesini sağlamıştır. Oda Projesi, içinde kendisinin, mahallelinin ve davet ettiği sanatçıların ya da farklı disiplinlerden insanların olduğu, üç ayaklı bir oluşum içinde maddi kaygısı olmayan projeler yaratmaktadır. Her proje için oluşum aşaması, süreci, ürettiği deneyim, sonuçtan daha önemlidir. (Yersel, 2005)

Sanatın ve Sanatçının Soylulaştırma Süreçlerine Dahil Olma Durumu

Sanat, ortaya çıktığı her biçimde ve her mekanda, kişilerde ilgi ve merak uyandıran, özne nesne etkileşiminde çeşitli duyguları tetikleyerek haz alma ve hoşnutluk sağlayan bir üretim biçimidir. Aynı zamanda da kültürel ve sosyal bir olgudur. Bu nedenle, fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda kentsel kamusal mekanlarda pozitif değişimlere neden olan kentsel dönüşüm ve soylulaştırma süreçlerinde, sanat kamusal mekanda yer alan bir özne ya da faaliyet olarak doğrudan veya kültürel etkileşimleri arttırıcı bir katalizör olarak sanatçılar, mimarlar ve tasarımcılar aracılığıyla dolaylı yoldan sürece dahil olmaktadır.

Soylulaştırma projeleri Dünya ölçeğinde incelendiğinde büyük bir çoğunluğu ekonomik ve sosyal temeller üzerine gelişmiş olsa da, zaman içinde kültürel fonksiyonları birincil değerde ele alan değişim süreçleri de yaşanmaya başlamıştır. Kentsel kamusal mekanda, çeşitli opera, bale, müzik, sinema, resim, video gibi yüksek kültür ve popüler kültür ürünlerinin üretimi ve bu üretim üzerine temellenen

sosyo-kültürel bakımdan kent mekanındaki soylulaştırma süreci; sanatsal faaliyetlerin kamusal alan üzerindeki etkinliğini gözler önüne seren önemli bir süreçtir.

Kültür ve sanat endüstrilerinin faaliyeti aynı zamanda kentsel ekonomiyi de destekleyen bir unsurdur. Bu endüstrilerde faaliyet gösteren tiyatrolar, sanat okulları, sanatçı stüdyoları ve galeriler gibi kuruluşların bir arada bulunmasıyla oluşan atmosferin etkisiyle mimarlık, reklamcılık, fotoğrafçılık, moda sektörü gibi diğer sanatsal sektörlerde de sinerji yaratılmaktadır. (Özdemir, 2005) Bu durum da kentler arası rekabette ekonomik değer açısından önemli bir ateşleyici faktördür.

Şekil 4.21 : Sokak etkinliği, Temple Bar (Özdemir, 2005)

Değişik sosyal grupların kamusal mekanlarda bir araya gelerek iletişim kurmaları amacına dayanan kültürel kentsel dönüşüm projelerine en iyi örnek, İrlanda'nın başkenti Dublin'de gerçekleştirilen Temple Bar projesidir. Projenin gerçekleştirilme sürecinde yerel ve merkezi yönetimlerle, alınan stratejik kararlar önemli rol oynamıştır. Değişimin ilk adımları aslında tarihi kentsel dokuyu tehdit eden bir yatırım kararıyla atılmıştır. 1981 yılında İrlanda otobüs işletmeleri tarafından kamusallaştırılmaya başlanan alandaki öncelikli hedef ulaşım odağı olarak işlevlendirilmesiydi. Satın alınan mülklerin düşük bedellerle kiraya verilmesi kararıyla alanda, sanat merkezleri, tasarım atölyeleri, kitap evleri ve müzik stüdyoları gibi kültür sanat dalındaki küçük işletmelerin sayısı artmıştır. Buldukları tarihsel dokunun önemini ve değerini bilincinde olan işletme sahipleri, zamanla alanın kalıcı olarak korunmasına yönelik arayışlara girmişler ve kısa sürede Otobüs İşletmelerinin, alandaki proje kararının engellenmesine yönelik farklı çevrelerden tepkiler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, 1980'lerin ortalarına doğru alana gelen Proje Sanat Merkezi, İrlanda Film Merkezi, Temple Bar Galeri ve Stüdyoları, Olimpia Tiyatrosu gibi ulusal ölçekte faaliyet gösteren sanat kuruluşlarının da etkisi büyük olmuştur. 1991 yılındaki yasal düzenlemelerde Maliye Yasası ile kurulan Temple Bar

Mülkleri Şirketi'nin Kültür Bölümü, alanda çeşitli festivaller, sokak şenlikleri ve konserler düzenlemiştir. (Özdemir,2005) (Şekil 4.21) Kamusal mekanda gerçekleştirilen bu etkinliklerle farklı sosyal ve ekonomik düzeydeki gruplar kentsel mekanda bir araya gelme ve beraber yaşama fırsatı bulmuşlardır.

Soylulaştırma süreçlerinin Türkiye'deki örnekleri incelendiğinde, çoğunun sanatçı ve mimarların bölgede yaşamayı tercih etmeleriyle başladığı görülmektedir. Örneğin, 90'lı yılların başlarında Beyoğlu'nun yeniden canlanması Cihangir'i sanat çevreleri için cazip bir alan haline getirmiştir. Başlangıçta sadece bir sanatçı çiftin (Beril-Oktay Anılanmert) arkasından, birkaç sanatçı ve akademisyenin bu mahalleye yerleşmesi sürecin başlamasında etkili olmuştur. (Uzun, 2000)

Ortaköy Meydanı ve çevresi, 1989'da başlatılan bir projeyle 1992 de yeniden düzenlenmiştir. Meydanın çevresindeki tarihi değeri ve deniz manzarası olan konutlar, genellikle üst gelir grupları tarafından satın alınmış, diğerleri ise sanatçılar tarafından kullanılmıştır. (Ergün, 2006) Yapılan düzenlemelerle meydan ve çevresi, sanat atölyeleri, antika ve sanat pazarlarıyla canlanmıştır. 1980'lerin sonunda, Galata'da görülmeye başlayan sürecin tetikleyicisi ise, mimar ve sanatçıların stüdyo olarak kullanmaya uygun, mimari özelliği olan fakat bakımsız, yüksek tavanlı binaları satın almaları veya kiralamaları olmuştur. (İslam, 2002)

Asmalımescit'te 1980'li yıllarda ticari hayatın durma noktasına gelmesi, kiralarn düşmesine neden olmuştur. Önce ressamlar ve heykeltıraşlar, ardından yazar, gazeteci, mimar ve reklamcıların Tünel'in tarihi evlerine yerleşmesiyle, soylulaştırma sürecinin başladığı görülmektedir. Mekanlara yönelik özel girişimlerin yanısıra, bazı iş çevrelerinin de sanat evi ve galeri gibi kültürel aktiviteler için binaları restore etmeleri, yayaları Taksim'den Tünel'e doğru çekmeye başlamıştır. (Ergün, 2006)

Kuzguncuk'taki sürecin ise, 1970'lerin sonunda Mimar Cengiz Bektaş'ın eski bir evi satın alıp yenilemesiyle başladığı söylenebilir. Onu takip eden arkadaşlarıyla semt, mimarlar, sanatçılar ve yazarlar tarafından tercih edilen bir yerleşim yeri haline gelmiştir.(Uzun, 2001) Mahalleye yerleşen yeni nüfus, toplumsal ilişkiler ve çeşitli sosyal aktiviteleri canlandırmıştır. Bu durum sosyal ve mekansal yenilemeleri de beraberinde getirerek, soylulaştırma sürecini etkilemiştir.

Kentsel kamusal mekanda yaşanan değişim, dönüşüm ve yenilemelere bakıldığında, sanatsal eylemin etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Soylulaştırma süreçlerinde ise sanatçıların, tercih ettikleri yaşama alanlarını sosyal ve toplumsal değerlerde etkileyerek dönüşümlerini sağladıkları görülür. Soylulaştırma ve kentsel

dönüşümün aynı zamanda kamusal mekana yönelik bir kalite yükseltme modeli olduğu düşünüldüğünde, sürecin başlamasını tetikleyen aktörlerin (gentrifier) ve aktivitelerin sanat odaklı olmaları, sanatın kamusal mekan kalitesine etkilerinden biri olarak değerlendirilebilir.

4.3 Sanat İçin Kaynak Yaratma Yöntemleri

Sanatçıların iyi bir kentsel altyapı sistemine ve desteğe ihtiyaçları vardır. Prova ve performans mekanları, stüdyolar, galeriler, atölyeler gibi çalışmak ve çalışmalarını sergilemek için elverişli mekanlara ihtiyaç duyarlar. Bunu sağlamanın tek yolu ise, kentsel gelecek yatırımlarında akılcıca davranarak emlak sektöründe bir rekabet ortamı yaratmaktır. (Newsom, 2004)

Yeterli oranda gelirin garanti altına alınması her kamusal sanat projesinin önceliklerinden biridir. Kaynaklar sadece projeler için değil, aynı zamanda uygulanmış kamusal sanat çalışmalarının bakım ve korunması için de gereklidir. Özel kurum ve kuruluşlardan gelen bağışlar bir yana, kamusal sanat için kaynak oluşturmada birkaç yaklaşım söz konusudur. Bunlar genel olarak 4 başlık altında toplanabilir:

- Yerel / özel sektörlerin işbirliği,
- Sanat için vergilerde bir yüzde ayırma yasası ve yasanın dışında kalan pirim payları,
- Finansörlerin üyeliğini talep etmek / finansör desteği,
- Alternatif gelir kaynakları.

Yerel / özel sektörlerin işbirliği :

Kamusal sanat için olanaklar, mevcut ve devam etmekte olan yerel programlardan sağlanabilir. Bir şehir veya işyeri bu programın bir parçası olarak sanatı, açık alan tasarımlarında, işletlendirmelerle mekanın yönlendirilmesinde, sanat sergilerinin düzenlenmesinde, şehirdeki geçici sergilere sanat eserleri temin etmek ve ödünç almak için yerel müzelerin teşvik edilmesinde, kamusal alanlarda ve binalarda sanat etkinliklerinin kabul edilmesi gibi noktalarda destekleyebilirler. (Funding Sources for Public Art, www.pps.org)

Sanat için Vergilerden Yüzde Payı Ayırma Yasası (Percent for Art)

Kamusal sanat komisyonu tarafından kullanılmak üzere, yapı sahiplerinden söz konusu emlak üzerinden gerçekleştirilebilecek çeşitli sanat projeleri, yerleştirme, sergi, etkinlik gibi işlerde kullanılmak üzere yasal yolla toplanan gelirlerdir. Bu yolla, şehir ekonomisinde ya da sanat sermayesinde gerçekleşebilecek olumsuz gelişmelere rağmen, kamusal sanat için ayrılan gelirin garanti altına alınması sağlanmaktadır. Ayrıca, yasa devam ettiği sürece her yıl kamusal sanat faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde süreklilik sağlanmış olur. (Funding Sources for Public Art, www.pps.org)

Sanat için vergilerden yüzde payı ayırma yasası, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da giderek daha fazla kullanılan bir mekanizmadır ve yerel otoritelere, 1970'lerin sonlarından beri kaybettikleri bazı etkilerini yeniden kazanmak için bir fırsat sağlar. Heykel kullanımı en sık rastlanılan tercih olsa da, üretilen sanat çalışması değişik biçimler alabilmektedir. Özellikle günümüzde sanat üretiminin mimari karakterde nasıl kullanılacağına yönelik değişik tercihlerin olduğu görülmektedir. (Parfect, Power, 1997)

Yasanın faydaları :

- Çok geniş kapsamda, çeşitli şirket ve kuruluşlarla tüm şehirden sermayenin elde edilebileceği bir mekanizma oluşturur,
- Yasal bir bağlayıcı haline getirildiği takdirde, sanat alanına yatırım yapmayan acentalardan yasal yollarla yardım almayı sağlar,
- Çok farklı projelerle, kentin farklı bölgelerinde pek çok şirketle çalışma ve onlara kamusal sanatı tanıtmak için bir fırsat sunar,
- Şehrin birçok yerinde kamusal sanat faaliyetinin gerçekleşmesini sağlar.

Uygulandığı bazı ülkelerde her ne kadar bir kentte, sanat için vergilerden yüzde payı ayırma yasası varolsa da, ayrılan pay yetersiz kalmakta ve bazı durumlarda ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu nedenle kentlerin kamusal sanat konseyleri, sermayeyi güçlendirmek amacıyla özel sektörlerle işbirliğine yönelmektedirler. (Funding Sources for Public Art, www.pps.org)

Diğer Kaynak Yaratma Yolları

Özellikle Amerika'da Sanat için Yüzde yasasının uygulanmadığı şehirlerde kamusal sanat için sermaye girişi farklı yapılanmalarla sağlanmaktadır. Bunlar :

- Sanat faaliyetleri için, otel ve motellerin vergilerinden belli bir yüzde almak (Houston örneği),
- Kamusal sanat projeleri için sabit gelir sağlama politikasıyla, yerel ve özel sektörlerle işbirliği yapmak (New Orleans örneği),
- Kentin genel amaçlı sermayesinden, kamusal sanat gelirlerinden, devlet piyangolarından ve bölgesel ve federal bağışlardan faydalanmak (Phoenix örneği),
- Kentte kültür ve sanat komisyonları kurularak, turizm gelirlerinden faydalanmak (San Diago örneği).

Finansör Desteği

Eğer bir kentte sanat için vergilerden yüzde payı ayırma yasası, ya da sermaye geliştirme projelerinden, her yıl belirli bir oranda sanat faaliyetini destekleyebilecek şekilde gelir sağlanamıyorsa; özel sektörlerin sponsorluklarıyla kamusal sanat için gelir elde etme yoluna gidilmektedir.

Kamusal sanat etkinliği, toplumun her kesiminden bireye ulaşmayı hedeflediğinden, özel sektör için iyi bir tanıtım platformu sağlayabilir. Sanatsal projelere özel şirketlerin maddi destek sağlaması için pek çok neden sıralanabilir :

- Şirketin misyonunu, görüşünü ve ilk izlenimini kuvvetlendirmek,
- Kamuya önemli bilgi ve öğretileri aktarmalarını sağlamak,
- İş yaptıkları alanda topluma sundukları kolaylıkları ve politikalarını kabullenmelerine katkıda bulunmak,
- Şirketin yaptığı önemli işlerin kamu tarafından tanınmasını sağlamak.

Ülkemizdeki kamusal mekana yönelik sanat faaliyetlerine bakıldığında, en önemli gelir kaynağının finansör firmalar olduğu görülmektedir. Ancak, sanatın toplumsal, ekonomik ve sosyal gelişmedeki rolünün ve kamusal sanatın değerinin bilincinde olan

firma sayısı az olduğundan, sponsorluklardan gelen gelir kaynağının çok yetersiz olduğu söylenebilir.

Kamusal mekanlardaki sanatsal üretimin finansman desteğini arttırmak adına, sanat kurumlarının ve özel girişimcilerin sektörlere, yukarıda belirtilen nedenler ışığında, kamusal sanat faaliyetini tanımaları gerekmektedir. Böylelikle sermaye teminindeki sponsorluk portföyü genişletilebilir.

Sanat programlarındaki finansör desteğinin artmasına katkısı olabilecek bir diğer yöntem ise, söz konusu şirketleri sanat için daha fazla gelir temin etmeye itebilecek bir çekişme ortamı yaratmak olabilir. “Büyük uluslar, büyük sanata layıktır” (A Great Nation deserves Great Art) sloganıyla Washington’da 1965 tarihinde kurulan Sanat için Ulusal Bağışlar (National Endowments For The Arts); çeşitli girişimlerle kamusal sanata yönelik sermaye kaynaklarını arttırma çabasında olan bir organizasyondur. Kamusal sanatla ilgili her türlü bilginin yer aldığı “NEA Arts” adında aylık bir dergi yayınlamaktadır. Dergi aynı zamanda sponsor programlarını, kamusal sanat yarışmalarını ve ödenekleri içermektedir. Her yıl, kamusal sanata en çok kaynak sağlayan kurumların listelerini yayınlanmakta ve yıl sonunda en yüksek geliri sağlayan kuruma “Grant Awards: Access to Artistic Excellence” ödülü verilmektedir. (<http://www.nea.gov/>)

Alternatif gelir kaynakları

Kamusal sanat için alternatif gelir kaynakları:

- Boş binaları stüdyo, daire ve sergi mekanı olarak kullanan sanatçılardan alınan vergi zam payları (Memphis’de gerçekleştirilen bir uygulamadır.)
- Sanat için Ulusal Bağışlar’a (National Endowment for the Art) bağlı vakıf ödenekleri,
- Semt kampanyaları,
- Parkmetrelerden elde edilen gelir,
- Otel ve motel vergileri,
- Ülkenin sermaye havuzu,
- Yerel yönetimler,

- Tarih kurumları ve komisyonları,
- Yerel şirketler ve ulusal kurumların yöredeki şubeleri,
- Kamu hizmetleri,
- Sanat konseyleri ve danışmanlık firmaları,
- Müzeler ve
- Sanat merkezlerinden elde edilmektedir. (Funding Sources for Public Art, www.pps.org)

Kamusal sanat için kaynak arttırma stratejilerinden bazıları ise:

- Kent parkları ve kamusal alanları koruma ve geliştirmeye yönelik sağlanan bağışların içine kamusal sanatı da katmaktır. Bu bağışlarla sanat yapıtının seçimi, programın ilerleyişi ve sürdürülmesi sağlanabilir.
- Geniş kapsamlı etkinlik ve festivallerden sağlanacak vergiler. Örneğin etkinlik ya da festival kapsamında hotel ve motellerden kamusal sanat için vergi alınması
- Şehir meclis üyelerinin kendi bölgelerindeki sanatı desteklemek amacıyla sermaye edinmeleri
- Finansörlere kamusal sanatın etkin ve kuvvetli bir pazarlama yolu olduğunu göstererek kaynak sağlama konusunda onları teşvik etmek.(Funding Sources for Public Art, www.pps.org)

Sanat için vergilerden yüzde payı ayırma programlarının yaratıcı kaynak edinme politikalarında, kamusal sanat nispeten yeni bir koldur. Kamusal sanat için maddi güç planlaması, genelde devlet tarafından desteklenen mecburi ödeneklere ya da harekete geçirme, ikna etme ve ortak faydaya dayanan gönüllü katılım programları gibi resmi aktivitelere dayanmaktadır.

Kamusal sanata kaynak aktarımının çeşitlilik göstermesi, güçlü ve temsil kabiliyeti yüksek yöneticiler tarafından, farklı kaynak bulma stratejilerinin geliştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Güvenli olarak sağlanabilecek kaynak yöntemleri söz konusudur. Mekansal tasarımlarda en güvenilir yöntem, planlama aşamasındaki

ekonomiye kamusal sanatın da doğrudan dahil edilmesidir. (Pally, <http://www.nea.gov>)

4.4 Kamusal Sanat Faaliyetlerini Destekleyen Organizasyonlar

Kentsel mekan kalitesinin yükseltilmesi oldukça geniş kapsamlı ve çok yönlü ele alınması gereken bir olgudur ve çeşitli ülkelerde pek çok organizasyonel oluşumun konusu olmaktadır. (Gülersoy, Özsoy, Tezer, Yiğitler, Günay, 2005) Kamusal sanat ise, kentsel kamusal mekanın içinde yer bulan, mekanı ve kullanıcıları çeşitli yönlerden etkileyen bir kavram olarak, her ne kadar henüz ülkemizde hak ettiği araştırma alanına ve değere ulaşamamışsa da, özellikle yurt dışında kamusal sanat faaliyetlerinin tanıtımı, teşviki, sürekliliği ve kaynak temini konularında pek çok kurumsal yapının faaliyet gösterdiği bir alandır. Bu bölümde, çeşitli ülkelerde kamusal sanat alanında hizmet veren organizasyonlar örneklerle incelenecektir.

İngiltere’de 1999’da kurulan CABE (Commission for Architecture and the Built Environment) ulusal ve uluslararası platformda adını duyurmuş etkin bir kurumdur. Kullanıcıların yapısal mekana yönelik tercihlerine ilham vererek iyi tasarımları seçmelerine olanak sağlamayı ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik başarılı tasarımların üretilmesi ve desteklenmesi temeline dayanan bir organizasyondur. Plancılar, tasarımcılar, müşteriler, ve mimarlarla çalışarak yaşamı şekillendirecek tasarımlar konusunda danışmanlık yapmakta ve kullanıcıyı doğrudan planlama sürecine dahil etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu bağlamda kamusal mekan kalitesine yönelik pek çok girişim ve uygulama gerçekleştirmişlerdir. Kamusal mekan kalitesinin artırılmasında etkin bir rol oynadığı görüşüyle, uluslararası boyutta her türlü kamusal sanat organizasyonu, etkinlik ve projeye destek vermektedirler.

İngiltere’de kamusal sanat konusunda çalışmalar yürüten bir başka ulusal kurum ise, Art Council England’dır. “Daha çok sanatla daha fazla insan ve daha çok mekan” sloganıyla tüm İngiltere’de devlet vergileri ve ulusal piyangolar gibi kamusal gelirlerin sanata aktarımını sağlayarak, sanatın gelişimini ve teşvikini amaçlamaktadırlar. Sanat faaliyetlerinin hayatları ve toplumları olumlu yönde değiştirme gücünün olduğuna ve tüm ülkede insanlara çeşitli olanaklar yaratabileceği inancıyla İngiltere’de 9 bölge temsilcilikleriyle hizmet vermektedirler.

1986 yılında Wakefield’da, kamusal mekanlarda yeni sanat yaklaşımlarını sanatçı ve ilgili hükümet görevlilerine tanıtmak amacıyla kurulmuş olan Public Arts, Arts Council England, Yorkshire, The Joint Services Committee of West Yorkshire Grants,

Wakefield Metropolitan District Council ve CABE tarafından desteklenen kamusal sanat konusunda ciddi faaliyetleri bulunan bir kuruluştur. İlk olarak Batı Yorkshire'da faaliyet göstermiş ve 1990'dan itibaren ulusal anlamda kamusal sanatın gelişimini amaçlayan birkaç organizasyonun içinde yer almıştır. 1986'dan beri Yorkshire ve diğer İngiltere şehirlerinde sanatçılar, mimarlar, toplum ve profesyonellerle çalışarak; eğitim ve faaliyet alanında profesyonel hizmetler, kamusal sanat komisyonluğu, danışmanlık, genel proje yöneticiliği ve konferans düzenleme alanlarında verdikleri hizmetlerle yapı ve kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesi için çalışmaktadırlar. Eğitim konferansları, kamusal projeler, iyi tasarımların desteklenmesi ve insanları deneyim ve bilginin en yüksek seviyeleriyle buluşturarak daha başarılı mekanlar elde etmeyi hedeflemektedirler. 1986'dan beri 300'ün üzerinde kamusal sanat projesi ve stratejisi geliştirmişler, çok sayıda yaratıcı eğitim programları ve sanat etkinlikleriyle Yorkshire'da ve tüm İngiltere'de pek çok insana iş imkanı vermenin yanı sıra, sanat etkinliğini toplumsal boyuta taşınmasına önyak olmuşlardır.

Merkezi Amerika'da bulunan Forecast Public Artworks, geniş bir kitle katılımı ve potansiyel kitlenin bilgilendirilmesi, sanatçı desteklenmesi ve toplumsal danışmanlık hizmetleriyle yerel, bölgesel ve ulusal kamusal sanat alanlarının geliştirilip desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bir organizasyon olarak katılımcı destekleri ve yasalara bağlı devlet bütçesinden faydalanmaktadır. Kamusal sanat üretimi için, farklı toplumlara, şirketlere ve sanatçılara yardım ve danışmanlık hizmeti veren, kamusal sanat kaynaklarının geliştirilmesinde ulusal boyutta adını duyurmuş bir kuruluştur.

Public Art Services ve The Public Art Affairs olarak iki dalda hizmet veren, sanatçıları kariyer alanında destekleyen, tanıtımlarını gerçekleştiren ve sanat işleriyle kamusal mekan kavramına yeni bir yaklaşım sunmayı hedefleyen bir organizasyondur ve Jerome Foundation tarafından finanse edilmektedir.

Kamusal sanat kavramının gelişmesi ve desteklenmesi amacıyla sermaye temini esasına dayalı olarak New York'ta kurulan Public Art Fund, New York'taki kamusal mekan sergilerini, sanatla ilgili komisyonları, sanatçıları ve sanat projelerini destekleyen bir kurum olmanın yanı sıra, uluslararası boyutta da hizmet vermektedir. 1969'da Joan K. Davidson tarafından kurulan City Walls ve 1971'de Freedman tarafından kurulan Public Arts Council organizasyonlarını birleştirmek ve güçlendirmek için Doris C. Freedman tarafından 1977 de kurulmuştur. Her iki organizasyon da Public Art Fund bünyesinde birleşmeden önce pek çok kamusal mekanda sanat programları gerçekleştirmişler ve kamusal sanat işinde sanatçıları teşvik etmişlerdir.

Düzenledikleri kamusal mekan çağdaş sanat sergileri ile, pek çok sanatçıyla çalışmışlar ve onları bu yolla üne kavuşturmuşlardır. Müze ve galeri mekanlarından sanatın dış mekanlara yayılmasını ve böylece daha büyük kitlelere ulaşılmasını ayrıca, sanatçılara sanat işlerini icra edebilecekleri daha sınırsız bir platform oluşturmayı hedeflemektedirler.

Kamusal sanat konusunda ulusal ve uluslararası bazda hizmet veren iki farklı organizasyon da Avustralya'da mevcuttur. Bunlardan biri olan Urbanart, Melbourne'de kurulmuş kentsel kamusal mekanlardaki çağdaş sanat etkinliği üzerine yenilikçi yaklaşımlar sergilemeyi amaçlayan bağımsız ve kar amacı gütmeyen sanatçılar grubudur. Açık alanlar ve çağdaş sanat ilişkileri ve kültürel kimliğin güçlendirilmesi anlamında global bir bakış açısına sahiptir. Kamusal sanat projelerinin desteklenmesi, sanatçılarla mekanların kültürel dönüşümlerinin sağlanması ve sanatçı- toplum ilişkilerini kuvvetlendirilmesi temel ilkeler arasındadır. Brecknock Consulting Australia ise, Adelaide, Brisbane ve Melbourne'de şubeleri bulunan, devlet ve özel sektörlerdeki müşterilerine, kültürel planlama ve kamusal sanat alanında danışmanlık hizmeti veren ulusal bir şirkettir. Kentsel tasarım, peyzaj, mimari proje, kamusal alanlar ve toplu taşıma projelerinde profesyonel anlamda planlama, kuratörlük, proje yönetimi gibi alanlarda çalışmaktadırlar. Çağdaş sanatçılarla beraber, sanatı yapısal çevreye entegre etme amacıyla projelerin hazırlanması, bütçe ve ortam hazırlıkları ve konsept çalışmaları yürütmektedirler. Binalar ve kamusal mekanlara kimlik katmaya yönelik sanatsal etkinlikleri mevcuttur.

Kamusal sanatı destekleyen organizasyonlarla ilgili yapılan araştırmada, merkezi kuruluşlardan çok yerel yapılanmaların yoğunluğu gözlenmiştir. Özellikle İngiltere ve Amerika'da neredeyse tüm şehirlerin yerel sanat konseyleri mevcuttur ve hepsinde kamusal sanat bölümleri bulunmaktadır. Söz konusu yerel sanat birimlerinin ortak hedefleri, kentsel kamusal mekanlarını sanat aracılığıyla kuvvetlendirmek, ulusal boyutta kentlerinin tanınmasını sağlayarak ziyaretçi çekmek ve dolayısıyla kentin ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamaktır.

İskoçya'da 1985 yılında kurulmuş olan Art in Partnership, İskoçya'nın ilk kamusal sanat kurulu olmasının yanında İngiltere'nin de kendi dalında en önemli kuruluşlarından biridir. Görsel ve kamusal sanat alanında bağımsız olarak danışmanlık hizmeti veren kurum, özel ve kamu sektörlerinde kamusal sanat konusunda bilgi paylaşımı ve sanatsal projelerin kuratörlük ve yönetimini üstlenmektedir. Geniş bir sanatçı üyesine sahip, aynı zamanda uluslararası sanat organizasyonları, sanatçı bağlantıları ve kamusal sanat projeleri için ek gelir

kaynakları ve sponsorlar bulma konusunda çalışmalar yaparak çağdaş sanatın geliştirilmesinde öncü bir rol oynamaktadır.

Cleveland ve çevresinde, yaşam kalitesini arttırmak ve ekonomik rekabeti teşvik etmek amacıyla, yüksek kalitede yere özgü kamusal sanat ve yaratıcı çevreler tasalama konularında faaliyet gösteren Cleveland Public Art; sanatçılar ve tasarımcılarla beraber çalışarak, sanat aracılığıyla özgün mekanlar üretilmesini ve kentsel mekana bakışın değiştirilmesini amaçlamaktadır. Tasarım politikalarındaki yenilikçi düşünceler, kamusal sanat ve toplum aktivasyonuna sağladıkları desteklerle Cleveland'ın ulusal anlamda tanınmasını hedeflemektedirler. Kamusal sanat faaliyetinin iş dünyasını hareketlendirdiği, ziyaretçi çektiği ve kentsel yatırımı geliştirdiği inancıyla sanatçıları, yatırımcıları, ilgili vatandaşları ve tasarımcıları bir araya getirerek kamusal sanat projeleriyle, toplumun vizyon ve kimliğinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve kamusal sanatın tanınması ve gelişmesi amacıyla her yaşa hitap eden eğitim programları (konferanslar, sergiler, workshoplar, vb.) da mevcuttur. Bunun yanında kent sakinlerini ve ziyaretçileri Cleveland'a ait tarihi ve mimari özelliklerinde anlatıldığı, sanat turları organize etmektedirler.

Florida'da kurulan Miami-Dade Art in Public Places, kamusal mekanların zenginleştirilmesi ve artistik ve kentsel değerleri korumak, geliştirmek amacıyla, toplum odaklı sanat yerleştirmeleri ve eğitim programlarını desteklemektedir. Kamusal mekanlarda görsel kaliteyi arttıracak işbirlikçi ve yaratıcı sanat projeleri geliştirerek uygulamak ve sanat yerleştirmeleriyle sıradan bir kent mekanı olan kamusal alanları toplumla iletişim kuran ve ruhu olan mekanlara çevirmeyi amaçlamaktadırlar. İlk kamusal sanat programlarından biri 1973'te Miami'de inşa edilecek olan yeni yapıların maliyet bedellerinin %1.5'ünü sanat çalışmalarına ayırmalarını yasalaştırmak (sanat için vergilerden yüzde payı ayırma yasası) olmuştur. Yıllardır 700 kadar sanat programını gerçekleştiren ve destekleyen kurum, uluslararası arenada da sanat çalışmalarıyla sesini duyurmuştur. Projeler; Miami Uluslararası Havalimanı, toplu taşıma istasyonları, Miami Limanı, hayvanat bahçesi, kütüphaneler, itfaiye ve polis merkezleri ve her türlü kamusal açık alanlar gibi Miami'nin farklı yerlerinde uygulanmıştır. Son 10 yıldır Miami-Dade Art in Public Places, sanatçı, mimar, palancı, tasarımcı tarihçi ve mühendislerin ortaklaşa çalışmalarına ve fikir alışverişi ve işbirliğine dayanan yere özel sanat projelerine ağılık vermiştir. Yenilikçi düşünce tarzında gelişen bu işbirliğiyle, problemlere yaratıcı çözümler üretilerek, geçerli,

tanımlanabilir ve toplum kimliğinin oluşmasına yönelik sanat işleri ortaya koymaktadırlar.

Kamusal mekanlara yerleştirilen sanat eserlerinin, tanıtım ve korunmalarına yönelik çalışmalar yapan çeşitli kurumlar da mevcuttur. Bunlardan biri olan SOS! (Save Outdoor Sculpture), Smithsonian Enstitüsüne bağlı, Amerikan Sanatını ve Tarihini Koruma Ulusal Müzesinin (National Museum of American Art and Heritage Preservation) yönetiminde ulusal bir inceleme projesidir. Kamusal alanda yer alan heykellere ait envanter bilgilerini edinme, toplumu süregelen koruma programına katkıda bulunma ve heykellerine sahip çıkma konusunda cesaretlendirme amacıyla kurulmuştur. (www.heritagepreservation.org/) Kamusal mekanlarda yer alan heykellere ait özellikleri ortaya çıkarmak ve bakım, onarım ve korumalarını sağlamak için, gönüllülerle çalışmaktadırlar. (Şekil 4.22)

Şekil 4.22 : SOS! Gönüllülerinin çalışmaları (www.heritagepreservation.org/)

Aynı amaca hizmet eden bir başka kuruluş ise, ISC Mission Statement'dır. Kamusal mekanlarda yer alan heykellerin topluma, eğitime, sanatçıların desteklenmesine, sanatın kalkınmasına ve uygun çevreler yaratılmasına olan katkılarını gün yüzüne çıkartmak ve uluslararası boyutta, kamusal sanat yapıtının anlaşılması ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bunun yanında İngiltere'deki "The PMSA", 1991 yılından beri kamusal mekanlarda yer alan anıt ve heykellere ortak ilginin söz konusu olduğu çeşitli organizasyon ve kaynak sağlayıcılarla koruma, tanıtım ve teşvik konularında çalışmalar yapmaktadır.

Kamusal mekanda sanatı destekleyen organizasyonlara yönelik yapılan araştırmada; danışmanlık, kuratörlük, proje üretimi, sanatçı desteklenmesi, konsept çalışması, koruma ve bakım, eğitim programları, yarışma organizasyonları ve finansman desteği olmak üzere toplam 9 alanda hizmet verdikleri görülmüştür. (Tablo 4.1)

Tablo 4.1: Kamusal Mekanda Sanatı Destekleyen Kurum ve Organizasyonlar

KURUM ADI ve İNTERNET ERİŞİMİ	YERİ	KURUM KISALTIMASI	KURULUŞ YILI	DAHİŞMALLIK	KURATÖRLÜK	PROJE	SANATÇI DESTEĞİ	KONSEPT ÇALIŞMASI	KORUMA-BAKIM	EĞİTİM PROGRAMLARI	YARIŞMA ORGANİZASYONLARI	FİNANSMAN	DESTEKLEYİCİ	GENEL
1	ART IN PARTNERSHIP (www.art-in-partnership.org.uk)	İNGİLTERE Scotland	1985	X	X	X	X					X		
2	PUBLIC ARTS (www.public-arts.co.uk)	İNGİLTERE Wakefield	1986	X	X	X	X			X			HÜKÜMET	
3	ART COUNCIL ENGLAND (www.artscouncil.org.uk)	İNGİLTERE	1946				X					X		
4	COMMISSION OF ARCHITECTURE AND BUILT ENVIRONMENT (www.cabe.org.uk)	İNGİLTERE Londra	CABE 1999		X	X						X		
5	CYWAITH CYMRU ARTWORKS WALES (www.cywaithcymru.org/eng/intro.php)	İNGİLTERE Wales	CCAW 1981	X	X			X		X	X		ART COUNCIL OF WALES	
6	THE PUBLIC MONUMENTS AND SCULPTURE ASSOCIATIONS (www.pmsa.org.uk)	İNGİLTERE	PMSA 1991			X		X	X					
7	PUBLIC ART SOUTH WEST (www.publicartonline.org.uk)	İNGİLTERE	PASW	X	X	X			X				ART COUNCIL ENGLAND	
8	INDEPENDENT STREET ART NETWORK (www.streetartnetwork.org.uk)	İNGİLTERE	ISAN			X	X		X		X	X	ART COUNCIL ENGLAND-NATIONAL ASSOCIATION OF STREET ARTIST	SOKAK SANATI VE SANATÇILARINI DESTEKLEYEN BİR KURUM
9	RI STATE COUNCIL ON THE ARTS (www.arts.ri.gov)	İNGİLTERE Rhode Island	RISCA 1967	X		X		X		X	X			
10	ART PARKS INTERNATIONAL (www.artparks.co.uk)	İNGİLTERE Guernsey	1998	X	X	X			X				ROYAL SOCIETY OF BRITISH SCULPTURE	HEYKELİN KAMUSAL MEKANLARA TAŞINMASINI AMAÇ EDİLEN BİR KURUM
11	MIAMI-DADE ART IN PUBLIC PLACES (www.co.miami-dade.fl.us/publicart/)	AMERİKA Florida	1973			X		X	X					
12	CLEVELAND PUBLIC ART (www.clevelandpublicart.org)	AMERİKA Cleveland	CPA			X		X	X		X			
13	PUBLIC ART FUND (www.publicartfund.org)	AMERİKA New York	1969	X	X	X						X		
14	FAIRMOUNT PARK ART ASSOCIATION (http://ppaa.org)	AMERİKA Philadelphia	1972			X		X	X					
15	CITY OF SCULPTURE (www.cityofsculpture.org)	AMERİKA Hamilton-Ohalo	COS 2000			X	X	X			X			KAMUSAL MEKANLARDAKİ HEYKELERİN KORUNMASI VE TEŞVİĞİNİ AMAÇLAR
16	FORECAST PUBLIC ARTWORKS (www.forecastart.org)	AMERİKA		X		X		X					HÜKÜMET-JEROME FOUNDATION	
17	PUBLIC ART FOR CULTURE (www.4culture.org/publicart/)	AMERİKA Seattle	2003			X	X	X	X				PUBLICART COMMISSION-KING COUNTRY ART COMMISSION	
18	THE CULTURAL ARTS AND MARKETING DIVISIONS (www.oaklandculturalarts.org)	AMERİKA Oakland	CAM 1989	X	X	X			X		X			
19	THE CAMBRIDGE PUBLIC ART ORDINANCE (www.ci.cambridge.ma)	AMERİKA Cambridge	1979			X	X	X	X				CAMBRIDGE ART COUNCIL	
20	REGIONAL ARTS AND CULTURE (www.racc.org)	AMERİKA Portland/Oregon	RACC 1995	X	X			X			X			
21	STREET ART WORKER (http://streetartworkers.org)	AMERİKA	SAW 2001			X								GRAFFİTİ SANATININ VE SANATÇILARIN DESTEKLENMESİ
22	DIA ART FOUNDATION (www.diacenter.org)	AMERİKA New York	1974	X	X			X	X					
23	BRECKNOCK CONSULTING (www.brecknockconsulting.com.au)	AVUSTURALYA		X	X	X	X							
24	URBANART (http://home.vicnet.net.au/~urbanart/)	AVUSTURALYA Melbourne				X						X		
25	KUNSTPFLUG e.V. (www.kunstpflug.de)	ALMANYA Belzig	1995			X							STIFTUNG KULTURFONDS- AKADEMIE DER KÜNSTE - AUSWÄRTIGES AMT	
26	COMMUNITY FESTIVAL FUND (www.communityfestivalfund.co.uk)	İRLANDA Belfast				X						X		FESTİVAL VE ETKİNLİKLERİ DESTEKLEMeye YÖNELİK BİR KURUM.
27	THE NATIONAL PUBLIC ART COUNCIL (www.statenskonstrad.se)	İSVEÇ	1937	X	X			X	X				HÜKÜMET	KAMUSAL SANATIN BİR DEVLET POLİTİKASI OLARAK BENİMSENMESİNİ AMAÇLAR
28	FOUNDATION ART AND PUBLIC SPACE (www.skor.nl)	HOLLANDA	SKOR	X	X	X			X		X			
29	THE FUNDAMENT FOUNDATION (www.fundamentfoundation.nl)	HOLLANDA				X	X		X					
30	STROOM DEN HAAG (www.stroom.nl)	HOLLANDA The Hague	1989			X	X		X					
31	THE DANISH ART FOUNDATION (www.kunststyrelsen.dk)	DANİMARKA Copenhagen	1964	X	X	X	X				X	X	HÜKÜMET	THE DANISH ART AGENCY,THE DANISH ART COUNCIL İLE ORTAK ÇALIŞIR
32	NATIONAL FOUNDATION FOR ART IN PUBLIC BUILDINGS (www.utsmykingstondet.no)	NORVEÇ Oslo	1976		X	X	X			X	X	X	HÜKÜMET-MINISTRY OF CULTURE AND CHURCH AFFAIRS	

Tablo 4.1’de kamusal mekanda sanatı destekleme noktasında, İngiltere ve Amerika’nın girişimlerinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Kurumlarda ağırlıklı olarak dikkat çeken faaliyetin, sanat projeleri üretmek ve sanatçıları desteklemek olduğu söylenebilir. Bunun hemen sonrasında önem verilen diğer bir nokta ise, kamusal sanata yönelik eğitim çalışmalarıdır. Danışmanlık hizmetleri ve finansman kaynakları sanatsal üretimi destekleme noktasında önemlidir. Organizasyonların kamusal mekanda sanata yönelik maddi gücü sağlama noktasında, proje ve sanatçı desteğine göre daha az görünmesinin nedeni, söz konusu ülkelerde uygulanan devlet bünyesindeki sanata kaynak sağlama yöntemlerinin sergilediği başarı olabilir. Az sayıdaki kurum ve organizasyonların ise, konsept çalışmaları ve çeşitli sanat yarışmaları düzenledikleri görülmektedir.

Yapılan araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, sanata yönelik özel alanlarda faaliyet gösteren bazı organizasyonların mevcut olmasıdır. Örneğin, İngiltere’deki Network, sadece sokak sanatı ve sanatçıları desteklemek amaçlı kurulmuştur. Benzer şekilde Amerika’da bulunan Street Art Workers ise, grafiti sanatının gelişimi ve grafiti sanatçılarının sanatlarını icra edebilecekleri ortamlar yaratmak için çalışmaktadır. Heykelin kamusal mekanlara taşınması ve mevcutların korunması hedefini benimseyen iki farklı organizasyona da rastlanmıştır. (City of Sculpture, Amerika; Art Parks International, İngiltere)

Ulaşılabilen bilgilere göre, kamusal mekanda sanata hizmet amacıyla kurulan en eski kurum, 1937’de İsveç’te kurulan The National Public Art Council’dır. 70’li yıllardan sonra organizasyon oluşumlarının hız kazandığı görülmektedir. Faaliyet alanlarına bakıldığında ise, benzerlik gösteren kurumların varlığı dikkat çekicidir. (Tablo 4.2)

Tablo 4.2: Tablo 4.1’de yer alan numaralandırmaya göre eşdeğer kurumlar

EŞDEĞER KURUMLAR	FAALİYET ALANI
1-12	Danışmanlık, Kuratörlük, Sanatçı Desteği, Finansman
3-23-26	Sanatçı Desteği, Finansman
7-25	Danışmanlık, Proje, Sanatçı Desteği, Eğitim Programları
8-14	Proje, Sanatçı Desteği, Eğitim Programları, Finansman
16-18	Proje, Sanatçı Desteği, Koruma Bakım, Eğitim Programları
17-28	Danışmanlık, Proje, Sanatçı Desteği, Eğitim Programları, Finansman
21-27	Danışmanlık, Proje, Koruma Bakım, Eğitim Programları
29-30	Proje, Sanatçı Desteği, Eğitim Programları

Kamusal sanat, içinde barındırdığı tarihi, toplumsal ve kültürel değerlere özne ve nesne arasındaki iletişimin kuvvetli bir bağıdır. Bu nedenle sanatsal üretim, yer aldığı mekana ve mekanın kullanıcılarına çeşitli şekillerde etkilemektedir. Kamusal mekanlara yönelik sanat eylemlerinin, mekansal kalitenin yükseltilmesine katkıda bulunacağı ve hem kentsel boyutta bir kimlik oluşturması, hem de kişiler üzerinde olumlu etkiler bırakmasının önemini kavramış olan ülkelerde, kamusal sanata değer verildiği ve geliştirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Ülkemizde sanat üretimine ve kamusal mekanlardaki sanatsal faaliyetlerine yönelik kurumsal organizasyonlar yok denecek kadar azdır. Sanatsal üretimi içeren ve sanat deneyimi yüksek çevrelerde yaşama talebi nedeniyle bir grup sanat tarihçisi, mimar, eleştirmen ve kuratörlerden oluşan SANART, 1991'de Ankara'da kurulmuş uluslararası bir organizasyondur. Kurulduğu tarihten bu yana, çeşitli etkinlikler ve sempozyumlar düzenleyerek ülkemizdeki sanatsal bilincin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Kamusal mekanlarda sanat etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde finansman desteği oldukça önem taşımaktadır. Ülkemizde kısıtlı sayıdaki kamusal sanat girişimlerinin bir kısmı yerel otoritelerce desteklense de, büyük bir oranda sponsorluklar sayesinde gerçekleşmektedir. Sanatsal üretimin tatmin edici boyutlarda desteklenebilmesi için, öncelikle kamusal mekan kavramının toplumsal çerçevede sağlam bir zemine oturması ve kamusal sanatın faydaları konusundaki bilinçlenmenin sağlanması gerekmektedir.

4.5 Kamusal Sanat İçin Yer Seçimi

Kamusal sanatın galeri sanatı kadar, sanatsal kaygılar taşımak zorunda olmadığı görüşü hakimdir. Ancak kamusal sanat eseri tek başına durmak için değil, çevresiyle etkileşimde bulunmak ve kamusal mekana bir değer katmak amacıyla olduğundan, uygun yere yerleştirilmesi önem kazanır. Bu önem, kamu yararı kadar, sanatın kalite beklentisinin de bir sorunudur. Galeride ya da heykel parklarında ciddi bir üne kavuşabilecek eserler, kamusal mekanda alay konusu olabilmektedir. Bu nedenlerden kamusal sanat ve galeri sanatını birbirinde ayırmak gerekmekte, kamusal mekana yerleştirilecek sanat eserinin seçiminde titizlik göstermenin yanı sıra, eserin yerleştirilmesinde de yerin önemini kavranarak, çeşitli değerlendirmeler neticesinde seçilmesi gerekmektedir. Kamusal sanatının tüm şehir mekanına yayıldığından emin olmak ve böylelikle kamusal mekanların kalitesini arttırmak için sanat eserlerinin yer seçimi önem kazanmaktadır.

Kamusal sanat için potansiyel yerler:

- Yaya trafiğinin yüksek düzeylerde seyrettiği ve şehir dolaşım ağının bir parçası olan mekanlar,
- Kolaylıkla görülebilen ve kamuya açık alanlar,
- Aktivitenin yoğun olduğu güvenli yerler,
- Bütün kamusal çevresini ve yayalaştırılan caddeleri güzelleştirmeye yardımcı olacak yerler,
- Topluluk ve aktivite yoğun mekanlar yaratmaya izin verebilecek yerler,
- Landmarkların ve bağlantı noktalarının fazla olduğu bölgelerdir.

Sergilenen sanat eserleri günün işlek saatlerinde görülebilecek ve özel geçiş kartları veya izinler gerektirmeyerek, herkesin kolaylıkla ulaşabileceği kamuya açık alanlarda yer almalıdır. Parklara yerleştirilen eserlerin, parkın açık olduğu saatler boyunca ulaşılabilir olarak konumlanmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca, sanat eserlerinin kolayca anlaşılması ve ulaşılabilir kılınmasına yönelik işaretlemelerin yanı sıra, esere ait bilgi panolarına da yer verilmelidir. (Design and Review Criteria for Public Art, www.pps.org)

4.6 Sanatın Kamusal Mekan Kalitesine Etkileri

Tasarım, belirli bir toplumun gerçek gereksinimleri ile olanakları çerçevesinde o toplumun faaliyetlerini duygusal yönden de destekleyerek barındırabilecek nitelikte mekan düzenleri oluşturma becerisidir. Yaşam kalitesinin çağdaş tercihleri düşünüldüğünde tasarımda sanatın etkisinin önemi anlaşılabilir. (Şenliyer, 1995)

Gerçek bir sanat yapıtı; ondan haz duyan ve anlayan bireylerin varlığı oranında, onu yadsıyıcı bir özellik taşır. Bu nedendir ki, bir yandan tarihsel bir süreç içinde yer alır; bir yandan da eşi olmayan, benzersiz bir olgudur. Yani hem toplumsalıdır, hem de alabildiğine bireyseldir. Bu nedenle yeni anlatım yollarından haz alabilmek, her zaman kolayca gerçekleşen bir ilişki değildir. Çünkü beğeni durgun bir eğilim değil; değişen, ilerleyen, zamanla gelişen bir özellik taşımaktadır. İlk bakışta olumsuz estetik yargılara neden olan, beğeni ölçülerini zorlayan birçok yenilik, onları tabanda besleyen ilke ve gerçekler anlaşıldıktan sonra beğeni sınırlarını biraz daha genişletir; bireyi yeniliklere açık, gerçeği daha kolaylıkla kabul edebileceği bir düzeye ulaştırır. (Aydınlı, 1993)

Kentsel mekanda büyüme ve gelişme genellikle değişimi takip eder. Kentin kullanıcıları, kullanıcı ihtiyaçları ve mekanı kullanım şekilleri değiştikçe, kent mekanı da değişim gösterir. Günümüz şehirlerinde, canlılık önemli bir prestij unsuru haline gelmiştir. Bu canlandırma yönelimi, güzelleştirme, iyileştirme, peyzaj, kent planlama, kamusal parklar gibi şehir için pek çok girişimi içermektedir. Sanat ise bunlardan en önemlisidir. (Carmichael, http://www.geocities.com/Paris/1555/public_art.html)

Çevrenin değerini artırmaktan ve yaşam kalitesinin yükseltilmesinden söz edildiğinde sanat, bir araç olarak devreye girmektedir.(Longini, 2006) Kamusal sanat, dünyayı daha düzenli hale getirmek, insanları eğlendirmek ve bazen bina cephelerinin sıkıcılığını azaltmak adına duvar resimleri ve kabartma harflerin kullanımı gibi, aynı anda bir çok amaca birden hizmet edebilir. Kamusal sanatın genel olarak dört amacı vardır:

- Bir yeri güzelleştirmek,
- Önemli olayları anmak için insanların birliğini ve kendine inancını arttırmak ,
- Sanatçılara eserlerini sergileme imkanı sağlamak,
- Kamuyu eğitmek (Lang, 1994)

Kamusal alanda sanat, kademe kademe kaybedilen bir olgu olan agora efsanesine geri döndürecek hayatı sokaklara taşıma eylemine olanak sağlayabilir. Bundan sonra sorulması gereken soru, agoranın hala sokaklarda olduğu mu, yoksa televizyon veya internet gibi medya araçlarıyla yer mi değiştirdiğidir. Bütün bu sorular, günümüzde halka açık sanatın ne olduğunu düşünmeye yönelir. Jens Hoffmann'ın belirttiği gibi, sözlükten halka açık sanatın anlamına bakıldığında, "kamusal alanda yapılan sanat" tanımıyla karşılaşılır. Öyleyse, bu çeşit sanatı tanımlamamaktaki esas belirleyici, kamusal alanı sınırlamada ya da en azından onları tanımlamada yatmaktadır. (Salgado, 2002) İkinci bölümde kamusal mekan kavramına yönelik tartışmalara ve kamusal mekanın çeşitli özelliklerine değinilmiştir. Her ne kadar son birkaç yılda ülkemizdeki kamusal sanat faaliyetleri gelişim göstermeye başlamışsa da, Dünya örneklerine bakıldığında kaydedilmesi gereken ciddi bir sürecin varlığı anlaşılmaktadır. Kamusal mekanın kavramsal tanımlaması toplum bireyleri tarafından benimsenmesi, belli bir farkındalığın oluşması ve sanatın gelişimi için, kamusal mekana yönelik olan sanat eyleminin ne gibi etkilerinin olabileceği konusundaki bilinçlenmenin sağlanması gerekmektedir.

Kentsel mekanda estetik algılama, kentsel mekan ve mimari mekan arasındaki sınırın birbiri içine geçmesi ve birbirini neden-sonuç ilişkisi içinde etkilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Heykelle duvarın, duvarla sokağın, sokak ile meydanın, meydan ile kentin bütünleştiği, mekansal etki estetik değer taşımaktadır. Ancak mekansal etkinin değerlendirilmesinde çevre bileşenlerinin salt görsel-fiziksel bileşenlerinin değil, toplumsal, kültürel olguların bütünlüğü ve sürekliliği de göz önüne alınmalıdır. (Aydınlı, 1995)

Tez kapsamında sanat yapıtlarının ve sanatsal faaliyetlerin, kamusal mekan kalitesine etkileri,

- Kimlik
- Toplumsal iletişim
- Kültürel süreklilik
- Estetik beğeni ve
- Ekonomik fayda boyutlarında ele alınacaktır.

4.6.1 Kimlik

Kamusal sanat ve anıtlar, sosyal etkileşim ve toplanmayı sağlar. Sanat parçası genellikle insanları kendine çeker ve çoğunlukla oturmak, konuşmak, buluşmak için bir mekan yaratırlar. Sanat kamusal mekanda kolayca tanımlanabilen bir nokta haline gelir. Bu nedenle pek çok kamusal sanat eserine, parklar ve meydanlar gibi kişileri bir araya getiren yerlerde rastlanır. Çoğu zaman bu mekan, bir anıtlarla tarihinin sembolize edildiği kent merkezi ya da, bir havuz veya heykelle değeri arttırılmış olan bir kentsel toplanma mekanıdır. Bu eserler ziyaretçiler ve vatandaşlar tarafından mekanın kendilerine sunduğu bir çeşitlilik olarak nitelendirilir. (Carmichael, http://www.geocities.com/Paris/1555/public_art.html)

Aslında sanat yapıtları kamusal alanda fiziksel bir boyut büyümesinden çok, mimari ile yeni mekansal ilişkiler kurarak seyirciye yeni mekan olanakları sunmayı hedeflemektedir (Ögel, 1977) Sanatın kamusal açık alanlarda ilgi ve heyecan deneyimine yol açtığı ve yerleşime bir kimlik kazandırdığı söylenebilir. (Carr ve diğ., 1992)

Kamusal açık alanlar, bilinçli veya bilinçsiz olarak insanların duygularını etkileyen sembolik anlamlarla yüklüdür. Çevrenin simgesel anlamı, en önemli etken olmasa da, insanın kendini bir yere ait hissetmesinde önemli bir rol oynar. (Lang, 1987)

Kamusal mekan tasarımları uzun vadeli düşünmelidir. Kentin binaları ve açık alanları kullanıcıların vizyonunu yansıtmalı ve şehre tek olduğu hissini vermelidir. Amerika'nın Milpitas, Oakland ve Berkeley gibi bazı şehirleri, sanatın yaşam standardını geliştirdiği, prestijini artırdığı, şehrin imajını yansıttığı ve ekonomik karla sonuçlanan iş dünyasını cesaretlendirdiğinin farkında olarak sanat için ayrılan yüzdelik dilimi maksimum seviyelerde tutmaya çalışmaktadırlar. (Longini, 2006)

Jane Jacobs'un belirttiği gibi, şehir diyince akla ilk gelen unsur sokaklardır. Sokaklar ilginç görünüyorsa şehir de ilginç, sönük görünüyorsa şehir de sönük görünür. (Lipton, 2003) Karakteristik mekansal kaliteler sokakların imajını güçlendirir. En basit anlamda bir sokağın dar veya geniş olması dikkat çekicidir. Özel cephe karakteristikleri de sokağın kendi kendisinin görsel teşhidir. İnsanların tarif edemedikleri sokaklar için bile en akılda kalıcı konu binalardır. Ana sokakların kimlik kaybı veya karıştırılabilir olmaları durumunda kent imajını zedelenmeye başlar. (Lynch, 1960)

Kamusal alanlar, sanat sayesinde farklı ve özel bir şahsiyete, aktiviteye ve kültüre kavuşurlar. Sanat eseri mekansal duyguyu uyandırır, mekanın sosyal teorisini yansıtır ve mekanı sembolize eden bir sitil oluşturur. Kamusal mekanda sanat genellikle mekana karakter kazandırmak, onu ilginç kılmak ve ya güzellik katmak için yapılır. St. Louis Kemerinde ve ya New York "Özgürlük Anıtı"nda olduğu gibi, sanat eseri bir sembol olur ve insanlar onun sayesinde mekanı hatırlarlar. Bu tanımlama da mekanı ayırt edilebilir kılmaktadır.

Yapısal çevrede sanat, yararlı olmak, güzellik katmak ve tarihsel anlam taşımak için topluma yönelik olarak var olur. Kamusal sanat topluma ve bulunduğu mekana kimlik ve karakter verir. Heykeller, anıtlar, havuzlar, duvar resimleri, kamusal mekanda bir kültür işareti, tarihsellik ve estetik obje olarak yer alırlar. Kamusal yapılar genellikle insanların bir araya gelebileceği, dinlenebileceği, bulunduğu yerden haz duyabileceği ve eğlenebileceği mekanları içerir ve bu mekanları bir kimlik ve karaktere sahip kılmak için sanat çalışmasına yer verildiği görülür. Çünkü sanat, bulunduğu mekana değer katar. (Carmichael, http://www.geocities.com/Paris/1555/public_art.html)

Brasilia, Paris'te La Defence ve NewYork'ta Lincoln merkezi gibi Dünya üzerinde bir çok şehir merkezinin birbirine benzeyen Batılı stille tasarlandığı; insancıl ve anlamlı bir bütün kurmayı başaramayan, çoğunlukla hoş binaların koleksiyonları haline geldikleri

görülür. Ancak her şehir birbirinden farklıdır ve toplumun kendi zaman, yer ve kültürünü yansıtmaktadır (Tibbalds,1992)

Bir şehir kimliğinin yaratılışı, başka bir deyişle, diğer şehir alanlarından farklılığını gösterme yoluyla kendini ortaya koyuşu, artık bir gereksinim halini almıştır. Günümüzde, şehirlerin tekil kimliklerinin tasarlanması bile, şehir plancıları tarafından değil de, büyük pazarlama kampanyaları ile yapıldığından, karşılaştığımız benzerlik akımının yaygınlığı ürkütücü boyutlardadır. Bu eksikliklerin altında, markalı yaratıların değer kazanması ve böylece alanların, birbirinin aynı olmasından doğan melankolinin engellenmesi yatıyordu. Bu da; farklılıkları ve kendine ait özellikleri yok edebilmesi, başka bir deyişle, bulunduğu alanı tek tip hale getirmesi noktasınsa, müze, galeri ve sanat merkezi gibi kapalı sanat mekanlarına yönelik yapılan başlıca eleştiridir. (Salgado, 2002)

4.6.2 Toplumsal İletişim

Sanatın toplumsal katkısı, içinde bulunduğumuz çevrenin sanatı anlama biçimimizi değiştirdiği gibi, sanatın da çevremizdeki dünyaya bakma şeklini değiştirmesi ile gerçekleşmektedir. (Aydınlı, 1993)

Kamusal sanat artistik zevk kültürünü takdir etme konusunda kamuyu eğitmek açısından önemlidir. Tarihlerindeki başarılarını anıtlaraştırarak bir grubun kendine inancını arttırmak için, veya sanatçılara toplum hakkındaki görüşlerini açığa çıkarmak için bir olanak sağlamak için kullanılır.(Lang, 1994)

Özellikle kamusal mekanlarda izleyici etkileşimli olarak gerçekleşen sanat aktiviteleri (festivaller, karnavallar, etkinlikler, vb.) toplumsal iletişim çerçevesinde oldukça önem kazanmaktadır. Bu tür aktiviteler, kişileri bir araya getirerek bir sinerji ortamı oluşmasını sağlar ve sanatın aracı olduğu belli amaçlarda, onların birbirlerini görmelerini, etkileşimde bulunmalarını ve birlikte çalışarak paylaşımlarının artmasını sağlamaktadır.

Toplumsal iletişimi kuvvetlendiren bir sanatsal üretim örneği, Alberto Garutti'ni tarafından gerçekleştirilmiştir. "Mekan", "yer", "bağlantı" ve " sanat ve yaşam ilişkisi" kavramları sanatçının eserlerinin ana şiiirini oluşturmaktadır. Şu an yaşananlar ve yaşamın günlük halleri en çok ilgilendiği konulardır. Sanatın kendi yaşamı ve gerçek yaşamla ilgisi üzerine duyduğu bu büyük ilgi, Garutti'nin birbirine benzer bir seri iş üretmesine yol açmıştır. Sanatçı Bergamo'da (Piazza Dante) ve Gent'te (Vrijdagmarket) "Bugün Doğanlara" (Ai Nati Oggi) adlı bir proje gerçekleştirmiş ve bu

kapsamda kent meydanındaki sokak lambaları doğum evlerine bağlanmıştır. (Şekil 4.23) Kentte ne zaman bir bebek dünyaya gelse lambalar sönüp yanarak sevinçli haberi kente duyurmaktadır. 2001 yılında gerçekleşen 7. Uluslar Arası İstanbul Bienali kapsamında Garutti bu projeyi Boğaziçi Köprüsü'ne uygulayarak, genellikle ölümle özdeşleştirilen bu mekanı ölüm için değil, yaşam için bir anıt haline getirmiştir. (Pietrantonino, 2001)

Şekil 4.23 : Bugün Doğanlara, Piazza Dante, Bergamo (Pietrantonino, 2001)

4.6.3 Kültürel Süreklilik

Bugün 21. yy'ın kamusal mekanı, en büyük eleştiriyi kamusal yaşamın yok oluşundan ve kamusal mekanın eski kullanım canlılığını ve dinamiğini yitirmesinden almaktadır. Buna da bazı kültürel olayların eskiye oranla azalması ve önemsenmemesi neden olabilir. Oysa ki kültür, insanın kendini evinde hissetmesini sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. İnsanlar arası her çeşit karşılık ve etkileşimlere her türlü yapıp yaratmalara, alışkanlıklara, bütün manevi ve maddesel yapıt vermeye olanak sağlamaktadır. Bu şekilde toplumun kamusal mekana sahip çıkması ve onu yaşatmasında oluşan kültürel ortam büyük rol oynar. (Uygur, 1996)

Kültür, bir grubun düşüncelerini veya davranışlarındaki düzeni yansıtan, uyum gösteren paylaşılmış bir şemadır. Bireyler, bir kültür içinde sosyal hale gelirler ve davranışlarını kültür biçimlendirir; öyle ki bu durağan değil, zaman içinde gelişen bir olgudur. (Rapoport, 1977; Aydın, 1993)

Her toplum, kendi tarihine sahiptir ve dolayısıyla her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Bu demek değildir ki, bazı değerler farklı kültürler tarafından kullanılmaz; ancak her kültür, fiziksel ve sosyal çevreden etkilenen insanın geçmiş çabalarının bir sonucudur. İnsanlar, bilinçsiz bir şekilde, farkında olmadan, kendi kültürleriyle ilişki kurarlar; o kültürün mensubu olurlar; toplumsal olmanın sonucu olarak uygun davranışlarda bulunurlar. (Aydın, 1993)

Kültür tarihçileri, insan oğlunun hayatta kalma ve varlığını sürdürme savaşındaki başarısını, kültürel bir varlık oluşuna, yani yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayıp yeni kuşaklara aktarma yeteneği ile iletişim becerisinde görürler. Bu anlamda kültür, toplumların daha ileri ve uygar bir yaşam sürmesi için büyük önem taşır. Tarih içinde topluluklar, değişerek sürekliliklerini korumuşlardır. Değişim ve süreklilik karşıt anlamlar gibi anlaşılabilir, sürekli olan değişime ayak uydurma ve varlığını koruyabilmedir. Çünkü bilimsel anlamda değişen çevre koşulları altında değişemeyen elenir. Doğal seçim stratejisi adı verilen bu tarihsel olgu, toplulukların kültürlerindeki değişimle beraber sürekliliğin gerekliliğini ortaya koyar.(Güvenç, 2002)

Günümüzde zaman zaman kültür ve sanat kavramlarının birbirinin yerine geçtiği görülür. Bunun nedeni sanat olayının da kültürel bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak her kültürel varlık ya da olgu sanat yerine geçemez. (Güvenç, 2002)

Sanat, onu oluşturan çeşitli bileşenleri ile kültürün doğrudan ve dolaysız bir yansımasıdır; toplumsal yapı ve gelişmede yadsınamaz bir yeri vardır. Kültür kendini sanat olgusu ile, giderek de onun somutlaşmış simgeleri ile açığa çıkarır. Sanat bir bakıma, kültürün yararlanılabilir, kullanılabilir hale dönüşmüş şeklidir. (Şenliyer, 1995) Konumuz olan kamusal sanatın ise, klasik anlamda sanattan biraz daha farklı olarak, her türlü kültürel olguyu ele aldığını söyleyebiliriz.

Kamusal sanat şehirleri tanımlar. Tarihi anıt ve heykelleriyle kişileri ve olayları sergiler. Bu tip sanat, kamuyu tarihte önemli olan olaylar hakkında bilgilendirir. İnsanların geçmişlerini düşünmelerine yol açar; onları hatırlamalarını ve yeniden canlandırmalarını sağlar. (Lynch, 1972)

Güney Alberta'da ticaret odasının girişimiyle 2002 yılında bir duvar resmi programı başlatılmıştır. İlk duvar resmi sanatçı Doug Driediger tarafından bozkır ve dağların kenarında çiftlik işletmeciliği ve tahıl üretimiyle geçinenlerin bulunduğu kentin çok kullanılan bir yerinde uygulanmıştır. (Şekil 4.24)

Yüzyıl başında kentin merkezi olan parkın karşısında bulunan dikdörtgen şeklindeki duvar komite tarafından resim için seçilmiş ve konu olarak toplumun bir araya gelerek eğlendikleri hafta sonu kutlamaları belirlenmiştir. Bunun üzerine 150 insan figürünün bulunduğu 1912 tarihli bir hafta sonu kutlamasını anlatan "A Claresholm Celebration" isimli çalışma sanatçı tarafından duvar yüzeyine uygulanmıştır. Piknik yapan, oyunlar oynayan, canlı müzik yapılan sahnenin önünde toplanan insanların bugün Claresholm'da hafta sonları bir araya gelerek yaptıkları kutlamaların, bir yüzyıl

öncesinde de aynı canlılık ve enerjiyle gerçekleştirildiğini belgelemektedir. (www.muralact.com, erişim : 10.01.2007)

Şekil 4.24 : A Claresholm Celebration (www.muralact.com, erişim : 10.01.2007)

4.6.4 Estetik Beğeni

Bireyin yaratıcı eğilimi olarak kabul edebileceğimiz bir içgüdü, çeşitliliği ve tanımı ne şekilde olursa olsun, güzel dediğimiz şeyi istemektedir. İnsan psikolojisinin bir beğenme veya beğenmeme, bir seçme eğilimi vardır. Bu beğenide akıl bazen rol oynar, bazen oynamaz. Sanat eseri güzel sıfatını taşıyan eser olarak kabul edilegelmiştir. (Kuban, 1973) Bu nedenle kamusal mekanlardaki sanat kullanımı, estetik ihtiyaca yönelik kuvvetli bir etkendir.

Estetiğin psikoloji bilimi içinde açıklanması, sanat yapıtından yola çıkarak bir analize ulaşma sürecini içerir. Ancak bugün de kuramsal düzeyde yapılan estetik değerlendirmeler hala geçerliliğini korumakta ve yapılı çevre üzerine yapılan araştırmalara temel oluşturmaktadır (Lang, 1987).

Kişiler bazı mekanları memnunluk verici olarak nitelendirebilirken, bazı mekanlarda hoşnutsuzluk duyabilmektedirler. Bu bakış açıları, kişilerin mekanlar ve insanlarla ilgili pozitif ve negatif hayat deneyimleri tarafından şekillenir. Kentsel çevre, kullanıcılar

üzerinde bir alışkanlık yaratır ve alışık olunmayan bir durum ya da nesneyle karşılaşıldığında rahatsız edici olarak nitelendirilebilir. Ancak değişim, kişileri keşfe yönlendirdiğinden ve heyecan uyandırdığından ilgi çekicidir.(Lang, 1994).

Berylne (1974) sanatın insanlara sağladığı yararların neler olabileceğini tartışarak, estetik deneyimin dört temel işlevini saptamıştır. Bunlar,

- 1 Memnuniyet sağlama: Neşe veren ve haz duygusu uyandıran bir çevre motive edici ve yapıcı, yaratıcı etkilerle yorumlanan davranışlara neden olabilmektedir.
- 2 Bilgi verme: Çevrenin yeniden biçimlendirilmesi, biçimin değiştirilebilmesi ve simge haline getirilmesine ilişkin yöntemler hakkında bilgi vermek.
- 3 Bilgi işleme kapasitesini uygulama alanına sokma: Duyusal veriyi saklamaya, görsel birikim sağlamaya ve gerektiğinde onu kullanmaya yönelik bir kapasiteye sahip olan bir birey deneyimlerini daha farklı formlara yeniden kolaylıkla uyarlayabilmektedir.
- 4 Kişilik geliştirme ve kimlik duygusuna sahip olabilmek: Çevre ile kişiliğin gelişmesi arasında dinamik bir ilişkinin varlığı, her kültür grubunun içinde bulunduğu fiziksel dünyasını kendine özgü bir şekilde yorumladığı bilinmektedir. (Aydınlı, 1993)

Çevre, mimari gösterimin bir aracı ve mimarın mesajını ileten bir platform olarak iki farklı pencereden estetik yorumla bir sanat eseri olarak görülebilir. İlki, kasıtlı bir iletişim hareketi değilken, ikincisi kasıtlıdır. Bir şehrin veya bir toplumun kültürünün anlatımı olarak değerlendirildiğinde, şehir tasarımının bütün ürünleri birer sanat eseri olma özelliğindedir. Çünkü sanat eseri, sanatçının kendi toplum görüşlerini kente dair tüm verileri kullanarak anlatma isteğinden doğar. (Lang, 1994)

4.6.5. Ekonomik Fayda

Arts & Business Quarterly'e göre sanat, toplumların ekonomik güçlenmelerini canlandırır, çalışanların vasıflı ve motive olmalarını sağlar, sivil toplumun gelişimine katkıda bulunur, iş dünyasında kuvvetli reklam gücüne sahiptir, pozitif görüşün hakim olduğu iyi bir toplum geleceği sağlar. (Newsom, 2004)

Kentsel kamusal mekanlardaki sanat aktivitelerinin, festivallerin, gösterilerin, karnavalların gerçekleştirildiği kente ciddi miktarlarda turist çektiği de bir gerçektir. Sanatın ekonomik faydalarını en belirgin şekilde ortaya koymak için, Dünya çapında bir üne sahip olan "Animals on Parade" projesinin ekonomik anlamda şehre katkılarına

bakmak yetecektir. Chicago’da düzenlenen “Cows on Parade” çağdaş sanat enstelasyonunda şehre ek olarak 2 milyon turist gelmiş; serginin devam ettiği 3 aylık periyotta bu turistler konaklama, yeme-içme ve çevre gezilerinden şehre yaklaşık olarak 500 milyon dolar bırakmışlardır. Ayrıca bir mağaza deposunda, haftalık kar oranının sergi süresince 40 bin dolar artış gösterdiğini, diğer perakende mağazalarda da kar oranlarında %20’lik bir artışın olduğu açıklanmıştır. Aynı sergi New York’ta gerçekleştiğinde de turist sayısında 3-4 milyonluk bir artış gözlenmiş, yerel ticarete ek olarak 1 milyar dolar gelir sağlanmış, hayır amaçlı olarak eserlerin açık arttırmayla satışında da 1 milyon doların üzerinde gelir elde edilmiştir.

Animals on Parade’in 2001 yılında Cincinnati ayağında gerçekleşen “Pigs on Parade” sergisinde de Cincinnati Üniversitesi Ekonomi Bölümünden yapılan açıklamaya göre, 400 bin kadar ziyaretçi gelmiş, bu ziyaretçiler ortalama 3 gün boyunca kentte kalmış ve 60 milyon dolar bırakmışlardır. (<http://cowparade.net/>)

Görüldüğü gibi sanatsal üretimin kamusal mekanlarda uygulanma biçimlerindeki çeşitlilik, onun aynı zamanda yer aldığı mekan üzerindeki etki çemberini de genişletmektedir. Kamusal sanat, içinde bulunduğu dönemin çeşitli yönlerini yansıtan tarihsel bir olgu, toplumun güçlü bir göstergesi ve yaşam standardının ölçüsü niteliğindedir. Sanatçıların içinde buldukları çağa ait değerleri, kendi içsel vizyonlarıyla dış dünyayı yansıttıkları üretimin kamusal mekanlar aracılığıyla geniş bir izleyiciye ulaşması sağlanır. Herkesin paylaştığı çok yönlü bir yatırım olan kamusal sanat, aynı zamanda ekonomik gelişmeyi de destekleyerek, özel yatırımları teşvik eder ve kentlere bir kimlik katar. Bu anlamda sanatın kamusal mekanlardaki rolünün; hem tarihsel hem de çağdaş özellikler barındırdığı söylenebilir.

Sanatın kamusal mekan kalitesi üzerindeki olumlu etkileri, mekansal tasarım ve iyileştirilmelerde önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak söz konusu etkinin pozitif değerde olması için sanatçıların, farklı disiplinlerle bir arada çalışmalarını gerekmektedir. Başarılı kamusal mekanların üretimi veya mevcut kalitenin yükseltilmesi ancak bu yolla gerçekleşebilir.

5. ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölüme kadar, kamusal mekan kalitesini iyileştirmede söz konusu yöntem ve modellere değinilmiş ve mekanın kalitesi çerçevesinde kamusal mekanda sanat irdelenmiştir. Bu bölümde öncelikle alan araştırmasının amacına ve belirlenen projenin detaylarına yer verilecek, konunun tez kapsamında ilişkileri çerçevesinde projenin seçim nedeni ortaya konacaktır. Sonrasında etkinliğin uygulandığı beldeye ait özelliklerden bahsedilecek, hazırlanan ankette elde edilen bulguların analizlerine ve gözlemlere yer verilecektir. Gerçekleştirilen sanatsal projenin mekan kalitesi üzerine yansımaları ve kullanıcıların kamusal mekanda uygulanmış olan proje hakkındaki görüşleri çerçevesinde hedeflenenler ve gelinen noktaya yönelik bir değerlendirmeden sonra, kamusal mekan kalitesinin yükseltilmesinde ne gibi etkilerinin olduğuna değinilecektir.

5.1. Alan Çalışmasının Amacı ve Metodolojisi

Kentsel açık alanlardaki sanat etkinliklerinin tasarım yaklaşımına, yaşanan kamusal mekan deneyimine ve mekan kalitesine etkileri büyük bir önem taşımaktadır. Sanat; ev, müze ve galerilerden dış mekanlara taşınırken kent yaşamı içindeki boyutları ve anlamı değişmektedir. Önceleri sınırlı sayıdaki kullanıcıya ulaşılabilen bir kavramken, sanatın kentsel açık alanlarda yer almasıyla sadece "o"na bakılan bir nesne olmaktan çıkıp, izleyicisi ve mekanıyla bütünleşen, katılımcı çeşitliliğiyle de fiziksel ve sosyal anlamda kenti etkileyen bir olgu haline gelmiştir.

Sanatsal etkinliğin, yer aldığı mekan ile kurduğu ilişki ve ona kattığı anlam oldukça önem taşımaktadır. Bu anlam ve ilişki, kullanıcıların sosyo-ekonomik yapısı ve mekanı kullanım şekilleriyle karşılıklı etkileşim halindedir. Çünkü mekan algısı ve mekanı değerlendirmede sanatın rolü, kullanıcı özelliklerine (mekanı kullanım şekli, sanat bilinci, eğitim, vb) bağlıdır.

Yapılan alan araştırmasında amaç; gerçekleştirilen sanat projesini, Gölyazı'nın mekansal, kültürel, ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutları ışığında; mekanla kurduğu ilişkinin, mekan kalitesi ve yaşayanların sosyo-ekonomik özelliklerine etkileri ile değerlendirilmesidir. Çalışmada, proje öncesi ve sonrasında Gölyazı'da gerçekleşen mekansal ve sosyal değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sözü edilen amaç doğrultusunda, öncelikle kamusal mekanda gerçekleşen sanat projesine ait detaylar verilecek ve projenin tez konusu kapsamındaki seçim nedenlerine değinilecektir. Sanatın kamusal mekan kalitesi üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için, uygulandığı mekana dair özelliklerin ortaya konması gerekmektedir. Bu nedenle Gölyazı'ya ait sosyo-ekonomik, kentsel ve tarihi bilgiler değerlendirmelere ışık tutacaktır. Alan araştırması kapsamında Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi'nin mekan üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla gözlem ve anket çalışmaları yapılmıştır. Bu bölümde uygulanan anketin analizlerine yer verilecek ve sanat projesinin, tez kapsamında ortaya konan sanatın mekan üzerindeki etkileri (kimlik, toplumsal iletişim, kültürel süreklilik, estetik beğeni ve ekonomik fayda) çerçevesinde bir değerlendirmesi yapılacaktır. Ayrıca, projesinin başlangıcındaki hedeflere değinilecek, gelinen noktada söz konusu hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bir değerlendirmeye de yer verilecektir.

Günümüzde gelişen teknolojik imkanlar ve son dönemlerde hız kazanan pazarlama stratejilerine paralel olarak artan sponsorluklar, farklı ve yeni sanatsal etkinliklere olanak sağlamaktadır. Klasik anlamdaki sanat yaklaşımlarından farklı olarak kamusal mekanda gerçekleşen sanat etkinliği, toplumsal yaşam problemlerinin dile getirildiği, kişileri bir araya getiren, etkinliğin bir parçası olarak kullanıcı katılımına yönelten bir platform haline gelmiştir.

Yapılan alan çalışmasında ele alınan Gölyazı Uluslararası Çağdaş Sanat Parkı Projesi, farklı ülkelerden gelen sanatçıları bir araya getirmiş ve sanatçıların proje için seçilen beldede vakit geçirmeleri sağlanarak oluşturulan eserlerin kamusal mekanlara kalıcı olarak yerleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de alanında bir ilk olan projede, sanat dallarının farklı yöntem ve teknikleri kullanılmış ve çevrenin toplumsal özelliklerini yansıtan, mekanıyla bütünleşen ürünler kamusal alanda yerini almıştır. Sanat projesinin öncesi, üretim süreci ve sonrası olmak üzere 3 aşamalı ele alınması; sanat üretiminin kamusal mekan kalitesi üzerine etkilerinin belirlenmesi ve sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel bağlamda yer aldığı mekanın kullanıcılarında ne gibi etkilere sebep olabileceğinin araştırılması konusunda karşılaştırmalı bir değerlendirmeye olanak verecektir. Projenin gerçekleştiği Gölyazı beldesinin fiziksel ve sosyal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu etkinin daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkması öngörülmüştür.

5.2. Gölyazı Beldesine Ait Özellikler

İkibin beşyüz nüfuslu ve 550 haneli Gölyazı, Bursa Ulubat Gölü'ne demir bir köprüyle bağlı, kışın suların yükselmesiyle ada, yazın da suların çekilmesiyle yarımada haline gelen, Milattan önce 7'nci yüzyıl antik Yunan medeniyetlerinin izini taşıyan bir beldedir. İzmir yönünden giderken Bursa bağlantılı karayolunun hemen güneyinde kalan, (Şekil 5.1) Antikçağ'daki adı Apolyont Gölü; geçmişte sırasıyla Bithynia, Lydia, Pers, Roma, Bizans, Osmanlı egemenliğinde kalmış, eski çağlardan pek çok kalıntıyı içinde barındıran Apolyont (Ulubat) Gölü'nde bir yarımadadır. Gölün kuzeyinde iki yarımada (Gölyazı, Eskikaraağaç) ve içinde yedi ada bulunmaktadır. Mustafakemalpaşa, Orhaneli ve Emet çayları tarafından beslenen gölün fazla suları, Uluabat Deresi yoluyla Susurluk Çayı'na, oradan da Marmara Denizi'ne dökülür. (<http://bursagolyazi.bel.tr/>)

Şekil 5.1. Gölyazı Haritası (<http://harita.turkcebilgi.com>)

Anadolulu ışık tanrısı Apollon'un kentin koruyucu tanrısı olması ve bir tapınağının bulunması, kentin adının Apollonia olarak belirlenmesinde önemli bir etkidir. Ancak Anadolu'da bulunan aynı isimli diğer altı kentten ayırt edilebilmesi için 'Mustafakemalpaşa Çayı üzerindeki Apollonia' anlamına gelen 'Apollonia ad Rhyndacum' olarak kullanılmıştır. (Atilla, 2005)

Kısa Tarihçe

Gölyazı (Apollania ad Rhyndacum), MÖ. I. Yüzyılda gelişmeye ve adını duyurmaya başlar. Roma devrinde Edremit (Adramytteion) ve Kyzikos'a bağlı olan Gölyazı, sahip olduğu doğal zenginliklerin ticaretiyle en parlak dönemini bu devirde yaşamıştır. MS. III. yüzyıl ortalarında Got istilalarıyla tahrip olan kent, sonraları Hıristiyanlığın yayılmasıyla tekrar önemli bir merkez haline gelmiştir. Hatta kentin bir dönem İzmit'e (Nikomedia) bağlı bir piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğindeki kent, XIV. yüzyıl başlarında Osmanlı akınları nedeniyle, Bursa (Prusa) ve Mudanya'dan (Apamea) kaçanların toplandığı kent olarak bir süre daha varlığını sürdürmüştür. İmparator Hadrianus'un (M.S. 117-138) Bithynia gezisi sırasında kente uğradığı, kentin kapısındaki adına konulmuş onur yazısından anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde, önce Bithynia Piskoposluğu'na bağlı kalmış, daha sonra Nicamedia ve kısa bir süre de Kios piskoposluklarına bağlanmıştır.

Osmanlılar 1302 yılında Koyunhisar (Baleum) Savaşı'ndan sonra, kaleye sığınan Kite Tekfuru'nu kovalayarak ilk kez Apollania önlerine gelmişler; ancak bu kuşatma sırasında kaçak tekfurun teslim edilmesi dolayısıyla anlaşmaya vararak geri çekilmişler, yalnızca Alyos adasını ele geçirmekle yetinmişlerdir. Bu adanın ele geçirilmesiyle, esasen Apollania ad Rhyndacum'un gölün çıkış kapısındaki berkitilmiş Lopadion kalesiyle ilişkisi kesilmiş bulunuyordu. (<http://bursagolyazi.bel.tr/>)

Kente ait eldeki en eski arkeolojik belge sayılan bazı sikkeler MÖ. 5. yüzyıla aittir. Bazı kaynaklarda Miletos'un kolonisi olarak kurulduğu belirtilen şehir, Bergama Krallığı'nın hakimiyeti altına girmiştir. Osmanlı döneminde ise sadece ada üzerinde yerleşilmiştir. Geçim kaynakları balıkçılık, ipekböceği ve ticaret olarak devam etmekteydi. Göl çevresindeki köylere ait kereste ve tahıl gibi mallar Apolyontlular tarafından Marmara denizine ulaştırılıyordu. Türk ve Rum halkları ekonomik alandaki birlikteliklerini sosyal alana da taşımış, komşuluk ilişkileri içinde güven ortamı sağlanmıştı.

Antik dönemlere ait kalıntıları ve doğal güzellikleriyle Gölyazı çevre ilçelerin gözbebeği konumundadır. Bu döneme ait mimari kalıntılar genellikle kaçak kazılar yoluyla ele geçmektedir. Bursa Arkeoloji Müzesinde bulunan eserlerin en önemlisi bir imparatora ait olan heykel gövdesidir. Apollonia'nın Klasik dönem sikkelerinde Apollon, Gorgon, gemi çapası ve kerevit betimlemeleri, Helenistik dönemde bunlara ek olarak kithara, Roma döneminde ise imparator başı ve Apollon tapınağı tasvirleri

çoğunluktadır. (Atilla, 2005) Beldede bulunan en önemli yapılar, Apollon Tapınağı, Antik yollar, Nekropol, Dış Kale, Taş Kapı, Açık hava Tiyatrosu, Stadion ve St.Constantine Kilisesi'dir. Beldenin önemli değerlerinden biri de, 730 yaşındaki tarihi "Ağlayan Çınar"dır. (Anonim, 2006)

Şekil 5.2 : Gölyazı Tarihi Değerler Haritası (Anonim, 2006)

Apollon Tapınağı: Tapınak kentin 500m kadar kuzeyinde yer alan Kız Adası üzerindedir. Yapı, adanın coğrafi şeklini koruyacak biçimde burayı çevreleyen temenos duvarı ile sınırlandırılmıştır. Bugün sadece bu duvara ait kalıntılar görülebilmektedir. Tapınağa ait az sayıda sütun tanburu, temenos duvarı dışında göl suları içinde bulunmaktadır. (Anonim, 2006)

Antik Yollar: Büyük olasılıkla Metropolis'ten gelen antik yol, Dikilitaş Mevkii olarak adlandırılan Nekropol alanından itibaren izlenebilmektedir. (Anonim, 2006) Birbirine paralel olarak uzanan iki yoldan oluşmaktadır. Çok kullanılmış olduğu, tekerlek ve atların geçmiş olduğu yerlerdeki izlerden anlaşılmaktadır. Yolların uzantıları Nekropol içlerine doğrudur. Doğal kayalardan kesilmiş lahit tekneleri ve kapakların yaygın

olarak görüldüğü Nekropol Alanı'nda, antik yolların kenarında, yüksek anıt mezarları bulunmaktadır. Aynı tip mezarlara göl kıyısında da rastlanmaktadır. (<http://bursagolyazi.bel.tr/>)

Nekropol: Antik yolun iki yanında Roma Dönemi'ne ait Nekropol bulunur. Yolun doğusunda lahit tipi mezarlar, batısında ise Apollon Tapınağı'na yönlendirilmiş podyumlu temelleri korunmuş olan mezar yapıları yer almaktadır.

Dış Kale: Kale, antik kentin bulunduğu yarımada'nın en dar kısmında savunmayı kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Günümüzde sadece bir kule kalıntısı görülebilmektedir. Bizans Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen bu kulenin yapımında, Stadion'a ait oturma sıraları devşirme blok olarak kullanılmıştır. (Anonim, 2006)

Taş Kapı: Yarımada'nın en dar yerini denetim altında bulundurmak için yapılmış olan Dış kaleye halk arasında "Taş Kapı" denilmektedir. Surda 8.5 x 8.5 metre boyutlarında kare prizma bir burç yükselmektedir. Bu burcun yapımında, kentteki açık hava tiyatrosunun taşları kullanılmıştır. Surun duvar kalınlığı bazı yerlerde 5 metreyi bulmaktadır.

Açık hava Tiyatrosu: Yaklaşık olarak 4.000 seyirci kapasitesine sahip tiyatro, çevre halkın "Gavur Mezarlığı" olarak andığı sırtlarda yapılmıştır. Adaya doğru konumlanmış olan "cavea" ve "orquestra" yerleri belirgindir. Ancak mimari parçaları sökülerek surların yapımında kullanılmıştır. Adanın kuzey doğusundaki burç günümüze değin sağlam kalmıştır. Burca bağlanan duvarlarda çok miktarda sütun artıkları kullanılmıştır. Hamamönü adlı yerde yoğunlaşan surlar, ev temelleri olarak devam eder. Bunların yapımında adak ve mezar stellerinin kullanılmış olduğu görülmektedir. (<http://bursagolyazi.bel.tr/>)

Şekil 5.3 : Tarihi Kilise ve surlar (Bayram, 2006)

St.Constantine Kilisesi : Antik kentin girişindeki kilise XIX. yüzyılda yapılmıştır. Kilisenin duvarlarında renkli fresk izlerine rastlanmaktadır. (<http://bursagolyazi.bel.tr/>) XIX. yüzyılda yörede yaşayan Rumlar tarafından yapımına başlanan ancak bitirilemeden, mübadele nedeniyle inşaatı yarım kalan kilisenin, daha sonraki yıllarda yıldırım düşmesi sonucu geçirdiği yangında çatısı da yanmıştır. (Atilla, 2005)

Kentsel Veriler

Türkiye genelinde tüm yerleşmelerde, 1980 sonrasında benimsenen kentleşme politikaları temelinde kentsel rantların önem kazanması, mevcut kentsel dokuları önemli ölçüde değişikliğe uğratmıştır. Özellikle büyük kentler ile yakın çevreleri bu değişimi bütün hızıyla yaşamaya devam etmektedir. Gölyazı da, Bursa'nın yakınında konumlanmış olması nedeniyle, değişimi yaşamaya aday yerleşmelerden biridir. Belde, doğal güzelliklerin yanı sıra, tarihi değere sahip yapıları da içerdiğinden sit kararları nedeniyle imar kısıtlamaları söz konusu olmasına karşın, geleneksel dokunun özgünlüğüne uymayan yüksek betonarme yapılaşma, 1980 sonrasında artmaya başlamıştır.

Arazi kullanımı: Ana yerleşim alanı yarımada ve ucundaki adadan oluşan Gölyazı'da, yapılaşma ada bölümünde yoğunlaşmıştır. Ada kısmının hemen tümü yapılaşmış durumdadır. Yeni yapılaşma için sit alanı dışındaki bölgeler kullanılmak durumunda olduğundan Gölyazı'da gelişme alanı sıkıntısı yaşandığı söylenebilir. Antik dönemden kalan yapı düzeni yerleşmenin ada bölümünde yer alır. Genel olarak ızgara (grid) sistemde gelişmiş olan sokak ve yapı adaları mevcuttur.

Şekil 5.4 : Gölyazı Beldesi (Belediye Arşivi)

Günümüzde Gölyazı Yerleşmesi'nde ağırlıklı kullanımın konut olduğu göze çarpmaktadır. Ada ile yarımadaı birbirine bağlayan köprünün iki yanında ama özellikle belediyenin girişindeki bölgede yoğunlaşan ticaret, konut altı ticaret biçiminde bir gelişme göstermiştir. Yarımada da adaya oranla yoğunluğu düşük bir yerleşme dokusu dikkati çekmektedir.

Arazi kullanım durumu incelendiğinde Gölyazı'daki ticaretin yapısının günlük alışveriş gereksinimini karşılayan bakkal ve sosyal bir işleve de sahip olan kahvehaneler gibi aktivitelerden oluştuğu görülmektedir. Köy meydanı, cami ve belediye binasının burada bulunması sebebiyle köyün kamusal mekanı olarak dikkati çeker.

Yapı parsel ilişkileri: 1980 öncesi kayıtlara göre, adanın kuzeydoğu ve kuzeybatı bölümlerinde avlulu yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Geleneksel yapı ve doku göstergelerinin okunabildiği bu alanda, yapı-parcel ilişkisi açısından avlu kullanımının günlük gereksinimler açısından önemli olduğu, yapının uzantısı biçiminde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bahçeli yapıların adanın güneybatı yarısında yığılma göstermesi önemlidir.

Doku açısından değerlendirme: Alanda yer alan geleneksel-otantik mimari karakteri oluşturan yapılar, Osmanlı dönemine ait yapılardır. Osmanlı döneminin mekansal karakterini taşıyan ahşap strüktür arası kara tuğla dolgulu yapılar, yapı malzemesi olarak tuğla kullanılan, günümüzden 30-40 yıl önce inşa edilmiş yapılar ve yakın dönemde günümüz yapı malzemeleri mekan kurgusu/tasarım ilkeleri ile inşa edilen yapılar adanın doku karakterini oluşturmaktadır.

Envanter durumu: Belediyenin çalışmalarına göre, mevcut dokuda geleneksel özellikler taşıyan 87 adet yapı ve sivil mimarlık örneği, 4 adet yapı ve surlar anıtsal yapı, 17 adet ağaç da doğal anıt olarak önerilmiştir. Yerleşmede yer alan sivil mimarlık örneği yapılarda mekan kurgusu, plan özellikleri, konum, avlu bina ilişkisi, yapı malzemesi ve teknolojisi gibi mekansal özellikler açısından bazı ortak noktalar bulunmaktadır.

Kat durumu: Özellikle ipekböcekçiliğinin temel ekonomik birikim kaynağı olduğu dönemlerde, ev içi üretim biçimi olarak gereksinim duyulan mekanlar, arazi sıkıntısı nedeniyle yapıların dikeyde yükselmesi yoluyla telafi edilmekteydi. İpekböcekçiliğinin Gölyazı'da terk edilmesi nedeniyle gereksinim duyulmayan üst katlar kullanım dışı kalmış böylelikle dikey kullanım da azalmış ve kat yüksekliklerinde düşüş yaşanmıştır. Bugünkü kullanıma bakıldığında, özellikle geleneksel yapılarda 3 katın üzerinde yapı yok denecek kadar azdır.

Bina cinsi: Alanda genel olarak kullanılan yapı malzemesi tuğla ve taştır. Kagir ve ahşap malzemededen, geleneksel teknikten kopuş gözlenmektedir. Ahşap malzeme ile inşa edilen yapılar adanın kuzeybatı kıyısında yoğunluk göstermektedir. Özellikle geleneksel yapılarda kullanılan yapı malzemeleri, yapının dış cephe estetiğinde bir süsleme elemanı olarak kullanılmıştır. (Gölyazı Evleri Sergisi, 2006)

Sosyo-Ekonomik Yapı

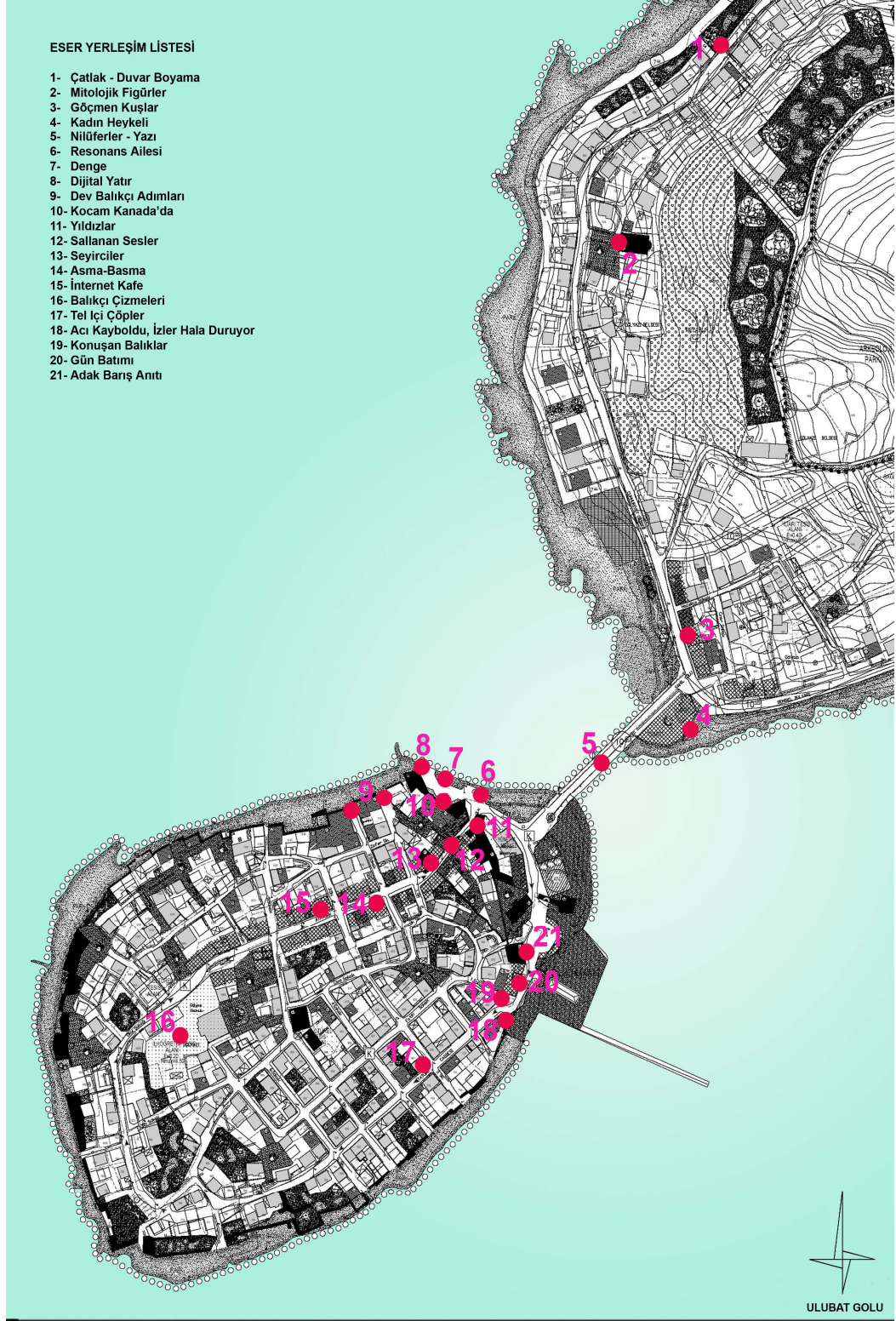
Gölyazı, balıkçılık ve kerevit avı sayesinde geçimini sağlayan 2240 nüfuslu (1990 nüfus sayımı) bir belde olarak, 1994'de belediyeleşmiştir. Ancak son nüfus sayımında bu rakam 1806'ya gerilemiştir. (Yünkuş, 2006) Bu durum; beldenin barındırdığı tarihi ve arkeolojik değerlerle sit alanı ilan edilmesinden doğan yerleşim problemi ve gelişen teknolojik etkilerle balıkçılığın gerilemesiyle 2000'li yıllara gelindiğinde ciddi oranda dış göç vermiş olmasına bağlanabilir. Ayrıca, belde lise düzeyinde bir eğitim kurumunun bulunmaması, bugün genç nüfusun çevre illerde yaşadığını göstermektedir.

Eski dönemlerde, beldenin en önemli gelir kaynağının ipekböcekçiliği olduğu bilinmektedir. Ancak günümüzde, beldedeki tek geçim kaynağı balıkçılıktır. Çevresi boydan boya bağ bahçe ve meyvelik olan göl içinde irili ufaklı 7 ada barındırmaktadır. Yüzölçümü yıllara ve mevsimlere göre değişen ve sazlarla kaplı olan göl, içerdiği yoğun organik maddeler nedeniyle balık ve kerevit yetişmesine olanak sağlamaktadır. (Anonim, 2006) Ancak fabrika atıklarının dışında beldedeki evlerden deterjanlı sular ile lağımın da göle boşalması hemen tüm türlerde önemli bir azalmaya sebebiyet vermiştir.

Köyün ekonomik gelir kaynaklarından bir diğeri ise küçük restoranlardır. Sanat projesinin hedeflerinden biri de turizmi canlandırarak beldedeki restoran sayısının artması böylelikle ek gelir kaynaklarının oluşturulmasıdır.

5.3. Gölyazı Uluslararası Çağdaş Sanat Parkı Projesi

Mimar Sinan Üniversitesi Resim Bölümü'nden mezun olan ve 1989'dan itibaren yurt içinde ve yurt dışında çok sayıda sergi açan Ressam Gül Ilgaz'ın girişimleriyle Gölyazı'da 15 Ağustos-15 Eylül 2006 tarihleri arasında uluslararası bir sanatsal proje etkinliği gerçekleştirilmiştir. Çeşitli sponsorların ve Gölyazı Belediyesinin desteğiyle gerçekleşen proje kapsamında, Türkiye'nin pek çok kentinin yanı sıra, Kıbrıs, Almanya, Yunanistan, Kanada, Meksika, Brezilya ve ABD'den 21 sanatçı bir araya gelmiştir.

Şekil 5.5 : Gölyazı Haritası ve Eser Yerleşim Listesi

Projenin amacını Gül Ilgaz şöyle açıklamaktadır:

"Geçtiğimiz yıldan bu güne yerli ve yabancı sanatçılar yöreye gelerek workshop ve seminerler veriyor. Resim, heykel, seramik gibi eserler ile fotoğraf ve video çalışmaları yapıyoruz. Tüm bu eserler Gölyazı'ya bırakılıyor. Yaşanan ortam ve mekândan yola çıkılarak üretilen eserler ve projeler yörenin çeşitli yerlerine yerleştiriliyor. Bu tarz çalışmaların da birikimi ile yöre, uluslararası bir Açık hava Sanat Parkı'na dönüşüyor. Bunun yanında İstanbul'dan Ege'ye ve Güneye yolculuk edenler için Gölyazı'nın bir ilgi alanı haline gelmesine katkıda bulunmak istiyoruz." (Ilgaz, 2006)

Proje ile milattan önce yedinci yüzyıl Antik Yunan medeniyetinin izlerini taşıyan Gölyazı'nın uluslararası bir açık hava sanat parkına dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Proje kapsamında bir ay süreyle tüm sanatçılar halkla iç içe yaşamış ve her biri yöre halkının yaşantısından ve beldeye ait mekansal ve kültürel özelliklerden etkilenerek ortaya koydukları sanat eserlerini, titiz bir çalışma sonucu seçilen yerlere kalıcı olarak yerleştirmişlerdir.

5.3.1. Projenin Gelişimi ve Aşamaları

Gölyazı Uluslararası Çağdaş Sanat Parkı Projesi öncesinde, 2005 yılında Ressam Gül Ilgaz'ın yurtdışındaki bazı örneklerden esinlenerek oluşturduğu fikir, bir boya firmasının sponsorluğunda, Gölyazı'da Yöresel Dönüşüm Projesi olarak gerçekleştirilmiştir. Toplum Gönüllüleri Vakfı üyeleri ve yerli, yabancı öğrenci grubundan oluşan bir topluluk, beldedeki 200 kadar evi boyamışlardır. (Şekil 5.6) Renklerin seçimi, dijital ortamda görsel örneklendirilmeyle yapılmış, böylelikle doğal çevreyle bütünlük sağlanmıştır. Sonuçta ortaya çıkan tablo, görsel anlamda daha zengin bir kent dokusu ve buldukları mekandan hoşnutluk duyan insanlar olmuştur.

Şekil 5.6 : Gölyazı Yöresel Dönüşüm Projesi (Bayram, 2006)

Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi; tasarım aşamasında her ne kadar 2005 yılında gerçekleştirilen Yöresel Dönüşüm Projesinin devamı olarak düşünülmemişse de,

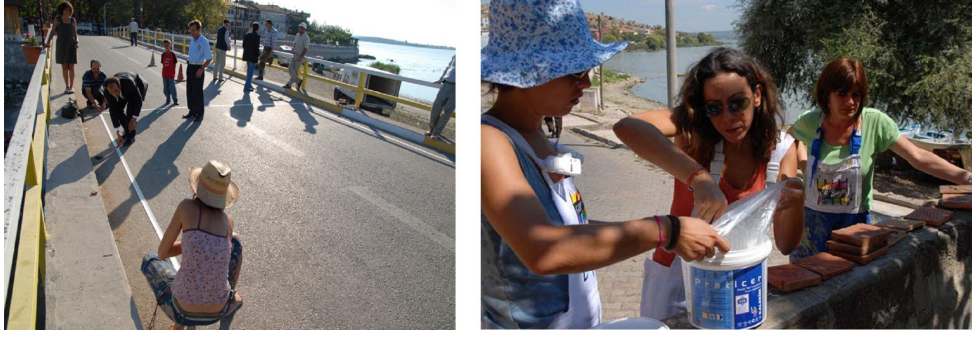
uygulama aşamasında ve sonrasında, onun bir uzantısı özelliği kazanmıştır. Proje, 15 günlük periodlarla iki aşamada sanatçı katılımlarıyla gerçekleşmiştir. (Tablo 5.1)

Bir boya firmasının sponsorluk ve boya desteğiyle devam eden proje için "Sanatçı Konaklama" programı ile Gölyazı'ya gelen sanatçılar, kendileri için hazırlanan bir köy evinde ağırlanmışlardır. (İlgaz, 2006) 21 görsel sanatçınının 11'i; birinci aşama olan 15-30 ağustos tarihleri arasında gelen ilk sanatçı grubu Gölyazı'da workshop ve seminer düzenlemiş, evlerin duvarlarını, köy meydanını, köprüyü, köyün sokaklarını ve gölü kullanarak birçok sanatsal çalışma gerçekleştirmiş ve dönem sonunda ortaya koydukları sanat eserlerini beldeye armağan ederek ayrılmışlardır. 1-15 eylüldeki ikinci periyotta ise toplam 10 sanatçı beraber çalışmıştır.

Tablo 5.1: Uygulama dönemlerine göre sanatçı ve eser listesi (İlgaz, 2006)

1.DÖNEM : 15-30 AĞUSTOS	SANATÇI ADI	KATILDIĞI YER	ESER ADI	
	1	Volkan Aslan	Mersin	Asma-Basma, Duvar Resmi
	2	Orhan Karakaplan	Mersin	Kapılar
	3	Pınar Yeşilada	İstanbul	Acı Gitti, İzler Hala Duruyor
	4	Burcu Arısoy	İstanbul	Dev Balıkçı Adımları
	5	Roş	İstanbul	Resonans Ailesi, İnternet Kafe
	6	Hande Varsat	İstanbul	Ağdan Balık
	7	M.Ali Uysal	Ankara	Çatlak, Kadın Heykeli
	8	Alina Gavrielatos	İngiltere	Mitolojik Figürler
	9	Irene Anton	Almanya	Sallanan Sesler
	10	Shirley Wiebe	Kanada	Tel İçi Çöpler
	11	Vanessa Garcia	Meksika	Yazı
2.DÖNEM : 1-15 EYLÜL	SANATÇI ADI	KATILDIĞI YER	ESER ADI	
	1	Maria Sezer	İstanbul	Denge
	2	Nazan Azeri	İstanbul	Konuşan Balıklar
	3	Serap Başol	İstanbul	Göçmen Kuşlar
	4	Neşe Çoğal	İstanbul	Balıkçı Çizmeleri
	5	Nancy Atakan	İstanbul	Gün Batımı
	6	Nezir İlgören	İstanbul	Dijital Yatır
	7	Renato Heuser	Brezilya	Yıldızlar
	8	Jeanne Lacombe	Fransa	Nilüferler
	9	Lorraine Field	Kanada	Kocam Kanada'da
10	Doreen Maloney	USA	Adak Barış Anıtı	

Çalışmalar sırasında İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitelerinin sanat bölümlerinde eğitim gören veya sanata ilgi duyan gençler de sanatçılara asistanlık yaparak, çağdaş sanat adına yeni tecrübeler edinme imkanı bulmuşlardır. (Şekil 5.7)

Şekil 5.7 : Proje Kapsamındaki çalışmalar (İlgaz, 2006)

Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi, sanatın kamusal mekan kalitesine olan katkılarının bilincindeki kurumlarca desteklenerek gerçekleşmiştir. Çeşitli ülkelerden gelen sanatçılar, tamamen kişisel girişimlerle davet edilmişlerdir. Kamusal mekana yönelik sanat eserleri üretme ve mekansal kaliteye katkıda bulunma potansiyelindeki proje, bu anlamda “Çağdaş Sanat Parkı” adıyla Türkiye’de bir ilke imza atmıştır. Uygulamanın uzun süreli oluşu ve sanatçıların bu süreyi, sosyal ve kültürel anlamda çeşitli mekan ve kullanıcılarıyla etkileşimlerde bulunarak geçirmeleri, üretilen sanat eserlerinin mekanla bütünleşmesini sağlamıştır. Sanat Parkı Projesinin gerçekleştirilmesi için Gölyazı Beldesi’nin seçilmesi; hem fiziki hem de sosyal yapısı itibarıyla oldukça başarılı bir seçim olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5.2 : Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi Yerleştirme Çalışmaları

	ESER ADI	SANATÇI	BILGI	FOTOGRAF	
YERLEŞTİRME	1	ASMA BASMA	Volkan Arslan Mersin	Köyün kadınlarından topladığı bez parçalarını asma yaprağı şeklinde keserek bir evin ön cephesine yerleştirmiştir.	
	2	ACI KAYBOLDU, İZLER HALA DURUYOR	Volkan Arslan Mersin	Sanatçı, yerden topladığı çöp parçalarının izlerini seramikler üzerine çıkartarak, bir bahçe duvarında kompozisyon oluşturmuştur.	
	3	YILDIZLAR	Renato Heuser Brezilya	Ytong malzeme kullanılarak, Brezilya ve Türk bayrağındaki ortak motif olan yıldız figürlerinin kullanıldığı çalışmadır. Proje kapsamında uygulanamamış tek eserdir.	
	4	SALLANAN SESLER	Irene Anton Almanya	Vileda bezleri, çay kaşıkla ve gazoz kapakları kullanılarak bir sokağa gerilmiş, rüzgarda hafif ses çıkartan balık ağı çalışmasıdır.	
	5	TEL İÇİ ÇÖPLER	Shirley Wiebe Kanada	Sanatçı, halkı en iyi yansıtacağını düşünerek sokaktan topladığı çöp parçalarını teller içine yerleştirmiş ve onları birbirine bağlayarak oluşturduğu tablo, bir evin yan duvarına asılmıştır.	
	6	KONUŞAN BALIKLAR	Nazan Azeri İstanbul	Sanatçının ilk seramik çalışmasıdır. Eserin sağlamlılığı için, yerleştirildiği duvara ikinci kat örgü yapılmıştır.	
	7	GÖÇMEN KUŞLAR	Serap Başol İstanbul	Adadaki kirlenmiş duvarlardan esinlenen sanatçı, tellerle yaptığı kirlenmiş figürlerini, bir evin cephesine baştan başa yerleştirmiştir.	
	8	GÜN BATIMI	Nancy Atakan İstanbul	Adadaki gün batımının muhteşemliğine gönderme yapmak isteyen sanatçı, cam malzemeleri boyayarak bir kompozisyon oluşturmuştur.	
	9	İNTERNET KAFE	Roş İstanbul	Sanatçının, bilgisayar parçaları ile oluşturduğu figürleri, adadaki tek internet kafenin cephesine yerleştirilmiştir.	
	10	DİJİTAL YATIR	Nezir İçgören İstanbul	Sanatçı, bilgisayar parçaları kullanarak oluşturduğu yatır figürünü adadaki bir ağacın altına yerleştirmiş; köyün kahvesinde bulunanlara ait dilekleri CD'lere yazarak, dilek sahiplerinin bu CD'leri yatırın bulunduğu ağaca asmalarını istemiştir.	
	11	KOCAM KANADA'DA	Lorraine Field Kanada	Beldenin doğal güzelliklerinden etkilenen sanatçı, fotoğraf çalışmasını bir evin bahçe duvarına yerleştirmiştir.	

5.3.2. Proje Kapsamındaki Sanat Çalışmaları

Çağdaş Sanat Parkı Projesi kapsamında üretilen 23 sanat çalışmasının, genel olarak adanın yarımadaya bakan kısmına yerleştirildiği görülmektedir. Bu bölge aynı zamanda beldenin en popüler kesimidir. 5 eser ise, adayla karayollarının bağlantısını oluşturan güzergahta yarımadada bulunmaktadır. (Şekil 5.5) Fransız sanatçı Jeanne Lacombe'in Nilüfer Belediyesi'nin özel isteğiyle yaptığı 3 nilüfer figüründen oluşan boyama, yarım adayı adaya bağlayan köprü üzerinde uygulanmıştır. Vanessa Garcia'nın Yazı isimli eseri ise, köprü'nün ayaklarında yer almaktadır. Ağlayan Çınar'ın bulunduğu beldenin tek kafesi olma özelliği taşıyan işletmenin göle olan kıyısında yer alan M.Ali Uysal'ın Kadın Heykeli, konumu itibarıyla en az farkedilen eserdir.

Çağdaş Sanat Parkı Projesi kapsamında üretilen sanat çalışmasına bakıldığında, yerleştirmeye yönelik uygulamaların ağırlıklı olduğu görülmektedir. (Tablo 5.2) 8 heykel çalışması ve 5 adet yüzey boyama uygulaması yapılmıştır. (Tablo 5.3) Yapılan sanat eserlerindeki ortak nokta, her birinin beldeye ait sosyal, ekonomik, toplumsal veya fiziksel özelliklere atıfta bulunuyor olmasıdır. Uygulama sürecinde belde sakinlerinin de çalışmalara katılımları, eserlerin isimlendirilmesinden yer seçimine, malzemesinden anlamına kadar pek çok noktada etkin olmalarını sağlamıştır.

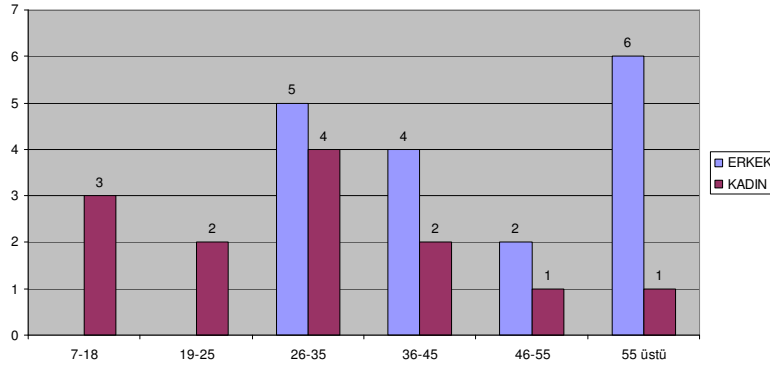
Sanatçıların üretim süreçlerinde, yörenin tek geçim kaynağı olması nedeniyle balıkçılıktan esinlendikleri dikkat çekmektedir. Bununla beraber çeşitli doğal özelliklere ve toplumsal yapıya atıfların olduğu eserler de mevcuttur.

Tablo 5.3 : Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi Yüzey Boyama ve Heykel Çalışmaları

YÜZEY BOYAMA	ESER ADI	SANATÇI	BİLGİ	FOTOĞRAF	
	1	DEV BALIKÇI ADIMLARI	Burcu Ansoy İstanbul	Yağlı boya ile balıkçıların her gün göle indikleri ve akşam eve geri döndükleri 2 sokakta gidiş geliş aksındaki dev balıkçı adımları çalışmasıdır.	
	2	NİLÜFERLER	Jeanne Lacombe Fransa	Belediyenin özel isteği üzerine, araba boyası kullanılarak, adayı yarımadaya bağlayan köprünün üzerine 3 adet nilüfer figürü resmedilmiştir.	
	3	YAZI	Vanessa Garcia Meksika	Adayı büyük adaya bağlayan köprünün ayaklarına, "Her gidiş aynı zamanda bir dönüşür" yazılmıştır.	
	4	KAPILAR	Orhan Karakaplan Mersin	Sanatçı, Beldedeki evlerden 10 tanesinin kapılarını, etraflarıyla bütünleştirecek şekilde boyamıştır.	
	5	DUVARDA GÖLGELER	Volkan Arslan, Vanessa Garcia, Orhan Karakaplan, Alina Gavrielatos	Duvar ve yüzeylerde sanatçılar çeşitli gölge yansımalarını resmetmişlerdir. Balık ağının tutan iki genç kız, ve bisiklet figürü en dikkat çekenleridir.	
HEYKEL	ESER ADI	SANATÇI	BİLGİ	FOTOĞRAF	
	1	RESONANS AİLESİ	Roş İstanbul	Sanatçının, teknolojinin günümüzde yüz yüze konuşmanın önüne geçişinden ve karşılıklı konuşmanın aile içinde bile yok olmaya başlamasından yola çıkarak, bilgisayar parçalarından oluşturduğu 3 kişilik çekirdek aile heykelidir.	
	2	MITOLOJİK FIGÜRLER	Alina Gavrielatos İngiltere	5 mistik öğe olan: Apollon Başı, At Başı, Ateş ve Güneş'ten esinlenerek yapılan 4 eser, tarihi kilisenin cephesine yerleştirilmiştir.	
	3	DENGE	Maria Sezer İstanbul	Demir malzeme kullanarak yapılmış, rüzgara göre kendi dengesini bulan balık iskeleti figürüdür. Çalışmaları genellikle denge konsepti üzerine kuran sanatçı, burada doğanın kendi içindeki dengesine gönderme yapmaktadır.	
	4	BALIKÇI ÇİZMELERİ	Neşe Çoğal İstanbul	Ştraforla içten doldurulan balıkçı çizmeleri, köyün en büyük açıklığında bulunan boş bir kaide üzerine betonla yerleştirilerek heykelsi bir çalışma gerçekleştirilmiştir.	
	5	ÇATLAK	Mehmet Ali Uysal Ankara	Sanatçı, köyün girişindeki evlerden birinin duvarında alçı tekniğiyle bir çatlak enstelasyonu gerçekleştirmiştir.	
	6	KADIN HEYKELİ	Mehmet Ali Uysal Ankara	Ahşap malzeme kullanılarak yapılmış ve göle doğru birini beklercesine bakan kadın figürüdür.	
	7	ADAK BARIŞ ANITI	Doreen Maloney Amerika	Bütün dinleri temsil eden bir kitle maketi yapılmış, yöre halkının dileklerini yazdığı kağıtlar içine konarak mühürlenmiştir.	
8	SEYİRCİLER	Pınar Yeşilada İstanbul	Sanatçı, alçıdan yaptığı küçük insan figürlerini, beldedeki sanat etkinliğinin sessiz seyircileri olarak, bir sokaktaki duvara yerleştirmiştir.		

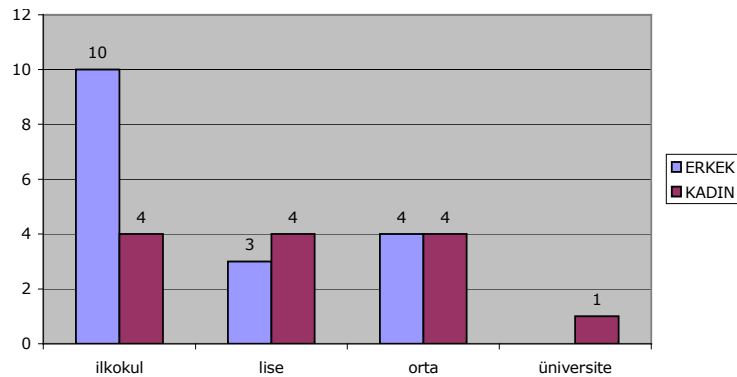
5.4. Verilerin Analizi

Gölyazı Çağdaş Sanat Parkı Projesi'nin gerçekleştirildiği beldede yarattığı mekansal ve sosyal etkileri saptamak, projede öngörülen hedeflerin gerçekleşme durumlarını belirlemek ve mekansal kaliteye etkilerini ortaya koymak amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Anket, 13'ü kadın 17'si erkek olmak üzere belde sakinlerinden 30 kişiye uygulanmıştır. Bunlardan 9'u (%30) 26-35 yaş arası, 7'si (%23) 55 yaş ve üstü, 6'sı (%20) 36-45 yaş arası, 3'ü (%10) 46-55 yaş arası, 3'ü (%10) 7-18 yaş arası ve 2'si (%7) 19-25 yaş aralığındadır. (Şekil 5.8)

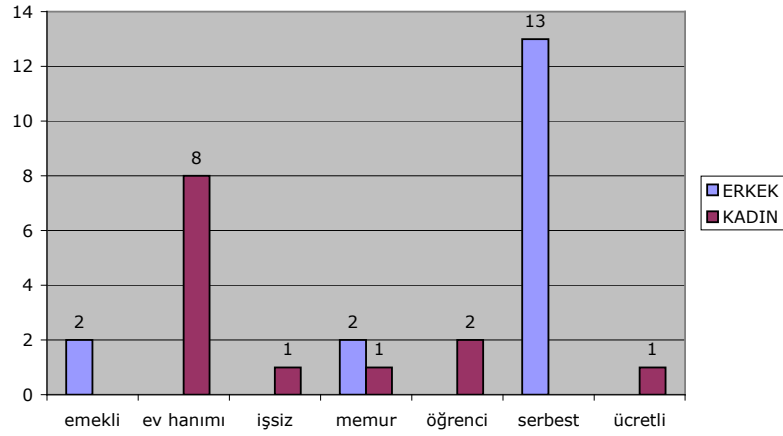
Şekil 5.8 : Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı

Yapılan ankette, beldede 55 yaş ve üstü nüfusunun yoğun olduğu ve ilkokul mezunlarının çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, geçmiş yıllarda beldenin tek geçim kaynağı olan balıkçılığın ekonomik anlamda oldukça yeterli olmasından dolayı eğitime önem verilmemesidir. Ancak sanayileşmeyle birlikte Ulubat Gölü çevresindeki fabrikaların artması sonucu göl kirlenmiş ve balık sayısı azalmıştır. Bu durum genç nüfusun eğitim amaçlı olarak beldeden ayrılmasına sebep olmuştur.

Şekil 5.9 : Cinsiyete Göre Eğitim Durumu

Ayrıca Gölyazı'da lise seviyesinde bir okulun mevcut olmamasından dolayı, lise çağındaki gençlerin bir kısmının okulu bıraktığı, diğerlerinin ise Bursa'da eğitim gördüğü anlaşılmıştır. Anket uygulanan 30 kişiden 14'ünün ilkokul mezunu olduğu ve bunlardan 4'ünün (%28.5) kadın, 10'unun (%71.5) erkek olduğu görülmüştür. Bugün Gölyazı'da bulunan erkek nüfusun geneli 36 yaş üstüdür. Genç erkeklerin artık baba mesleği olan balıkçılığı devam ettiremeyecek olmalarının onları eğitim amaçlı olarak belde dışına çıkmaya mecbur ettiği söylenebilir. Bununla beraber 8 kişi (%26.6) ortaokul mezunu, 7 kişi (%23.3) lise mezunu ve 1 kişi de (%3.3) üniversite mezunudur. (Şekil 5.9)

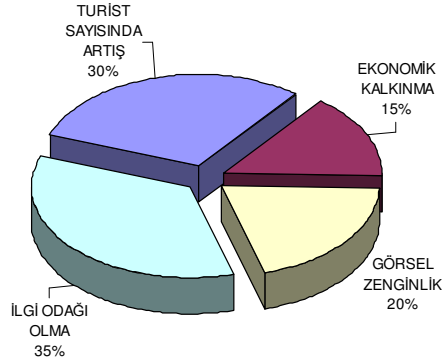

Şekil 5.10 : Cinsiyete Göre Meslek Dağılımı

Yapılan ankette, kadınlardan 6'sının (%46.1) çevre iller ve köylerden evlenerek beldeye yerleştikleri gözlenirken, erkeklerin yalnızca 3'ü (17.6) farklı yerlerden gelmiş 14'ü (%82.3) ise Gölyazılıdır. Meslek dağılımlarına bakıldığında, kadınların çoğunlukla ev hanımı olduğu (8 kişi, %61.5) erkeklerin ise serbest meslekle uğraştığı görülmüştür (13 kişi, %76.4). Serbest meslekle uğraşanların %84'ü balıkçıdır. (Şekil 5.10)

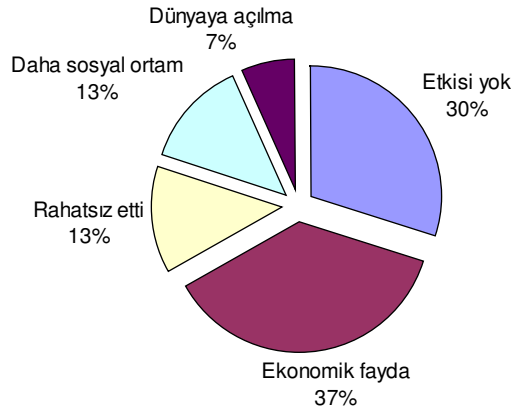
Beldede yaşayanların genellikle Çağdaş Sanat Parkı Projesi hakkında bilgi sahibi olduğu görülmüştür. %20'sinin çalışmalarına katıldığı, katılımın çoğunlukla 31 yaş ve altındaki kişilerden olduğu saptanmıştır. Ankete katılanların 21'i (%70) gerçekleştirilen sanatsal çalışmanın beldeyi etkilediği görüşündedir. Bu görüşü savunanların 15'i (%71.5) erkek, 6'sı (%28.5) kadındır. Benzer şekilde projenin toplumu etkilediğini söyleyen 21 kişiden 15'ini erkekler, 6'sını ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum belde kadınlarının genellikle evlerinde bulunmaları nedeniyle, sosyal ortama katılımlarının düşük olmasına bağlanabilir.

Sanat Projesinin beldeyi etkilediğini belirtenlerden %35'i beldenin proje sayesinde ilgi topladığını, %30'u yabancı turist sayısının arttığını, %25'i beldeyi görsel anlamda zenginleştirdiğini ve %15'i de ekonomik faydaları olduğunu belirtmiştir. (Şekil 5.11) Elde edilen bu veriye göre Çağdaş Sanat Projesi'nin Gölyazı'da sosyal, mekansal ve ekonomik değişimlere neden olduğu ve kaliteyi etkilediğini olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5.11 : Sanat projesinin Gölyazı'da meydana getirdiği gelişmeler

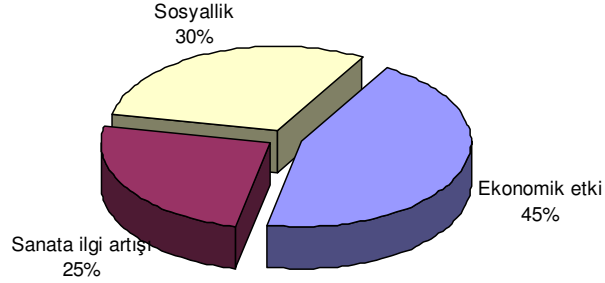
Her ne kadar katılımcıların 9'u (%30) sanat projesinin toplumu etkilemediğini belirtse de, dile getirilen en önemli etki ekonomik faydadır (%37). Proje sayesinde daha sosyal bir ortam oluştuğu ve Dünyaya açılımın gerçekleştiği de saptanmıştır. Ayrıca 3 kişi proje sonrasında özellikle hafta sonları beldeye gelen turistlerin meydana getirdiği kalabalıktan rahatsızlık duyduklarını dile getirmiştir. (Şekil 5.12)

Şekil 5.12 : Sanat Projesinin Toplum Üzerindeki Etkileri

Projenin bireyler üzerindeki etkisini saptamak amacıyla yöneltilen soruya 16 kişiden (%53.3) olumlu cevap alınırken, 14 kişi (%46.7) herhangi bir etkinin olmadığını belirtmiştir. Dikkati çeken nokta, bireysel etkinin varlığından genellikle kadınların

bahsetmiş olmasıdır. Ankete katılan kadınların 8'i (%61) projenin bireysel anlamda kendilerini etkilediğini söylemiştir. Söz konusu etki genellikle sanata karşı eğilim olarak saptanmıştır. 17 erkekten ise yine 8'i (%47) projenin kendilerini etkilediğini belirtirken bunlardan 7'si (%87) ekonomik anlamda faydadan bahsetmiştir. Genel olarak %45'lik kesim sanat projesinden ekonomik olarak etkilenmiş, %30'luk kesim proje sayesinde daha sosyal olduklarına değinmiş ve %25 oranında sanata ilgi artışının olduğu gözlenmiştir. (Şekil 5.13)

Şekil 5.13 : Sanat Projesinin Bireyler Üzerindeki Etkileri

Belediyenin bu tür sanatsal projeleri desteklemesini erkekler olumlu bulurken, kadınlardan 2 kişi (%15.3) olumsuz bulunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde gerçekleştirilen projenin devamını/tekrarını ankete katılan tüm erkekler desteklerken, kadınlardan yine 2 kişi (%15.3) desteklememektedir. Konuyla ilgili soruya aynı bireylerin olumsuz cevap vermeleri ve bu bireylerin Gölyazı'lı olmamaları dikkat çekicidir. Ancak yapılan görüşme neticesinde olumsuz değerlendirmenin nedeninin, sanatsal bir etkinliğe karşı olmak ya da gerçekleştirilen etkinliğin beldeyi olumsuz etkilediği düşüncesi olmadığı anlaşılmıştır. Tarihsel doku bakımından zengin Gölyazı'da belediyenin, önceliği restorasyon ve yenileme projelerine vermesi görüşü ağır basmaktadır. Bu görüş ışığında, kalite yükseltme çalışmalarının temel boyutları hakkında bilinçli oldukları söylenebilir.

Çağdaş Sanat Parkı Projesi sonrasında bireylerin kamusal mekanlara bakışlarında ve değerlendirmelerinde farklılık meydana geldiği belirlenmiştir. Uygulanan proje neticesinde belde sakinlerinin çevreye daha duyarlı oldukları ve belde dışına çıktıklarında kamusal mekanlardaki sanat kullanımına olan dikkatlerinin arttığı belirtilmiştir. Projeden sonra kamusal mekanlara bakışının değiştiğini belirten 18 kişiden (%60) 12'si erkek, 6'sı ise kadındır. (Şekil 5.15) Yapılan çalışma neticesinde kamusal mekanlara olan duyarlılığın erkeklerde daha fazla değişim göstermiş olmasının nedeni, beldenin sosyo-kültürel yaşantısına bağlanabilir. Kadınların çok fazla belde dışına çıkmıyor olması ve sosyal yaşantılarının kısıtlılığı, mekansal

deneyimlemelerini kısıtladığından, kamusal mekanlara ve çevreye duyarlılıklarının erkeklere oranla daha az olduğu söylenebilir.

Çağdaş Sanat Parkı Projesinin Gölyazı'da yaşayanlar arasında ciddi bir sinerji oluşturduğu anlaşılmaktadır. Projenin başlangıç tarihinden itibaren beldeye gelen sanatçılarla kurulan diyaloglar ve üretilen sanat eserleri kişiler arasında yoğunlukla konuşulan bir konu haline gelmiştir. Ayrıca sanat projesi sayesinde belde dikkat çekmiş, çeşitli tv ve yayın organlarında konu edilmiş, bu durum da turistlerin beldeye olan ilgilerini arttırmıştır. Proje sayesinde Gölyazı'dan haberdar olup beldeyi ziyarete gelenler, doğal ve tarihi dokudan da oldukça etkilenmektedirler.

5.5. Sanat Projesinin Hedefleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Gölyazı Uluslararası Çağdaş Sanat Parkı Projesi, bir sanatçının bireysel girişimleri sonucu belediye, bir sivil toplum kuruluşu ve bir boya firmasının destekleriyle gerçekleşmiştir. Projede yola çıkış noktası, beldenin barındırdığı tarihi, doğal ve arkeolojik değerlerin burayı cazip bir turizm merkezi haline getirebileceği düşüncesidir. Gerçekleştirilen sanatsal çalışmayla Gölyazı'ya dikkat çekmek projenin hedeflerinin başında yer alır. Proje bitiminde gözlenen, beldenin çeşitli iletişim organları kullanılarak reklamın yapıldığıdır. Bu sayede beldenin turistik açıdan canlandığı ve özellikle hafta sonları popüler bir uğrak yeri haline geldiği görülmektedir. Ancak beldede herhangi bir pansiyon veya otel bulunmaması konaklamaya imkan vermemekte, ziyaretçiler gününbirliğine Gölyazı'da bulunabilmektedir. Barındırdığı tarihi ve arkeolojik değerler nedeniyle sit alanı ilan edilen belde, son yıllarda sakinlerine dahi yeterli konut sağlayamaz hale gelmiştir.

Gölyazı'yı bir cazibe merkezi haline getirmekteki amaçlardan biri de halka ek gelir kaynakları sağlamaktır. Sanayileşmenin gelişmesiyle Ulubat Gölü çevresinde sayıları hızla artan fabrikaların atık suları göle boşalmaktadır. Bu durum gölün suyunun kirlenmesine sebep olmaktadır ve geçimi büyük oranda balıkçılığa dayanan belde halkını sıkıntıya sokmaktadır. Sanat Projesi neticesinde turizmin gelişmesi öngörülerek beldede kafe ve restoranların sayısının artması beklenmekte, ekonomik anlamda gelişme sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan gözlem ve anketlerde gelen turistlerin beldedeki mevcut ticareti canlandırdığı ortaya çıkmıştır.

Sanat aracılığıyla daha sosyal bir ortam yaratılması, projenin başlangıcındaki hedefler arasındadır. Yerel halkın sanatla bütünleşmesini sağlamak amacıyla uygulama aşamasında gelen ulusal ve uluslararası sanatçılar beldede bir süre

konaklamış ve halkla birebir etkileşimde bulunmuşlardır. Bu durum yerel halkın Dünyaya açılmasına ve proje bitiminde gelen yabancı turistler sayesinde daha sosyal bir ortama kavuşmalarına yol açmıştır. Ayrıca yapılan anketlerde %25 oranında bireylerin özellikle resim ve el sanatları alanlarında faaliyetlere yönlendikleri görülmüştür. Eğitim düzeyi oldukça düşük olan beldede, sanatın ve sanatsal eylemin ciddi bir konuşma ve tartışma konusu haline gelmesi de kültürel anlamda gelişim sağlamıştır. (Tablo 5.4)

Tablo 5.4: Sanat Projesi Başlangıcındaki Hedeflerin Anket ve Gözlem Çalışmalarına Göre Değerlendirilmesi

PROJE BAŞLANGICINDA HEDEFLenenLER	ELDE EDİLEN VERİLERE GÖRE DEĞERLENDİRME	TESPİT EDİLEN SORUN
Sanat aracılığıyla beldeyi bir cazibe merkezi haline getirmek	Sözkonusu alanlarda hizmet eden pek çok yayında konu edilmiştir.	
Turist akını gerçekleştirmek	Turist sayısındaki artış %100	Ulaşım problemi
Beldede Pansiyon-Otel açılmasını sağlamak		Sit alanı olmasından doğan yer problemi
Halka ek gelir kaynakları oluşturmak	Ekonomik kalkınma %15 Toplumsal ekonomik fayda %37 Bireysel Ekonomik etki %45	Konaklama imkanı olmadığından ziyaretçilerin gününbirlik gelmeleri
Sanat Aracılığıyla kitleler arası daha sosyal bir ortam yaratılması	Sosyal ortam oluşumu %13 Bireysel sosyal etki %30	
Yerel halkın sanatla bütünleşmesini sağlamak	Sanata ilgi artışı %25 Çalışmalara katılım oranı %20 Etkinliğin konuşma konusu olması %100	Eser tanıtımlarının yerel halka yapılmaması ve yaşlı nüfusun yoğun olması

Yapılan alan çalışmasında ortaya çıkan bir sorun, belde sakinlerinin üretilen sanat eserleri hakkında yeteri kadar bilgilendirilmemiş olduklarıdır. Eserlerden her biri Gölyazı'ya ait bazı değerlerden yola çıkılarak üretilmiştir. Ancak belde sakinlerinin bu konuyla ilgili bilgilendirilmemiş olmaları, eserleri sahiplenmelerinde birtakım sorunlara neden olmuş, proje kapsamında üretilen bazı eserlerin kaldırılma zorunluluğu doğmuştur. Bunun yanında sanat eserlerinden bazılarında zarar verildiği gözlenmiştir.

5.6. Sanat Projesinin Kamusal Mekan Kalitesine Etkilerinin Değerlendirilmesi

Sanatın müze ve galeriler gibi kapalı mekanlardan kent kullanıcılarına doğrudan ulaşabildiği kamusal mekanlara taşınmasının, mekansal kalite üzerinde bir takım etkileri söz konusudur. Gölyazı'da gerçekleştirilen Çağdaş Sanat Parkı Projesi kapsamında beldenin mekansal, sosyal ve kültürel değerleriyle üretilen kamusal mekana yönelik sanat çalışmalarının yapılan gözlem ve anketle, Gölyazı'da bazı değişimlere neden olduğu belirlenmiştir. Dördüncü bölümde detaylı olarak ele alınan sanatın kamusal mekan kalitesi üzerindeki etkileri (kimlik, toplumsal iletişim, kültürel süreklilik, estetik beğeni ve ekonomik fayda) gerçekleştirilen sanat projesinde somut olarak ortaya çıkmaktadır:

Kimlik : Proje sayesinde Gölyazı'nın adı sanatla birlikte anılmış, proje çeşitli yayın organlarında konu edilmiştir. Beldenin adının duyulmasıyla birlikte tarihi, doğal ve kültürel değerleri de dikkat çekmiş ve uluslararası bir sanat etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. Bu bağlamda belde aynı zamanda uluslararası bir kimliğe de kavuşmuştur.

Toplumsal iletişim : Belde sakinleri proje kapsamında Gölyazı'ya gelen yerli ve yabancı sanatçılarla birebir iletişim kurma fırsatı yakalamıştır. Farklı ülkelerden gelen sanatçılarla kurulan diyaloglar ve projenin getirdiği turistik etkilerle toplumun dünyaya açılımı gerçekleşmiştir. Ayrıca söz konusu proje belde sakinleri arasında ciddi bir konuşma ve tartışma konusu haline gelmiştir.

Kültürel süreklilik : Sanatçıların proje kapsamında belli bir süre Gölyazı'da konaklamış olmaları beldenin kültürel ve sosyal yapısını tanımalarına yol açmış üretilen her bir eser, bu değerleri yansıtacak biçimde tasarlanmıştır. Ayrıca projenin beldeyi popüler hale getirmesiyle, tarihi ve arkeolojik değerler de dikkat çekmiş, belde restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Bunun yanında, arkeolojik değeri de anlaşılmış ve bu alanda faaliyet göstermek üzere uzmanların beldeye geldikleri belirtilmiştir.

Estetik beğeni : Çağdaş Sanat Parkı Projesi öncesinde gerçekleştirilen Yöresel Dönüşüm Projesiyle belde yeni bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca sanat projesinde üretilen eserlerin konumlanacağı kamusal mekanlar bakım görmüş bu durum da mekansal kaliteyi pozitif etkilemiştir. Eğitim ve gelir seviyesi düşük olan halk, proje sayesinde sanatla tanışmış ve sanatsal faaliyetlere ilginin arttığı tespit edilmiştir. Daha temiz, daha bakımlı ve daha estetik bir çevrede yaşamaya yönelik bireysel

talebin artmış olması da, sanat projesinin estetik beğeni üzerindeki etkileri arasında söylenebilir.

Ekonomik fayda : Yapılan alan araştırması ışığında sanat projesinin beldeye başlıca etkisinin mevcut ticareti canlandırmış olduğu söylenebilir. Proje sonrasında Gölyazı'nın adının duyulmuş olması buranın bir cazibe merkezi haline gelmesini sağlamış, hem sanat etkinliği için hem de beldenin doğal ve tarihi özelliklerini görmek için gelen turist sayısında ciddi bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır. Kullanıcılar, toplumsal ve bireysel anlamda ekonomilerinin kalkındığını belirtmişlerdir. Bununla beraber, beldede restorasyon ve arkeolojik çalışmaları başlatmak için yerel birimlerce girişimler yapılmış, Gölyazı Belediyesi'ne maddi kaynak aktarılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalarla belde turizminin daha da gelişeceği öngörülerek, halka ek gelir kaynakları oluşturulması hedeflenmektedir.

Görüldüğü gibi küçük bir balıkçı köyünde gerçekleştirilen bir sanat projesinin beldeyi pek çok alanda etkilemiş olduğunu açıktır. Kamusal mekanda yer alan bir sanat objesinin ya da gerçekleştirilen bir sanatsal etkinliğin, gerçekleştirildiği mekanın kalitesine doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Sanatın kamusal mekanlarda ilgi ve heyecan deneyimine yol açtığı ve mekanla insan arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiği düşünülürse, söz konusu etkinin tek bir kriterde toplanmadığı aksine pek çok alana yayıldığı anlaşılacaktır.

Gölyazı'da gerçekleştirilen Çağdaş Sanat Parkı Projesi'nin tamamen kişisel bir girişim neticesinde hayat bulduğu ve sanatla henüz tam anlamıyla tanışmamış, ekonomik ve eğitim düzeyi düşük bir toplumsal yapı içinde gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, beldeyi toplumsal, kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda geliştirdiği ortadadır. Bu gelişmelerin mekana yansımaları ve mekansal kaliteyi arttırdığı da yadsınamayacak bir gerçektir. Yapılan çalışmada, proje öncesinde beldede öngörülen değişimlerin, her ne kadar bazı sorunsallar tespit edilmişse de büyük oranda gerçekleşmiş olduğu görülmüştür. Projenin bitiminden 4 ay sonra yapılan alan araştırmasından anlaşılan, söz konusu değişimlerin başladığı ve devam etmekte olduğudur. Ancak belirlenen en önemli sorunun, yapılan sanat eserlerinin belde halkına yeterince tanıtılmamış olması neticesinde eserlere olan sahiplik duygusunun gelişmediğidir. Bu durum, kamusal mekana yerleştirilen kalıcı sanat eserlerinin tahribatını hızlandırmıştır. Bugün eserlerin büyük çoğunluğunun zarar gördüğü, iklimsel etkilerle yüzey boyamaya yönelik çalışmalarının giderek yok olduğu anlaşılmaktadır. Ancak gelinen noktada, söz konusu sanat projesinin misyonunu yerine getirmiş olduğu söylenebilir. Popüler bir merkez haline gelen beldenin, mevcut

tarihi ve doğal güzellikleri de proje sayesinde dikkat çekmiş ve bu değerlerin korunmasına ve bakımına yönelik çalışmaların başladığı da görülmüştür. Neticede kamusal mekana yönelik bir sanatsal eylemin beldede meydana getirdiği değişimler ve mekansal kalite üzerindeki etkilerinin sanat eserlerinin zarar görerek ya da zamanla yok olması halinde bile sürekli olacağı söylenebilir.

6 SONUÇLAR

Kalite kavramı, hayatın her alanında karşılaştırma yapmaya olanak sağlamaktadır. İnsan yaşamında sürekli bir iyilik arayışının mevcut olduğu düşünülürse, bu karşılaştırma eyleminin neyin daha iyi olduğunu kavrama ve ona yönelmede etkili olduğu görülecektir. Yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir unsur olarak kentsel çevrenin değerlendirilmesinde ise mekansal kalite kavramı ön plana çıkmaktadır. Gelişen teknoloji, sanayileşme ve artan nüfus, kentsel yaşamda bazı değişimlere neden olmuş ve yerin bilinçli organizasyonu yaşam kalitesi için önem kazanmaya başlamıştır. İyi organize edilmiş verimli yaşam alanları insanlık için enerji, hava ve su gibi bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Kamusal mekanlar, toplumun tüm bireyelerine açık ortak kullanım alanı olarak kentsel yaşam dinamiğini oluşturmaktadır. İçinde bulunduğu tarihi dönemi ve kültürü yansıtması, toplumun ekonomik ve sosyal durumu ile ilgili ip uçları vermesi, toplumsal duygu ve yerel kimliğin oluşumundaki etkileri göz önüne alındığında; kamusal mekanların, kent içindeki önemi ve vazgeçilmezliği anlaşılacaktır. Kentsel çevredeki kalitenin belirleyicileri her ne kadar tümüyle tanımlanabilen ve ölçülebilen kavramlar olmasa da, insanlar arası iletişim ve bilgi alışverişinin platformu olan kamusal mekanların başarılı organizasyonu, kentsel çevre kalitesinin en temel arayışlarındandır.

Söz konusu arayışlar, geçmiş yıllarda araştırmacıları, başarılı kamusal mekanların göstergelerini belirlemeye yöneltmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar holistik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, en genel anlamda kamusal mekanın kalitesinin; kişilerin mekana yönelik sosyal ve fiziksel beklentilerinin karşılanabilmesine bağlı olduğu söylenebilir.

Mekansal kalite düşüncesi ile ilgili dünyadaki gelişmelere bakıldığında, mevcut çevredeki sorunlara farklı ölçek ve düzeylerde çözüm arayışlarına gidildiği görülür. Kamusal mekanlardaki kalite konusu tasarım aşamasında ele alınması gerekli bir nokta olmasının yanında, mevcut kent mekanında yapılaşma ve gelişimle oluşan ortak kullanım alanlarındaki kaliteyi arttırıcı bazı yaklaşımlar dikkat çekicidir. Yayalaştırma, kişiselleştirme, aktivitelerin çeşitlendirilmesi, doğru konumlanmış ve

net işaretleme ve yönlendirmeler, çevresel bakım ve yönetim hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi yöntemler, kullanıcıların buldukları mekandan hoşnutluk duymasını sağlayarak, kentsel kamusal mekanlardaki kaliteyi olumlu etkilemektedir.

Son dönemlerde pek çok ülkede yerel ve merkezi yönetimlerin kamusal mekan kalitesinin yükseltilerek daha yaşanılabilir çevreler üretilmesine yönelik çabalarında, kamusal mekanlardaki sanat kullanımına verilen önemin arttığı görülür. Bu çabanın en net göstergesi, sanatsal üretimi pek çok alanda destekleyen yerel ve özel organizasyonların Dünya ülkelerindeki sayısının artışıdır. Bunun nedeni, söz konusu ülkelerin, kamusal mekanlara yönelik sanat etkinliğinin, toplumsal, sosyolojik, tarihi, ekonomik ve kültürel açılardan sağladığı yararların, kamusal mekanın kalitesi üzerindeki pozitif değerinin farkında olmalarıdır. Artistik ve kentsel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve kentsel mekanda kişiler arası iletişimin ve insan-çevre etkileşiminin olumlu hale getirilmesinde kamusal sanat bir araç niteliği kazanmıştır.

Ancak, ülkemizde sanat üretimine ve kamusal mekanlardaki sanatsal faaliyete verilen değerlerin tatmin edici boyutlarda olmadığı açıktır. Bu sorunun temelinde, tarihsel süreçte yaşanan deneyimlerin rol oynadığı söylenebilir. Toplumsal bilinçte, kamusal mekan tanımı ve etkinliği noktasında yaşanan eksiklik, sanat pratiğinin bu mekanlara taşınması evresinde bazı tıkanıklıklara sebep olmaktadır. Bununla beraber, ortak kullanım alanlarındaki sanatın algılanma ve yorumlanması konusundaki problemler, ülkemizde kamusal sanata hak ettiği değerin tam olarak verilememesi sonucunu doğurmuştur.

Yapılan çalışmada sanatsal faaliyetlerin kamusal mekan kalitesi üzerindeki etkilerini somut bir biçimde ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu temelde oluşturulan içerikte kamusal mekandaki insan ihtiyaçlarına yer verilmiş ve mevcut çevrelerde izlenen kalite yükseltme yöntemleri örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Sanatın kamusal mekanlarda yer alma biçimlerine ve Dünyada kamusal sanat kavramının, kaynak yaratmaktan yer seçimine, yasalardan organizasyonel oluşumlara kadar nasıl ele alındığına ve ne kadar önem verildiğine işaret edilmiştir. Bu çerçevede sanatın sosyal, mekansal, kültürel ve ekonomik alanlarda mekana katkıları, ülkemizde de kamusal mekanlardaki sanat yaklaşımlarının bir kalite yükseltme yöntemi olarak değerlendirilmesi gerekliliğini göstermektedir.

Kamusal mekanlar; farklı yaş, kültür, sosyal ve ekonomik sınıflardan olan insanların bir arada bulunduğu çeşitlilik barındıran yaşam alanlarıdır. Çok yönlü bir üretim biçimi olarak sanatın, çeşitlilik barındıran bu mekanlarda ortaya çıkış şekilleri de

farklılıklar göstermektedir. Ancak her ne şekilde olursa olsun, kamusal sanatın kent mekanını dönüştürdüğü ve etkilediği bir gerçektir. Gölyazı'da gerçekleştirilen Çağdaş Sanat Parkı Projesi kamusal mekanlara yönelik sanat çalışmalarının mekanın kalitesini nasıl etkilediğinin somut bir örneğini teşkil etmektedir. Bu etkileşimin boyutlarının genel olarak, toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda olduğu söylenebilir.

Toplumsal açıdan sanatın katkısı, kamusal mekanlarda yer aldığına kişilerin, onu anlama ve değerlendirme şeklini ve çevrelerini deneyimleme biçimlerini değiştirmesiyle gerçekleşir. Özellikle festivaller, etkinlikler ve karnavallar gibi izleyici etkileşimli olarak kamusal mekanlarda gerçekleşen sanat faaliyetleri, toplumsal iletişim ve gelişim çerçevesinde oldukça önemlidir. Bu tür aktiviteler, sanatın aracı olduğu belli amaçlarda kişilerin bir araya gelmesine, birbirlerini görerek etkileşimde bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Bununla beraber kamusal sanat, ulus tarihinin bir parçası niteliğindedir. Farklı kültürel ve tarihi geçmişe sahip toplumların sanat üretimi de farklılık göstereceğinden, aynı zamanda toplumların aynası niteliği taşır.

Gölyazı beldesinde gerçekleştirilen Çağdaş Sanat Parkı Projesinin toplumsal iletişim ve gelişim konularında belde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Sanatsal faaliyet kişiler arasında bir gündem oluşturmuş, uluslararası sanatçılarla ve gelen turistlerle diyaloglar kuran belde sakinleri sanat aracılığıyla farklı kültür ve toplumlardan olan insanlarla karşılıklı etkileşimlerde bulunmuşlardır. Toplumun belli değerlerinden yola çıkarak üretilen sanat eserleri sayesinde ise ziyaretçiler, belde yaşantısına yönelik bazı bilgileri edinme fırsatı bulmuşlardır. Bu anlamda gerçekleşen proje, toplumsal açıdan belde halkını etkilemesinin yanında, yabancılara o bölgeye ait toplumsal değerleri de tanıtabilme olanağı sağlamıştır.

Kentsel çevre, kent karakterinin geniş anlamda tanımı ve yansımaları oluşturduğundan kamusal sanat, kentlere kimlik verme ve toplumun kültürünü yansıtma özelliklerine de sahiptir. Son dönemlerde kamusal mekana yönelik eleştiriler, onun canlılığını ve kullanım değerini giderek kaybettiğine işaret etmektedir. Bunun nedeni, global Dünyada yaşanan birtakım gelişmelerin kentleşme sürecinde bazı sıkıntıları beraberinde getirmiş olmasıdır. Gelişen teknolojiyle otomobil ağırlıklı yaşantı ve artan nüfusun etkisiyle kent mekanında yaşanan parçalanmalarda kamusal mekan yaşantısı arka plana itilmiştir. Bu durum, kişiler arası etkileşimleri azaltarak bazı kültürel olayların eskiye oranla azalmasına neden olmuştur. Sanatın, aynı zamanda kültürel bir olgu olduğu düşünülürse, kamusal mekanlardaki sanat

üretimnin kültürel süreklilikte etkin bir rol oynayabileceği ve söz konusu problemin çözümüne ışık tutabileceği düşünülebilir.

Kaliteli kamusal mekan tasarımlarında, mekanın kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verebilmesinin yanında, kişileri o mekanı yaşamaya teşvik edecek estetik kalitesi yüksek çevreler yaratmak da oldukça önemlidir. Kişilerin estetik ihtiyaçlarını karşılamak ve kamusal mekanın deneyimlenmesine katkıda bulunmak için, sanatsal üretimin taşıdığı estetik değerler önemli bir araç olabilir. Sanatın, kamusal açık alanlardaki kullanımı, mekanı daha heyecan verici ve canlı kıldığından kentsel kimlik ve karakter üzerinde de pozitif etkiler yaratacaktır. Nitekim, yapılan alan araştırmasında da bir sanat projesinin mekansal kimlik üzerindeki etkileri oldukça çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Dünyadaki tüm prestijli şehirlerin kamusal sanata yatırım yaptıkları ve iyi bir toplumsal estetik değere sahip oldukları görülmektedir.

Kamusal mekanlardaki sanat faaliyetleri, aynı zamanda kentsel ekonomiyi de destekleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bir kente gelen turistlerin ilk olarak ziyaret etmeye yönelecekleri yerler, tarihi ve sanatsal değere sahip mekanlardır. Yapılan alan araştırmasında da, gerçekleştirilen sanat projesinin ilk hedeflerinden biri beldenin bir cazibe mekanı haline getirilerek ekonomik anlamda canlanmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Anket analizlerinde de anlaşılan, projenin beldeye en büyük etkisinin ekonomik anlamda olduğudur. Mevcut ticaretin canlanmasıyla bireysel ve kentsel ekonomik kalkınma söz konusu olmuştur. Bugün çeşitli ülkelerde kamusal mekanda yer alan etkinlik ve festivallerin sürdürülmesindeki hedeflerin, sadece kültürel süreklilik ya da kişiler için bir eğlence ve hoşnutluk sağlama amacına dayalı olmadığı, aynı zamanda çeşitli ekonomik kaygılarla gerçekleştirildiği görülür.

Ülkemizde, kamusal sanat faaliyetlerine yeterli önem ve desteğin verilememesi ve bu konuda toplumsal bir yaklaşımın sergilenememesindeki nedeninin; kamusal sanatın yukarıda bahsedilen değerler üzerinden mekansal kaliteyi arttırmadaki rolünün tam olarak anlaşılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Her ne kadar son dönemlerde yerel otoritelerin desteğiyle gerçekleştirilen etkinlikler (yaya sergileri, tasarım haftaları gibi) ve özel girişimler söz konusu olsa da, sanatın ve sanatçının desteklenmesinde gerekli potansiyele ulaşılmadığı açıktır. Bunun neticesinde, yeni kamusal mekanların tasarımlarında veya mevcut alanların iyileştirilmesinde sanat faktörü göz ardı edilmektedir.

Göze çarpan bir diğer sorun ise, toplumsal olarak sanat kavramını yeteri kadar tanımayan olmamızdır. Son dönemlerde bazı kentlerimizde gerçekleşmeye başlayan kamusal mekana yönelik sanat çalışmalarında vandalizm endişesinin varlığı, söz konusu projelerin mekansal kalite üzerindeki etkilerini azaltmaktadır. Bu nedenle ülkemizde sanat çalışmalarına ve sanatçılara verilen değerin artırılması, yeterli kaynağın temini gibi konuların yanında, eğitime de önem verilmesi gerektiği açıktır. Tez kapsamında incelenen kamusal mekana yönelik sanat çalışmalarını destekleyen kurum ve organizasyonların faaliyet alanlarına bakıldığında, sanatçı desteğinden sonra ikinci sırayı eğitim programlarının aldığı görülmektedir. Sanat kavramının toplumdan bireye kadar ne gibi faydaları ve etkilerinin olduğu konusunda kişilerin bilinçlenmeleri, herhangi bir sanatsal faaliyete dahil olmaları ya da sanatsal bir üretimde bulunmalarıyla daha etkili biçimde sağlanabilir. Ayrıca, sanatsal eylemlerin ülkemizde genel olarak sponsorluklara dayalı gerçekleştirildiği düşünülürse, kurum ve kuruluşların yönetim birimlerinde görev alan kişilerin çeşitli eğitim programlarıyla sanatsal faaliyetin beraberinde getireceği prestij ve imaj konusunda bilgilendirilmeleri, söz konusu alanlara daha fazla destek sağlamalarına yol açacaktır.

Kamusal mekanın kendiliğinden varolan bir alan olmaktan çok, üretilmesi gereken bir alan olduğunu gördükten sonra; sanatın, sanatsal eylemin yaratıcı bir süreci olarak, bu yapıya katkıda bulunacağı açıktır. Kamusal sanat, kentsel tasarımın önemli bir parçası olarak planlama aşamasında döngüye dahil olması gereken bir olgudur. Ancak bu yolla kent kullanıcılarına, sorunlarını ve yaşantılarını ortaya koyabilecekleri ve toplumsal, kültürel, sosyal etkileşimlerde bulunabilecekleri, kaliteli kamusal mekanlar sunmak mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z.**, 1996, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- Anonim**, 1999, Department of Planning, Development and Environment- City of Stoke on Trent, "Creating better streets and public spaces" Urban Design in *Stoke on trent: design strategy for the built environment*.
- Anonim**, 2006, Gölyazı Tanıtım Broşürü, Apollonia ad Rhyndacum, Bursa.
- Atabek, E.**, 2002, Kamusal Mekanlarda Kalite, Yıldız Teknik Üniversitesinde Kullanıcı Görüşlerine Dayalı Kalite Değerlendirmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atilla N.**, 2005, Antik Kent:Gölyazı, Akşam Gazetesi.
- Aydınlı, S.**, 1986, Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydınlı, S.**, 1993, Mimarlıkta Estetik Değerler, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Aydınlı, S.**, 1995, Kentsel Mekanda Estetik Algılama, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, 5-6-7 Haziran, s. 320-327, İTÜ yayınları, İTÜ, İstanbul.
- Boynudelik, Z.İ.**, 2002, Sokaklarda Sanat, *SANART 5. Uluslararası Sempozyum ve Sanat Etkinlikleri Bildiri Önerisi*, 1-3 Mayıs.
- Boynudelik, Z.İ. ve Eğrikavuk, I.**, 2006, Kamusal Sanat Pratikleri ve Temporary Services, *Arredamento Mimarlık*, s.116-120, Temmuz, İstanbul.
- Büyük Larousse** Sözlük ve Ansiklopedisi, 12.cilt, s.6231.
- Brand, J.**, 1992, Art for a Natural and Artificial Environment, Zoetermeer: Foundation World Horticultural Exhibition Floriade.
- Carmichael, J.L.**, 2006, "The use of urban art" in Public Art http://geocities.com/Paris/1555/public_art.html (Erişim: 3.11.2006)
- Carr,S., Francis, M., Rivling, L.G. ve Stone, A.M.**, 1992, Public Spaces, Cambridge Univ. Press, Cambridge.

- Casgar, S.**, 2004, Public art helps drive urban renewal, Art Business News.
- Çalikoğlu, L.**, 2004, "Heykelin Kentle Buluşması" Söyleşi, XXI Mimarlık,Tasarım ve Kent Dergisi, sayı 22 s.86-88, İstanbul.
- Davis, C.J.**, 1997, Improving Design in the High Street, Royal Fine Art Comission, Architectural Press, Oxford.
- Eastern Harbour District Amsterdam**, 2003 Urbanism and architecture, Physical planning development, NAI publishers, Rotterdam.
- Erdemci, F.**, 2002, *Kişisel Coğrafyalar Küresel Haritalar*, İstanbul Yaya Sergileri 1, ed: Amado, L., Kumcuoğlu, İ.; Stil Matbaa, İstanbul.
- Ergün, N.**, 2006, Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği, İstanbul'da Soylulaştırma, Eski Kentin Yeni Sahipleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.15-30, İstanbul.
- Fieldhaouse,P.**, 2006, 'This Town Ain't Big Enough...', *The route to pedestrianisation*, Carring for Our Towns and Cities, www.rudi.net (erişim: 8.11.2006)
- Francis, M.**, 1989, Control as a Dimetion of Public Space Quality, Public Places and Spaces, ed. Altman, I.; Zube, E.H., s. 147-172, Plenum Press, New York.
- Gehl, J.**, 1987, Life Between Buildings, Van Nostrand Reinhold Co., New York.
- Gehl, J. ve Gemzoe, L.**, 2001, Traditional Uses of Public Space: meeting place, market place and traffic space, *New City Spaces*, Danish Architectural Press, Copenhagen.
- Glover, A.**, 2006, Urban Design and Streetscape, Adding a Touch of Personality, Carring for Our Towns and Cities, www.rudi.net (erişim: 8.11.2006).
- Gölyazı Evleri Sergisi**, 2006, Gölyazı Belediyesi Kentsel Tasarım Analiz ve Tespit Çalışmaları, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, İstanbul.
- Gülersoy, N.Z., Esin, N. ve Özsoy, A.**, 2003, Quality of Urban Life : Policy Versus Practice, İTÜ, İstanbul.
- Gülersoy, N.Z., Özsoy, A., Tezer, A., Genli Yiğiter, Y. ve Günay, Z.**, 2005, Mevcut Kentsel Dokuda Çevresel Kalitenin İyileştirilmesi, İTÜ, İstanbul.
- Güvenç, B.**, 2002, Kültürün ABC'si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hasegawa, Y.**, 2001, Kaos Kıyısında Gelecek Oluşum : İstanbul, 7.Uluslar arası İstanbul Bienali, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul.

- İlgaz, G.**, 2006, Kişisel Görüşme (18 Eylül ve 27 Kasım)
- İnankul, Ş.**, 1993, Post modernizm ve Kentsel Tasarımda Mülkiyetin Sorgulanması, *2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, Ed. Çubuk, M.; s. 32-35, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- İncadayı, D.**, 2005, Kentleri Paylaşmak, Ankara Mimarlar Odası Dergisi 326, s.25, Aralık, İstanbul.
- İnceoğlu, M., Ulusu, T. ve Peker, G.**, 1995, Ders Notları, İTÜ, İstanbul.
- İslam, T.**, 2002 "Galata'da soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma" *TMMOB Şehir Plancıları Odası, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Bildiriler, YTÜ Yayınları, İstanbul.
- İslam, T.**, 2003, İstanbul'da Soylulaştırma : Galata Örneği, Yüksek Lisans Tezi, YTU Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İşözen, E.**, 1998, Bir Semtin Sokaklarında 10 Yıl, Söyleşi, Tasarım Dergisi Sayı:87, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.
- Juran, J. M.**, 1988, Juran on Planning for Quality, The Free Press, New York.
- Kanıpak, Ö.**, 2006, Geleneksel Türk Trafoları, 17.8.2006 tarihli Arkitera köşe yazısı.
- Kaplan, H.**, 1999, Duyarlı Kentsel Tasarım İlkesel Kavramları, *Ulusal Kentsel Tasarım Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, s.284, İstanbul.
- Korkmaz E. ve Dülger Türkoğlu, H.**, 2003, Kentsel Açık Alanlar: Beşiktaş İskele Meydanı ve Çevresi, Yapı Mimarlık Kültür Sanat Dergisi, sayı:264, sy :65-67, İstanbul.
- Kuban, D.**, 1973, Mimarlık Kavramları, İTÜ Matbaası, İstanbul.
- Lang, J.**, 1994, Urban Design:The American Experience, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Lang, J.**, 1987, Creating architectural theory : the role of the behavioral sciences in environmental design, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Larsen, L.B.**, 2001, Rirkrit Tiravanija, 7.Uluslar arası İstanbul Bienali, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, say:164-165, İstanbul.
- Lipton, S.**, 2003, "From rags to riches: the case for better public spaces" in Creating better streets and public spaces, ICA, London.
- Longini, S.J.**, 2006, Public art contributes to city's prestige, defines its image, Oakland Tribune.

- Lynch, K.**, 1960, *The Image of The City*, Cambridge Mass, MIT Press, Cambridge.
- Lynch, K.**, 1972, *What Time is This Place?*, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts.
- Madden, K.**, 2001, *How to Turn a Place Around, A handbook for creating successful public spaces.* project for public spaces, edited by: Andrew Schwartz.
- Madden, K. ve Bussard, E.**, 1977, *Riss Park: A Study of Use and Design*, Projects for Public Spaces, New York.
- Miller, J.A.**, 1994, *Signs and Spaces*, Rockport, North Light Books.
- Montagu, J.**, 2006, *A Last Parting Look*, <http://www.axisweb.org> (erişim : 18.9.2006)
- Nalkaya, S.**, 2006, *Kentsel Dönüşüm ve Kent Kimliği*, Yapı Mimarlık Kültür Sanat Dergisi, 292 , s.39-43, İstanbul.
- Newsom G.**, 2004, *The role of the arts in the economic and cultural vitality of San Francisco in Art fot the City, A City for the Arts*, SFGOV press, San Francisco.
- Oğuz, M.**, 2007, "Heykeller Çalınır Diye Depodalar", Milliyet, 14 Ocak 2007 Tarihli Haber, DHA, İzmir.
- Oktay, D.**, 2003, *Kamusal Mekanda Sanata Güncel Bir Bakış*,Yapı Mimarlık Kültür Sanat Dergisi 264, s.105-109, İstanbul.
- Oktay, D.**, 1999, *Kentsel Ortak Mekanların Niteliği ve Kent Yaşantısındaki Rolü*, Yapı Dergisi, 207, s.54-61, İstanbul.
- Ögel, S.**, 1997, *Çevresel Sanat*, İTÜ Mimarlık-Mühendislik Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Önel Kurt, E.**, 2003, *Superflex, Kamusal Projeler*, Arredamento Mimarlık, Aralık, İstanbul.
- Önür, S.**, 1994, *Savaş Sonrasından Günümüze Kentsel Kamu Mekanlarına İlişkin Deneyim ve Denemeler*, Kent Planlama, Politika ve Sanat, ed. Tekeli, İ.; s. 455-495, ODTÜ, Ankara.
- Özçakmak, ř. ve Coşkun, A.**, 2003, "Grafitinin Faturası", Milliyet, 21 Ekim 2003 Tarihli Haber, İstanbul.
- Özdemir, D.**, 2005, *Kent Merkezinde Kültür Eksenli Bir Dönüşüm Projesi: Temple Bar*, Dublin, Mimarlık Dergisi, s.98-105, Mart, İstanbul.

- Özsoy, A., Altaş Esin N., Ok, V. ve Pulat, G.**, 1995, Toplu Konutlarda Davranışsal Verilere Dayalı Nitelik Değerlendirilmesi, TÜBİTAK, İNTAG, No.102, İstanbul.
- Pally, M.**, 2006, The Enterprise of Process: Notes on Planning for Public Art in Lessons Learned, NEA, <http://nea.gov>. (erişim: 9.11.2006)
- Parfect, M. ve Power, G.**, 1997, Planning for Urban Quality: Urban Design in Towns and Cities, Routledge Publishing, London and New York.
- Paumier, C.B., Dimond, C.C. ve Rich, D.P.**, 1988, Designing the Successful Downtown, The Urban Land Institute, Columbia.
- Pickford, A.**, 2006, There is No Substitute for Quality, A high quality environment requires high quality servicing, Caring for Our Towns and Cities www.rudi.net (erişim: 8.11.2006)
- Pietrantonino, G.**, 2001, Alberto Garutti, 7.Uluslar arası İstanbul Bienali, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, s.96-97, İstanbul.
- Rendell, J.**, 2000, Public Art:Between Public and Private, Advances in Art and Urban Futures Volume 1, Locality, Regeneration and Diversities, ed. Sarah Bennet and John Butler, Intellect Books, Cromwell Press, Wiltshire.
- Rubenstein, H.B.**, 1992, Pedestrian Malls Street Spaces and Urban Spaces, John Willey and Sons Inc., American.
- Salgado, M. A.**, 2002, Kamusal Alanda Sanat, İstanbul Yaya Sergileri 1, ed: Amado, L., Kumcuoğlu, İ.; Stil Matbaa, İstanbul.
- Sangha, S.**, 2006, Access, Signage and Car Parking, 'Getting From A to B', Gravesend, Caring for Our Towns and Cities, www.rudi.net (erişim: 8.11.2006)
- Sassen, S.**, 1991, The Global City: New York, London, Tokyo, Princeton, Princeton University Press, New Jersey.
- Sitte, C.**, 1965, City Planning According to Artistic Principles, Random House, New York.
- Soysal, A.**, 2002, Yürümek, İstanbul Yaya Sergileri 1, ed: Amado, L., Kumcuoğlu, İ.; Stil Matbaa, İstanbul.
- Stern, R. A.**, 1986, Pride of Place: Building the American Dream, The Houghton Mifflin Company, Boston, Massachusetts.

- Suher,H.**, 2000, Kentlileşme sürecinde kentsel yaşamda kalite, Yapı Dergisi, sayı:226, s.48, YEM Yayınları, İstanbul.
- Şenay, G.**, 2006, "Türkiye' de Kamusal Heykel Muskadır" www.arkitera.com 26.4.2006 tarihli yazısı.
- Şenliyer, N.**, 1995, Yaya Mekanlarında Sanat Objelerinin Çevre Yaşam Kalitesine Etkisi: Paris'ten bir MİA örneği, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, 5-6-7 Haziran, s. 133-139, İTÜ yayınları, İTÜ, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 2006, "Kamusal Alanda Heykel", *Heykel Sempozyumu*, İstanbul Modern, Nisan 25 , İstanbul.
- Tasarım**, 1998, Ortaköy Meydanı ve Çevre Düzenlemesi, sayı:87, s. 48-63, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.
- Tibbalds, F.**, 1992, Making People-Friendly Towns : Improving the Public Environment in Towns and Environment, Longman, London.
- Tunalı, İ.**, 2004, Bir Tasarım Olarak Kent, Rh+Sanat 08 s.16-17, İstanbul.
- Uzun, C.N.**, 2000, "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta sosyal ve mekansal yenilenme", İstanbul, 35, s.54-61, İstanbul.
- Uzun, C.N.**, 2001, Gentrification in İstanbul: A Diagnostic Study, KNAG/Faciteit Ruimtelijke Wetenschappen Universteit Utrecht, 285, Utrecht.
- Uruş, A.**, 2006, ABD'li Nancy 82 yaşındaki Mehmet dedenin evinde modern sanat yapıyor, Vatan Gazetesi, İstanbul.
- Uygur, N.**, 1996, Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Varol, E.**, 2004, İnsan-Çevre Etkileşimi Açısından Kamusal Mekanda Sanatın Rolü, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yersel, S.**, 2005, Çamaşır İplerinde Resim, 31.07.2005 tarihli yazı, <http://www.bugday.org/article.php?ID=825> (Erişim : 05.11.2006)
- Yünkuş, R.**, 2006, Gölyazı Belediyesi Encümen Üyesiyle yapılan görüşme (24 Ocak 2006)
- Woolley, H.**, 2003, Urban Open Spaces, Spon Press, London.
- Zeisel, J.**, 1995, Inquiry by Design: Tools For Environment-Behavior esearch, Cambridge University Press, Cambridge.

www.superflex.net : Superflex grubu web sitesi (Erişim :13 Eylül 2005)

www.yayasergileri.org : İstanbul Yaya Sergileri web sitesi (Erişim : 21.11.2005)

www.ci.cambridge.ma.us : Cambridge Kenti web sitesi (Erişim : 03.02.2006)

www.bristollegiblecity.info : Okunaklı Bristol Kenti web sitesi (Erişim : 19.9.2006)

<http://bursagolyazi.bel.tr/> : Gölyazı Belediyesi web sitesi (Erişim : 29.04.2006)

<http://www.ibb.gov.tr/> : İstanbul Büyük Şehir Belediye sitesi (Erişim : 21.11.2005)

<http://www.yapimalzeme.com.tr/> : Yapı Malzeme Dergisi (Erişim: 12.03.2006)

<http://cowparade.net/> : Cows on Parade sergisi web sitesi (Erişim : 19.9.2006)

<http://www.nea.gov/> : National Endowment for the Arts web sitesi(Erişim : 19.9.2006)

<http://www.temporaryservices.org/> : Temporary Services (Erişim :13.9.2005)

<http://www.pps.org> : Projects for Pubic Spaces web sitesi (Erişim : 09.11.2006)

Public Art: An Introduction (Erişim : 09.11.2006)

Design and Review Criteria for Public Art (Erişim : 09.11.2006)

Funding Sources for Public Art (Erişim : 09.11.2006)

Public Art and Amenities:Art in Public Places(Erişim: 2.1.2007)

EK

Sanat Projesinin Değerlendirilmesine Yönelik Kullanıcı Anket Formu :

İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı öğrencisi olarak, Bursa Nilüfer İlçesi, Gölyazı Beldesinde 15 Ağustos-15 Eylül 2006 tarihinde gerçekleştirilen “Uluslar arası Çağdaş Sanat Parkı Projesi”nin, kamusal mekan kalitesi üzerindeki etkilerini tez çalışmam kapsamında araştırmaktayım. Konu hakkındaki fikirleriniz çalışmamda faydalı olacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Anket No:

Yer:

Tarih:

Zaman:

1. Beldenizde gerçekleştirilen sanat projesi hakkında bilgi sahibi misiniz?

- a) Evet   b) Hayır

2. Gerçekleştirilen sanat projesinin beldenizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Nedenini kısaca anlatır mısınız?

- a) Değiştirmemiştir.

.....
.....
.....

- b) Değişime Uğratmıştır.

.....
.....
.....

3. Gerçekleştirilen sanat projesinin içinde bulunduğunuz toplumu nasıl etkilediğini anlatır mısınız ?

.....
.....

4. Gerçekleştirilen sanat projesinin sizi nasıl etkilediğini kısaca açıkla mısınız ?

.....
.....

5. Sergiyi görmek için beldenize dışarıdan gelenler oldu mu?

- a) Evet   b) Hayır

6. Proje üzerinde kendi aranızda konuşma/tartışma yaptınız mı? Kısaca belirtiniz.
a) Evet.....
.....
.....
.....
b) Hayır
7. Belediyenizin bu tür sanatsal faaliyetleri desteklemesini,
a) Olumlu buluyorum   b) Olumsuz buluyorum   c) Fikrim yok
8. Gerçekleştirilen sanat projesinin devamını / tekrarını istiyor musunuz?
a) Evet   b) Hayır
9. Gerçekleştirilen sanat projesinin halka açık yerler; örneğin sokaklar, meydanlar, kaldırımlar, duvarlar hakkındaki düşüncelerinizi değiştirdi mi? Nedenini belirtiniz.
a)Evet.....
.....
.....
b)Hayır.....
.....
.....
10. Sizce bu tür projelerin beldenize daha faydalı olabilmesi için neler yapılabilir?
.....
.....
.....
11. Yaşınız ? .....
12. Cinsiyetiniz ? Kadın( ) Erkek( )
13. Eğitim Durumunuz ? Okuma-yazma bilmiyor( )
İlkokul( ) Ortaokul( ) Lise( ) Üniversite( )
14. Mesleğiniz ?
Öğrenci( ) Ev Hanımı( ) İşçi( ) Memur( )
Serbest( ) Emekli( ) İşsiz( ) Diğer.....
15. Doğum Yeriniz ? Gölyazı( ) Diğer.....
16. Ne kadar zamandır Gölyazı'da yaşıyorsunuz?.....

ÖZGEÇMİŞ

13 Ekim 1981 yılında Merzifon/Amasya'da doğan Bahar BAYRAM, 1999 yılında Turhal Anadolu Lisesi'nden ve 2003 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında yüksek lisans eğitimine başladı. 2004-2005 yılları arasında eğitim amaçlı olarak İtalya'da bulundu. İstanbul'da çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bürolarda mimar olarak görev yaptı.